

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı

**HİNDİSTAN'IN ORTA ASYA ENERJİ POLİTİKASI VE
AFGANİSTAN'IN GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Setara SETAYESH

Danışman

Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER

İstanbul – 2021

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Setara SETAYESH

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Hindistan'ın Orta Asya enerji politikası ve Afganistan'ın güvenliğine etkileri

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 12.07.2021

Sayfa Sayısı : 115

Tez Danışmanları : Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER

Dizin Terimleri : Hindistan, Afganistan, Enerji, Güvenlik, TAPI Projesi

Türkçe Özet : Afganistan üzerinden enerji transferi bölgede ekonomik kalkınma, güvenlik ve bölgesel istikrarı sağlayacaktır.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

Setara SETAYESH

T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimleri ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Siyaset Bilimleri ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı

HİNDİSTAN'IN ORTA ASYA ENERJİ POLİTİKASI VE
AFGANİSTAN'IN GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Setara SETAYESH

Danışman
Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER

İstanbul – 2021

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Setara SETAYESH

.../.../2021

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Setara Setayesh'ın Hindistan'ın Orta Asya enerji politikası ve Afganistan'ın güvenliğine etkileri adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler anabilim dalı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

İmza

Doc. Dr. İskender GÜMÜŞ

Üye

İmza

Doc. Dr. Fatih Fuat TUNCER

(Danışman)

Üye

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Emre

GÜNDOĞDU

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2021

İmzası

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Afganistan, Pakistan ve Hindistan, zaman zaman bu ülkeler arasındaki gergin ilişkilere rağmen uzun bir dini, kültürel ve dilsel yakınlık geçmişini paylaşmaktadır. Türkmenistan - Afganistan - Pakistan - Hindistan (TAPI) Projesi gibi projelerin, komşu ülkelerin ortak bir ekonomik çıkarlatının etrafında bir araya gelmelerine yardımcı olacağını dair umut vardır. TAPI Projesi kapsamında Türkmenistan'dan Afganistan, Pakistan ve Hindistan'a doğalgaz taşıyacak 1.814 kilometrelik bir boru hattın tasarım, satın alma, inşaat, işletme ve bakım işleri bulunmaktadır. Doğalgaz boru hattın 214 kilometrelik bölümü Türkmenistan'ı geçiyor, Afganistan'a 774 kilometrelik bir bölüm kurulacak ve 826 kilometre'lik bölümü de Pakistandan geçecek. TAPI doğalgaz boru hattının tam olarak devreye geçmesinden sonra, 30 yıl boyunca yıllık 33 milyar metreküp doğalgaz ihraç edilmesi beklenmektedir. Hindistan ve Pakistan, her biri 14 milyar metreküp/yıl alacak, kalan 5 milyar metreküp/yıl ise Afganistan'a tedarik edilecek. TAPI Projesinde, Pakistan ve Hindistan artan enerji ihtiyaçlarını gidericek, Türkmenistan da geniş doğalgaz rezervleri için pazarı genişleticek, Afganistan da transit ücreti tahsil ediyor. Bir doğalgaz boru hattı olan TAPI Projesi, bölgesel rakipler arasında işbirliğini geliştirme ve bölge genelinde ekonomik kalkınmanın güçlendirme potansiyeline sahip bir "barış boru hattı"dır. Ayrıca, TAPI Projesi Afganistan'daki şiddeti azaltma ve Afganistan'da ve Pakistan ile Hindistan gibi bölgesel rakiplerde, güvenlik ve bölgesel istikrarı sağlama potansiyeline de sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, Afganistan, Enerji, Güvenlik, TAPI Projesi

ABSTRACT

Afghanistan, Pakistan and India share a long history of religious, cultural, and linguistic affinity that has at times contributed to tense relations between these countries. There is hope that tangible projects, such as the Turkmenistan–Afghanistan–Pakistan–India (TAPI) Project, will help neighboring countries together around a shared economic interest. The project includes complex works of design, acquisition, construction, operation and maintenance of a pipeline with a length of 1,814 kilometres that will carry natural gas from Turkmenistan to Afghanistan, Pakistan and India. A section of 214 kilometres of the natural gas pipeline crosses Turkmenistan, a section of 774 kilometres will be installed in Afghanistan and a section of 826 kilometres will cross Pakistan. After the full commissioning of the TAPI natural gas pipeline, it is expected that 33 billion cubic metres of natural gas will be exported annually, for 30 years. India and Pakistan will each buy 14 billion cubic metres/year, while the remaining of 5 billion cubic metres/year will be supplied to Afghanistan. In the TAPI Project, Pakistan and India address increasing energy needs, while Turkmenistan expands the market for its extensive natural gas reserves, Afghanistan also receiving transit fees. The TAPI Project, a natural gas pipeline, is a “peace pipeline” with the potential to develop cooperation between regional rivals and strengthen economic development throughout the region. The TAPI Project also has the potential to decrease violence in Afghanistan, where war has been destroyed, and to promote security and regional stability in Afghanistan, and in regional rivals such as Pakistan and India.

Key Words: India, Afghanistan, Energy, Security, TAPI Project

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM HİNDİSTAN

1.1. Nüfus ve Demografik Yapısı	4
1.2. Dil ve Din Yapısı	5
1.2.1. Diller	6
1.2.2. Dinler.....	6
1.3. Yönetim Yapısı	7
1.4. Genel Ekonomik Durum	10
1.5. Hindistan'ın Politik Yönelimleri.....	14
1.5.1. Tarihsel İç Politika Gelişmeleri	14
1.5.2. Tarihsel Dış Politika Gelişmeleri.....	19

İKİNCİ BÖLÜM HİNDİSTAN EKONOMİSİNDE ENERJİNİN ROLÜ

2.1. Hindistan'ın enerji kaynakları.....	25
2.1.1. Yenilenebilir Enerji Kaynakları	27
2.1.2. Yenilenebilir Olmayan Enerji	31
2.2. Hindistan'ın Enerji İhtiyacı.....	35
2.3. Hindistan Enerji Ticareti	38
2.4. Hindistan'ın Enerji Güvenliği	45
2.5. Hindistan'ın Enerji Güvenliğini Etkileyen Faktörler	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM AFGANİSTAN'IN ÜZERİNDE ENERJİ TRANSFERİ BÖLGENİN GÜVENLİK VE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

3.1. HİNDİSTAN VE AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ.....	54
3.1.1. Hindistan ve Afganistan Diplomatik İlişkileri	55
3.1.2. Hindistan ve Afganistan Ekonomik İlişkileri.....	59
3.1.3. Hindistan ve Afganistan'da Güvenliğe Tehdit Eden Unsurlar	62
3.1.3.1. Hindistan'da Güvenliğe Tehdit Eden Unsurlar	64
3.1.3.2. Afganistan'da Güvenliğe Tehdit Eden Unsurlar.....	68
3.2. ORTA ASYA ENERJİSİ HİNDİSTAN İÇİN ÖNEMİ.....	73
3.2.1. Orta Asya Ülkeleri ve Enerji Potansiyeli	74
3.2.2. Türkmenistan – Afganistan – Pakistan - Hindistan Boru Hattı Projesi (TAPI).....	75
3.2.2.1. TAPI Boru Hattı Projesinin Türkmenistan'ın Güvenliği ve Ekonomisi Üzerindeki Etkileri.....	77

3.2.2.2. TAPI Boru Hattı Projesinin Afganistan'ın Güvenliği ve Ekonomisi Üzerindeki Etkileri.....	79
3.2.2.3. TAPI Boru Hattı Projesinin Pakistan'ın Güvenliği ve Ekonomisi Üzerindeki Etkileri.....	79
3.2.2.4. TAPI Boru Hattı Projesinin Hindistan'ın Güvenliği ve Ekonomisi Üzerindeki Etkileri.....	80
SONUÇ.....	83
KAYNAKLAR	87

KISALTMALAR

AIFTA	ASEAN-Hindistan Serbest Ticaret Anlaşması
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations
BCG	Boston Consulting Group
BJP	Bharatiya Janata Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
BP	British Petroleum
BRICS	Brazil, Russia, India, China, South Africa
CEPA	Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması
CTBT	Comprehensive Test Ban Treaty
DESA	Department of Economic and Social Affairs, United Nations
EAR	Estimated Additional Resources
EFSAS	European Foundation for South Asian Studies
FTA	Free Trade Agreements
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GW	Gigawatt
IBEF	India Brand Equity Foundation
IDF	İsrail Savunma Gücü
IEA	International Energy Agency (Uluslararası Elektrik Ajansı)
IEF	International Energy Forum
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
INC	Hindistan Ulusal Kongresi
IPI	İran-Pakistan-Hindistan boru hattı projesi
ISPRIL	Indian Strategic Petroleum Reserves Limited
ITC	Uluslararası Ticaret Merkezi
Kgoe	Kilogram oil equivalent (kilogram petrol eşdeğeri)
LeT	Leşker e-Taiba
LNG	Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz)
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
MNRE	Yeni ve Yenilenebilir Enerji Bakanlığı
Mtoe	Million metric ton oil equivalent (milyon ton petrol eşdeğeri)
MW	Megawatt
NATO	The North Atlantic Treaty Organization
NDA	Ulusal Demokratik İttifakı
NELP	New Exploration Licensing Policy
NHPC	National Hydroelectric Power Corporation
NSSO	National Sample Survey Organization
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development

OIL	Oil India Limited
ONGC	Oil and Natural Gas Corporation
PPP	Purchasing Power Parity (Satın alma gücü paritesi)
PTR	Pokhran Test Aralığı
PWC	Price Waterhouse Coopers
RAR	Reasonably Assured Resources
SAARC	South Asian Association for Regional Cooperation
SAIL	Hindistan Devlet Çelik Otoritesi
SJVNL	Satluj jal vidyut nigam
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
TAPI	Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan boru hattı projesi
TERI	The Energy and Resources Institute
TWh	Terawatt hours
UN	United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNDP	Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı
UNOCAL	Union Oil Company of California
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crimes
UPA	Birleşmiş Aşamalı İttifak
WTO	World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Yakıt Türüne Göre Elektrik Üretimi - 2016.....	26
Tablo 2: Hindistan'ın Kömür Üretimi ve Tüketimi	39
Tablo 3: Hindistan'ın Petrol Üretimi ve Tüketimi	40
Tablo 4: Hindistan'ın Doğalgaz Üretimi ve Tüketimi	41
Tablo 5: Hindistan'ın Kömür İthalatı	41
Tablo 6: Hindistan'ın Kömür İthalatında İhracatçıların Yüzdesel Payı.....	42
Tablo 7: Hindistan'ın Petrol İthalatı.....	42
Tablo 8: Hindistan'ın Petrol İthalatında İhracatçıların Yüzdesel Payı.....	43
Tablo 9: Hindistan'ın Doğalgaz İthalatı	44
Tablo 10: Hindistan'ın Doğalgaz İthalatında İhracatçıların Yüzdesel Payı.....	44

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dünyanın En Hızlı Büyüyen Ekonomileri	10
Şekil 2: Kaynaklara Göre Birincil Enerji Tüketimi – Hindistan, 2016	26
Şekil 3: TAPI Doğalgaz Boru Hattı	77

ÖNSÖZ

Türkmenistan doğalgazının Afganistan üzerinden Pakistan'a ve Hindistan'a ihracatına ilişkin projenin bölgenin ekonomik ve politik istikrarına etkilerini ortaya koymak bu tez çalışmasının konusudur. Orta Asya'dan güney Asya'ya enerji transferi bölgesel güvenliğinin sağlayabilmesine dair umut vardır. Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinde ve hazırlanma sürecinin her aşamasında değerli bilgilerini ve zamanını esirgemeyecek her fırsatta çalıımla yakında ilgilenen eleştiriyle yol gösteren danışman hocam Fatih Fuat TUNCER i teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

Hindistan'ın Orta Asya ülkeleri ile olan dış siyaseti tarihi ve kültürel ilişkilerin yanı sıra bir takım stratejik unsurlar çerçevesinde şekillenmektedir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile 11 Eylül 2001 tarihi arasındaki dönemde Hindistan Orta Asya ülkeleri ile güvenlik konularına odaklı bir dış politika izlemiştir. Bu dönemde bölgede yaşanan Taliban gibi İslami köktendincilik hareketleri ile etnik çatışmalar ve istikrarsızlıklar gibi güvenlik endişeleri nedeniyle Hindistan bölge ülkeleri ikili anlaşmalar yaparak bölgede bir istikrar ortamı oluşturmaya çalışmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise hızla büyüyen bir ekonomi olan Hindistan'ın artan enerji ihtiyacı sorunu da dış siyasetin şekillenmesinde önemli faktörlerden biri olarak denkleme dahil edilmek zorunda kalmıştır. (Purtaş, 2006, s.57)

Her ne kadar enerji ihtiyacı Hindistan dış politikasında önemli bir faktör haline gelirse de güvenlik konusu hala Hindistan ve bölgenin için en önemli konulardan biridir. Hindistan ve Pakistan, 1947'de İngiliz sömürgecilerinden bağımsız oldukları tarihten beri düşman olarak, iki ülke arasında birçok savaş ve çatışma yaşanmıştır. Artan ekonomik ve ticari ilişkiler, İslamabad ve Yeni Delhi arasındaki gerilimi azaltırsa da, Kasım 2008'de Mumbai'de saldırı gerçekleştiren teröristleri İslamabad'ın planı olduğu ilişkin Yeni Delhi'nin iddiası iki ülke arasında gerginliği başlamıştır. Diğer taraftan, hem Hindistan hem de Pakistan'ın Afganistan'da önemli etkileri var. Dolayısıyla bir anlamda Afganistan'daki iç savaşın sona etmesi ve bölgenin ekonomik ve politik istikrara kavuşması, Pakistan ve Hindistanın ilişkilerinin iyileşmesine bağlıdır.

Orta Asya bölgesi enerji potansiyeli bağlamda özellikle doğal gaz ve ham petrol itibariyle önemli bir konumu sahiptir. 2016 yılı itibariyle dünya genelinde toplam 1.697,1 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervi olup bu miktarın yaklaşık %8,5'ine yani 144,9 milyar varili Orta Asya havzasında yer almaktadır. (BP Statistical Review of World Energy,2018a, s. 12) 2016 yılı itibariyle dünya geneli kanıtlanmış toplam doğal gaz rezervi 193.1 trilyon m³ seviyesinde olup bu miktarın yaklaşık %30,6'sına 59 trilyon m³'ü Orta Asyada yer almaktadır. Orta Asya havzası sadece petrol ve doğalgaz itibariyle zengin değil aynı zamanda 2017 yılı itibariyle dünyanın kanıtlanmış kömür rezervlerinin de yaklaşık %21,6'sına sahiplik etmektedir. (BP, s.26-36)

Orta Asya'nın bu derece zengin enerji potansiyeline sahip olması bölgeye dünya enerji ticaretinde önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Orta Asya ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra doğal kaynakları için pazar aranmaktadır. Orta Asya ülkeleri arasında en yüksek doğalgaz rezervine sahip Türkmenistan da Afganistan üzerinden Pakistan'a gidecek bir doğalgaz boru hattı projesi için görüşmelerini 1990'ların ortalarında başlamıştı. Projenin gerçekleşmesi için gerekli çalışmalar önce Taliban rejiminin Afganistan'da yönetime gelmesiyle sonra da 11 Eylül saldırıları sonrası ABD liderliğinde NATO'nun El-Kaide ve Taliban'a müdahalesi ile aksamıştır. Pakistan gibi enerji ihtiyacı yüksek olan bir ülke ve Hindistan'ın da projeye dahil etmesi ve ABD'nin İran'a yaptırımları nedeniyle proje hız kazanmıştır. Son olarak Türkmenistan'ın doğalgaz ihraç ettiği Rusya ve İran ile sorunlar yaşaması ve bunun üzerinde bu ülkelere olan doğalgaz satışlarını durdurulması, Çin'in ise yeni doğalgaz projesini süresiz ertelemesi, projeyi daha da önem kazanmıştır.

Son dönemlerde nüfusu ve ekonomisi hızlı büyüme gösteren Hindistan artan bir enerji ihtiyacı ile karşı karşıyadır. Yaklaşık 1,3 milyar nüfusa sahip olan Hindistan'da henüz modern enerji imkânlarından yararlanamayan yüz milyonlarca insan söz konusudur. Öte yandan kişi başı ortalama enerji tüketimi de Hindistan bu anlamda dünya ortalamasının çok geride yer almaktadır. Çalışmanın ileri bölümlerinde de detaylı açıklanacağı üzere Hindistan'ın enerji tüketimi çok fazla artacağı tahmin edilmektedir. Enerji ihtiyacı hızla ve yüksek artış gösteren Hindistan kendi doğal kaynakları ile kendi ihtiyacını karşılamaya sahip değildir. Hindistan ihtiyacı olan fosil enerji kaynakların tamamen ithalata bağımlı haldedir. Son dönemlerde özellikle ham petrolde ithalata bağımlılık oranı %70'lerin, doğalgaz da %30'ların üzerindedir.

Bu açıklamalar çerçevesinde Hindistan artan enerji ihtiyacını ithalat yoluyla karşılamak zorundadır ve orta asya zengin kaynaklarıyla Hindistan için cazip bir seçenektir. Dolaysıyla Hindistan'ın Orta Asya enerji imkânlarına ulaşması ise coğrafi konumundan dolayı Afganistan aracılığı ile gerçekleşmek zorundadır.

Bu itibarla, Türkmenistan doğalgazının Afganistan üzerinden Pakistan'a ve Hindistan'a ihracatına ilişkin projenin bölgenin ekonomik ve politik istikrarına etkilerini ortaya koymak bu tez çalışmasının konusudur. Ekonomi bağlamında; Türkmenistan'ın ihracat pazarı sorunu, Afganistan'ın başta istihdam ve refah seviyesinin çok düşük olması ve çok çeşitli ekonomik sorunları, Pakistan ve

Hindistan'ın enerji açığı sorunları olmasının aynı zamanda, bu ülkelerin ikili ilişkilerini ve bölgenin politik istikrarını olumsuz etkileyen iç ve dış güvenlik sorunları vardır.

Bu Çalışmanın Tezi Hindistan'ın orta Asya enerji politikası ve Afganistan'ın güvenliğine etkileridir. Çalışmanın Hipotezi Afganistan üzerinden enerji transferi bölgede ekonomik kalkınma, güvenlik ve bölgesel istikrarı sağlayacaktır. Çalışmanın amacı ilk olarak Orta Asya enerji transferi bölgesel güvenliğinin etkileri incelemek ve aynı zamanda Afganistan ile ilgili kaynak eksikliğini katkı sağlamaktır. Tezin konusu ile ilgili yeterince Türkçe ve Farsça kaynaklar olmadığından dolayı araştırmanın büyük kısmı İngilizce kaynaklardan faydalanmaktadır.

Araştırmanın önemi: Orta Asya'dan güney Asya'ya enerji transferi bölgesel güvenliğinin sağlayabilmesine dair umut vardır. Bu Çalışma nitel bir araştırma olup üzere kitaplardan, Akademik makalelerden, Dergiler, Raporlardan ve internet kaynaklardan faydalanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Hindistan'ın nüfus ve demografik yapısı, dil ve din, yönetim yapısı, genel ekonomik durumu ile iç ve dış politik yönelimleri incelenmiştir. İkinci bölümde Hindistan ekonomisinde enerji ile ilgili temel hususları açıklamaktadır. Bu bölümde Hindistan'ın enerji kaynakları, enerji ihtiyacı, enerji ithalatı ve enerji güvenliği gibi hususlar incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Hindistan ve Afganistan arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkiler ile bu ülkelerde güvenliğe tehdit eden unsurlar ele alınmıştır. Ayrıca, özellikle Hindistan için Orta Asya enerjisinin önemi ve Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan Boru Hattı'nın söz konusu ülkelerin güvenliklerine ve ekonomilerine etkileri incelenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen sonuçlar ise çalışmanın sonuç bölümünde yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİNDİSTAN

Resmi adı ile Hindistan Cumhuriyeti, 20.yy.ın son yıllarında gözle görülür bir biçimde gelişme kaydetmektedir. Hindistan dünyada nüfus büyüklüğü açısından ikinci sırada yer almakta ve toprak büyüklüğü açısından ise yedinci sırada yer almaktadır. Hindistan Cumhuriyeti, 15 Ağustos 1947 yılında bağımsızlığını ilan ederek İngiltere'nin sömürgesi altından çıkmıştır. Başkenti Yeni Delhi'dir. Kuzeyde Çin, Nepal ve Bhutan; doğuda Bangladeş ve Birmanya; batıda Pakistan, güneybatıda Umman Denizi; güneyde Hint Okyanusu, Sri Lanka ve Bengal Körfezi olmak üzere, altı ülke ile sınırı vardır. Aynı zamanda Lakkadiv Adaları, Andaman, Likobar, Lakshadvip adaları gibi Hint okyanusunda yer alan 2000'e yakın ada Hindistan Cumhuriyeti'ne bağlıdır. Toplam kara sınırı 14.103 km ve kıyı uzunluğu ise 7.000 km'dir. (Süreklı, 2016, s. 130)

Hindistan Cumhuriyeti, federal olarak yönetilen 7 bölge içerisinde toplam 28 eyaletten oluşmaktadır. Delhi Ulusal Başkent Bölgesi ve Puducherry, dışındaki bölgeler merkezden atanan valilerle yönetilirken bu iki bölge seçilmiş valiler tarafından yönetilmektedir. Önemli şehirleri, Mumbai (eski adı Bombay), Kalküta, Chennai (eski adı Madras), Bangalore, Haydarabad ve Ahmedabad'dır. (Ayküz, 2007, s.3)

Hint Anakarası üzerinde ve Hint Avustralya Anakarası'nın kuzeybatı bölümünde yer alan Hindistan, Hint alt kıtasının büyük bir bölümünü kaplar. Kuzey ve kuzeydoğu eyaletleri Himalaya uzanımında parçalı olarak yer alırken, diğer kuzeydeki, merkezi ve doğudaki eyaletleri Hint-Ganj Ovası'nın verimli topraklarına yayılan Hindistan'ın yüz ölçümü 3,3 milyon km²'dir. Batısında Pakistan sınırında Tar çölü uzanır. Güneyinde ise Deccan Platosu, Doğu ve Batı Ghat Dağları arasında yer alır. Ganj, Brahmaputra, Yamuna, Godavari, Kaveri, Narmada ve Krishna başlıca büyük nehirleridir. (Mustafin, 2007,s.21)

1.1. NÜFUS VE DEMOGRAFİK YAPISI

Bugün Hindistan, Çin'den sonra, dünyanın ikinci kalabalık ülkesidir. Hindistan'ın mevcut nüfusu, Birleşmiş Milletler'in 2020 yılın tahminlerine göre 1,3 milyardır. Hindistan bu nüfusu ile dünya geneli nüfus içerisinde yaklaşık %17,7 paya

sahiptir.(Worldmeter, 2020) Nüfusunun %35'i şehirlerde yaşamakta olup 2020 yılın ilişkin tahminlerine göre kentleşme oranı %2,38 artmıştır.

Birçok Asya ülkesi yaşlanırken (özellikle Japonya) toplam nüfusu 1,3 milyar olan Hindistan'ın nüfusunun yaklaşık yarısı 26 yaşın altındadır. 2020 yılında ise 28 yaş ortalaması ile Hindistan, dünyanın ikinci en genç ülkesi olarak yer almaktadır. Bu durum, mal ve hizmetlerin alıcılarının gittikçe artması ve orta sınıfın büyümesi anlamına gelmektedir.

Hindistan nüfusunun yaş dağılımı nüfusun % 26,31'i 0-14 yaş, %17,5'i 15-24 yaş, %41,5'i 25-54 yaş, %7,9'ü 55-64 yaş ve % 6,7'si ise 65 yaşın üstünde şeklindedir. (The World Factbook) Büyüyen bir nüfus, işletmelerin genç, eğitilmiş ve fiziksel olarak uygun insanlara erişmelerine olanak sağlayarak Hint ekonomisinin tamamına yardımcı olmakta ve aynı zamanda emek maliyetlerini azaltmaktadır. Hindistan'ın okuma yazma oranı %74,04 olup Kerala eyaleti %93 seviyesi ile okuma yazma oranının en yüksek olduğu eyalettir.

2007 yılında nüfusu 1,13 milyar kişiye ulaşan Hindistan'da 2000-07 yılları arasındaki nüfus artış hızı yıllık %1,5 oranında gerçekleşmiştir. Bu oran 2009 ve 2010 yılında da yaklaşık aynı kalmıştır. 2011 yılına dair nüfus artış oranı beklentisi %1,49'dur. Bu oran 90'lı yıllarda %1,9, 80'li yıllarda %2,1 ve 60'lı yıllarda ise %2,3 seviyesinde gerçekleşmiştir. Doğum hızının düşeceğine dair iyimser beklentilere rağmen 2025 yılında Hindistan nüfusunun 1,4 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. 2007 yılında yaşam beklentisi erkekler için 66 yıla, kadınlar için ise 71 yıla çıkmıştır. 1951 yılında erkekler ve kadınlar için yaşam beklentisi 32 yıl olarak gerçekleşmiştir.(T.C Ekonomi Bakanlığı, 2016) Yaşam beklentisi 2016 yılında erkekler için 67 yıla ve kadınlar için ise 69 yıla çıkmıştır. Diğer gelişen Asya ülkelerine kıyasla Hindistan'da kırsal kesimlerde yaşama oranı çok daha yüksek seviyededir.(The World Bank,2018)

1.2. DİL VE DİN YAPISI

Dünyada Hindistan kadar çok çeşitli kültüre sahip olan çok az sayıda ülke vardır. Bu kadar çok farklılığın bir arada bulunması, Hint medeniyetinin, zengin kültür ve sosyal yapısının geçmişten günümüze kadar devam eden sürekliliğine bağlıdır. Bu bölümde Hindistan'da yaşanan dinler ile konuşulan diller hakkında bilgi verilecektir.

1.2.1. Diller

Hindistan'ın dilleri öncelikli olarak iki ana dil ailesine aittir: Hint-Avrupa (Hint-Aryan dalı nüfusun yaklaşık% 75'i tarafından konuşulmaktadır) ve Dravidyan (yaklaşık %25 tarafından konuşulmaktadır). Hindistan'da konuşulan diğer diller çoğunlukla Avusturya-Asya ve Tibeto-Burman dil ailelerinden ve birkaç dil izolasyonundan gelmektedir. Hindistan'daki bireysel anadil sayısı yüzlerce olup binin üzerinde büyük lehçe mevcuttur. (New World Encyclopedia,2016) SIL Etnoloji Hindistan için 415 dili listelemektedir. Anadil olarak konuşulan bu dillerden 24'ünü bir milyondan fazla kişi, 114'ünü ise on binden fazla kişi konuşmaktadır. Hindistan ve Güney Asya'daki dört dil ailesi arasında üç bin yıllık siyasi ve sosyal temas karşılıklı etki yaratmıştır. Farsça ve İngilizce Hindistan tarihinde önemli rol oynayan iletişim dilleridir.(Maps of India,2016)

Hindi, Hindistan'daki merkezi hükümetin resmi dili iken İngilizce geçici bir resmi alt-dil niteliğindedir. Yerel hükümetlerin yasama organları herhangi bir bölgesel dili o bölgenin resmi dili olarak kabul edebilir. Hindistan'da, eyalet ve yerel yönetim düzeylerinde "resmi diller" vardır ancak ortak bir "ulusal dil" yoktur.

Hindistan'ın en çok konuşulan diller, Hindi, Bengali, Telugu, Marathi, Tamil, Urdu, Gujrati, Kannada, Malayalam, Ordia, Punjabi, Assamese, Maithili, Sanali, Kaşmiri, Napali, Sindi, Konkani Dogri, Manipuri, Bodo ve Sanskrit şeklindedir.

1.2.2. Dinler

Nüfusun yaklaşık %79,8'i Hindu, %14,2'si Müslüman, %2,3'ü Hıristiyan, %1,7'si Sih, %0,8'i Budist, %0,4'ü Jain ve %0,6'sı Zerdüştlük mensubudur. Bunun yanında çok sayıda din gibi diğer inançlar da mevcuttur. Bu yüzdeler 1961 nüfus sayımından bu yana çok az değişmiştir. Hinduizm'in kendine özgü panteizmine rağmen, taraftarlar genellikle Vaishnaviteler (öncelikli olarak Vishnu'ya ve onunla ilgili tanrılara ayrılmış olanlar) ve Shaivitler (Shiva ve ilgili tanrılar) gibi belirli bir tanrıya bağlılığa odaklanırlar.(The World Factbook,2020) Hint anayasası bireylerin dini özgürlüklerini yerine getirme noktasında dini ayrımcılığı yasaklamasına rağmen, özellikle Hindular ile Müslümanlar olmak üzere bazı dinsel topluluklar arasında süregelen gerginlik ve çatışmalar yaşanabilmektedir.

Hindistan ihtiva ettiği diller, dinler ve inançların zenginliği itibariyle dünya genelinde önemli bir konuma sahiptir. İzleyen bölümde ise günümüz dünyasında bu denli zengin bir kültür ve hayat tarzı çeşitliliğine sahip olan Hindistan'ın yönetim yapısı incelenecektir.

1.3. YÖNETİM YAPISI

1950 Anayasası'na göre Hindistan bağımsız, sosyalist, laik ve demokratik bir cumhuriyettir. Yönetim anlayışında İngiliz parlamenter yönetim anlayışını ve Amerika Birleşik Devletleri yönetim kurumlarının etkisini görmek mümkündür. İngiliz parlamento modelinde olduğu gibi yürütmenin lideri yasama organına karşı sorumludur. Yasama yetkisi Eyaletler Meclisi (Rajya Sabha) ve Halk Meclisi (Lok Sabha) tarafından yürütülür. Eyaletler Meclisinin beş yıl süre için seçilen 545 üyesi vardır. (Arı, 2000,s.47)

Hindistan bir federal hükümet sistemine sahiptir. Ülkede 28 eyalet ve yedi birlik bölgesi vardır. Eyaletlerde cumhurbaşkanının temsilcisi validir. Ancak gerçek yürütme gücü bakanlar kurulunun başında bulunan başbakana aittir. Devletin Bakanlar Konseyi, devletin seçtiği yasama meclisine karşı topluca sorumludur. Hindistan'ın merkezi yönetimi yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç farklı ancak birbirine bağlı dallara ayrılmıştır. İngiliz parlamento modelinde olduğu gibi, yürütmenin liderliği yasama organına aittir ve yasama organından sorumludur.(The Republic of India Country Profile,2006)

Cumhurbaşkanı: Cumhurbaşkanı, Birliğin anayasal başkanıdır. Cumhurbaşkanı seçecek seçmenler kurulu parlamentonun her iki meclisinin seçilmiş üyeleri ile eyaletlerin yasama meclislerinin seçilmiş üyelerinden oluşmaktadır. Bununla birlikte, gerçek icra gücü, Başbakan tarafından yönetilen Bakanlar Kurulu'nda bulunmaktadır. Bakanlar Kurulu, topluca halk meclisi olan Lok Sabha'ya karşı sorumludur.

Cumhurbaşkanı Yardımcısı: Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Seçim Kurulu tarafından seçilir ve 5 yıl süre ile görevde kalır. Cumhurbaşkanı Yardımcıları resmi olarak Rajya Sabha'nın başkanlarıdır. (Ministry of Law and Justice of India,2015,s.26)

Başbakan: Hindistan Anayasası'nda belirtildiği üzere Hindistan Başbakanı, hükümetin başı, cumhurbaşkanının baş danışmanı, bakanlar konseyi başkanı ve parlamentoda çoğunluk partisinin lideridir. Başbakan, Hindistan Hükümetinin

yönetimine öncülük etmektedir. Başbakan, meclis sisteminde hükümetin icra kurulunda en üst düzey kabine üyesidir. Başbakanın kabinenin diğer üyelerini seçme ve görevde alma yetkisi vardır. Başbakanın istifası veya ölümü üzerine kabine çözülür. (Ministry of Law and Justice of India)

Bakanlar Kurulu: Bakanlar Kurulu, başbakan başkanlığında bakanlardan oluşmaktadır. Başbakan cumhurbaşkanı tarafından atanır. Bakanlar ise başbakanın tavsiyesi üzerine cumhurbaşkanı tarafından atanır. Başbakan dahil bakanlar kurulu üyelerinin toplam sayısı halk meclisi üyeleri sayısının %15'ini geçemez. Başbakan, Birliğin işleri ile ilgili Bakanlar Kurulu kararlarını cumhurbaşkanına bildirir. Bakanlar Kurulu üyelerinin halk meclisine karşı müşterek sorumlulukları bulunmaktadır. Her bakanın kendi görev alanı ile ilgili konularını yürüten bir sekreteryası vardır.

Kabine Sekreterliği: Kabine Sekreterliği en üst düzeyde karar verme sürecinde önemli bir koordinasyon rolü oynar ve başbakan gözetiminde faaliyet göstermektedir. Birliğin yasama organı olan Parlamento, Başkan Rajya Sabha ve Lok Sabha'yı kapsar. Tüm mevzuat Parlamentoda her iki kanadın onayını gerektirir. Mali mevzuat durumunda, Lok Sabha iktidar oyu vardır.

Rajya Sabha: Rajya Sabha 245 üyeden oluşmakta olup bunların 233'ü eyaletleri ve birlik bölgelerini temsil etmektedir. 12 üyesi cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Rajya Sabha'ya yapılan seçimler dolaylıdır. Üyeler, ilgili devletlerin yasama meclislerine seçilmiş üyeleri tarafından seçilir.

Lok Sabha: Lok Sabha, doğrudan seçimlerle seçilen halkın temsilcilerinden oluşur. Lok Sabha'nın süresi 5 yıldır. (Mustafin, s.38-45)

Parti tanımı: Siyasi partilerin türleri geniş bir şekilde aşağıdaki kategorilere ayrılabilir.

Ulusal Partiler: Ulusal düzeyde siyasi parti olarak adlandırılacak herhangi bir taraf aşağıdaki şartları yerine getirmelidir: Adayların son seçimler için Lok Sabha ya da yasama meclisi için en az dört ya da daha fazla eyalette bulunması ve bu seçimlerde toplam geçerli oyların % 6'sından az oy almamış olması zorunludur. Bir siyasi parti dört veya daha fazla eyalette tanınırsa ulusal bir parti olarak kabul edilir. Hindistan'da en önemli ulusal partiler şunlardır: Kongre Partisi, Bharatiya Janata Partisi, Janata Dal ve Hindistan Komünist Partisi.(Bhosala, 2017,s.1)

Kongre Partisi: Kongre, dünyanın en büyük siyasi partisidir ve Hindistan bağımsızlık hareketinde önemli bir rol oynamıştır. Kongre liderliğindeki bir hükümet 1990'ların başlarında büyük çaplı bir ekonomik liberalleşme başlatsa da, genel olarak

popülist, sol eğilimli bir parti olarak kabul edilir. Rajiv Gandhi'nin dul eşi Sonia, şu anda parti başkanı ve politika belirleme konusunda belirleyici olmasa da kayda değer bir başarı göstermektedir. Rajiv Gandhi'nin oğlu Rahul ise parti başkan yardımcısı olup Kongre liderliği için açıkça kabul edilen varis niteliğindedir. (Federation of American Scientists,2013)

Bharatiya Janata Partisi: (BJP), sağ eğilimli bir partidir. Hindu milliyetçiliğinin savunucuları ("Hindutva") ve genellikle Batı modelinde laikliği reddeder. Parti, Kongre'nin tek ulusal düzeydeki yarışmacısıdır ve Gujarat da dahil olmak üzere beş devlet hükümetine liderlik etmektedir. Başkomutan Narendra Modi 2012 yılında yeniden seçilmeye başlamıştır. BJP, 116 Lok Sabha sandalye ve 2009 seçimlerinin% 19'unu kazanmıştır ve NDA koalisyonuna liderlik etmektedir. (Federation of American Scientists)

Sol Cephesi: Hindistan Komünist Partisi tarafından yönetilen dört komünist partinin bir koalisyonudur. Batı Bengal ve Kerala eyaletleri ile sınırlı bir oy potansiyeli vardır. 2004-2008 yılları arasında bir UPA taraftarı olan Sol Cephe, 2009 ulusal ve 2011 Batı Bengal seçimlerinde büyük aksaklıklar yaşamıştır. Bu komünist koalisyon 24 Lok Sabha sandalye ve 2009 seçimlerinin % 7'sini kazanmıştır.

Eyalet Partileri: Eyalet Partileri bölge dilini, kültürünü ve bu bölgedeki insanların çıkarlarını teşvik eder. Bir eyalet partisi olarak tanınmak için aşağıdaki şartlar yerine getirilmelidir:

Yasama meclisine yapılan son genel seçimlerde, parti adayları toplam geçerli oyların %6'sından az olmamak kaydıyla Devlet Yasama Meclisine en az 2 üye buldurmak zorundadır.

Ülkede 1000'den fazla kayıtlı ulusal ve bölgesel partiler vardır. Tanınmış devlet siyasi partilerinden bazıları; Shiv Sena (Maharashtra), AIADMK ve DMK (Tamilnadu), TelguDesam (Andhra Pradesh), Rashtriya Janata Dal (Bihar), Ulusal Konferans (Jammu ve Keşmir) dir.(Singh, Murari, 2020, s.22)

Günümüzde nüfus itibariyle dünyanın en büyük demokratik ülkesi olan Hindistan aynı zamanda dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer almaktadır. Çalışmanın izleyen başlığı ise Hindistan'ın ekonomik durumunu açıklamaya ayrılmıştır.

1.4. GENEL EKONOMİK DURUM

2018 Hindistan ekonomik tahminlerine göre GSMH büyümesi 2019 mali yılında %7-7,5 seviyesinde olacaktır. IMF'nin Hindistan büyüme rakamlarına ilişkin tahminleri ise 2018 yılı için %7,4 ve 2019 yılı için ise %7,8 seviyesindedir. Bununla birlikte ekonomik büyümenin daha da canlanması beklenmektedir. (R.K,2018,s.3)

Yaklaşık % 7,5'lik ekonomik büyüme oranı ile Hindistan G20 ülkeleri arasında en hızlı büyüyen ülke dünya genelinde ise en hızlı büyüyen dördüncü ülke konumundadır. Yapısal reformların hızlanması, kural temelli bir politika çerçevesine doğru hareket edilmesi ve emtia fiyatlarının düşük olması gibi nedenlerle güçlü bir büyüme hızı yakalanmıştır. Son dönemde yapılan liberalizasyonlar ve iş yapma kolaylığını artırma çabaları ile yabancı yatırımlarda artış sağlanmıştır. (OECD, 2017,s.4)

Dünya Bankası çalışması olan Global Economic Prospects'in son sayısına göre Etiyopya 2017'de dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisidir. Etiyopya'nın GSMH'sının 2017'de %8,3 oranında büyümesi öngörülmektedir. Buna karşılık küresel büyümenin %2,7 olacağı tahmin edilmektedir. Hindistan ihracat artışı ve hükümet harcamalarında kısmi artışa bağlı olarak elde ettiği %7,2'lik öngörülen büyüme oranı ile dünyanın dördüncü en hızlı büyüyen ekonomisi konumundadır.(*Global Economic Prospects*,2017,s.3)

Dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerine ilişkin gösterim Şekil 1'de yer almaktadır.

The world's fastest growing economies

Forecast GDP growth, 2017

Source: World Bank

Şekil 1: Dünyanın En Hızlı Büyüyen Ekonomileri

Dünya Bankası raporuna göre Özbekistan yükselen petrol fiyatları, olumlu küresel finans koşulları, Euro Bölgesi'ndeki güçlü büyüme ve bölgedeki birçok büyük ülkenin hükümetleri arasında genellikle destekleyici politikalar sayesinde %7,6 oranında büyüyerek ikinci en hızlı büyüyen ekonomiye sahiptir.

Nepal %7,5'lik oran ile üçüncü sırada yer almaktadır. Dünya Bankası açıklamalarına göre Nepal'in büyümesinin ardında 2015 depremi sonrasında olumlu iklim koşulları nedeniyle hızlı toparlanma çabaları ile yeniden yapılandırma çalışmaları ve Hindistan ile ticaretin normalleşmesi yer almaktadır.

En büyük büyüme oranına sahip ilk 10 ülke arasında yer alan diğer ülkelerden Cibuti ve Laos %7; Kamboçya, Filipinler ve Myanmar ise %6,9 büyüme oranına sahiptirler.

Dünya Bankası verilerine göre Hindistan ekonomisi 2016-17 mali yılında %7, 2017-18 mali yılında %7,6 ve 2018-19'da ise %7,8 oranında büyüme göstermektedir. Hindistan'ın Dünya Bankası icra kurulu direktörü Kristalina Georgieva'ya göre, demonetizasyonun Hindistan ekonomisi üzerinde olumlu bir etkisi olacağı ve bunun da uzun vadede temiz ve dijital bir ekonominin gelişmesine yardımcı olacağı ifade edilmektedir. Tüketicilerin davranış ve harcama düzenindeki değişimden ötürü tüketimin 2025 yılına kadar 4 trilyon ABD doları ile üç kat artacağı öngörülen Hindistan'ın üçüncü büyük tüketici ekonomisi olması beklenilmektedir. Price waterhouse Coopers tarafından hazırlanan Boston Consulting Group (BCG) raporuna göre Hindistan'ın 2040 yılına kadar ABD'yi aşarak satın alma gücü paritesi (PPP) açısından ikinci en büyük ekonomi haline geleceği tahmin edilmektedir. Ayrıca Başbakan Narendra Modi, Hindistan'ın dünyanın en hızlı büyüyen büyük ekonomisi haline geldiğini ve bir dizi politika tedbiri sayesinde 2040 yılına kadar beş kat büyümesinin beklendiğini ifade etmektedir.(IBEF,2018,s.35)

Hindistan, 2001 yılında satın alma gücü değeri bağlamında dördüncü durumda gösterilmiştir. İş ve yasal düzenlemeler ortamı geliştirmekte ve sürekli iyileşme yönünde ilerlemektedir. İş aleminin omurgası, yüksek derecede yetenek sahibi, becerikli ve İngilizce konuşabilen insan kaynağına dayanmaktadır. 63.100 km'lik demiryolu hattı ile dünyanın üçüncü büyük demiryolu şebekesine sahip durumda bulunan Hindistan, 2.225 mw'lık bölümü nükleer santrallerde üretilen 81.000 mw elektrik enerjisi kapasitesi ile güçlü bir ekonomi için sağlam bir altyapı oluşturmaya çalışmaktadır. Fiziki altyapı faaliyetlerinin yanı sıra teknoloji ve bilim altyapısı itibarıyla da ilerleme

sağlamış olan Hindistan, bilim adamı, uzman ve teknisyen kadrosu bakımından dünyada 2. sırada yer almaktadır. (Makaroğlu,2006,s.35)

Hindistan ekonomisinin çeşitli sektörlerini yeniden yapılandırmak için 1991 yılında ileriye dönük, kapsamlı bir ekonomik reformlar programı başlatılmıştır. Bu reformlar çerçevesinde nüfusun %75'ini oluşturan ve GSMH'nin %30'unu üreten tarım (hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık dâhil) sektörü başta olmak üzere tüm sektörleri yeniden yapılandırmayı amaçlayan Hindistan, yıllık %1,8'i bulan nüfus artış hızının beraberinde getirdiği istihdam sorunlarını da aşmaya çalışmaktadır. Bahse konu reform programı kısmen başarıya ulaşmış ve birkaç istisna dışında ekonominin tüm sektörleri önemli ölçüde dışa açılmıştır. (Çaşlış,2006)

Küresel büyüme ve bunun Hint ekonomisiyle ilişkileri bağlamında yapılan analizlere göre, bu bölgede Hint ekonomisini etkileyebilecek en önemli gelişmeler aşağıda belirtilmiştir: (Çetin, 2010, s.78)

- Japonya'nın ekonomik büyüme anlamında kötü bir performans göstermesi,
- Hindistan'ın en önemli ticari ortağı olan ABD'nin kötü bir büyüme performansı geçirmesi ve bu nedenle Amerikan firmalarının Hindistan'a yaptıkları yatırımları (FDI/Foreign Direct Investment) azaltmaları,
- ABD dolarının Euro ve Japon Yeni karşısında değer kaybetmesi ve ihracatını ABD doları ile yapan Hindistan'ın dış ticaret kaybına uğramasına neden olabilmesi.

1970'li yıllarla birlikte yıllık ortalama %5,5 oranında büyüyen Hindistan ekonomisi 1980'lerle birlikte bu ivmesini kaybetmiş ve yıllık ortalama büyüme oranı %3,5'e gerilemiştir. 1991'deki reform programı büyüme oranında itekleyici rol oynamış ve 1995-2000 yıllarını kapsayan beş yıllık dönemde ortalama %6,6 gibi ciddi bir büyüme performansı yakalanmıştır. Ancak 1990'ların sonlarından itibaren; Güneydoğu Asya Krizi, yüksek silahlanma giderleri, dış ticaret hadlerindeki aleyhte gelişmeler gibi nedenlerden ötürü büyüme oranı düşmüştür. 2003-2004 mali yılında tarım sektörü %12,6 civarında artış göstermiştir. Sanayi sektöründeki artış %6,4 iken hizmet sektörü %8,3 oranında artış kaydetmiştir. Bu şekilde 2004-2005 yılı büyüme hedefi %6,3 olarak beklenmekteyken, son gelişmeler üzerine hedef %6 olarak düzeltilmiştir. Hindistan tarihinde ilk defa 2003 yılı sonu itibarıyla net borç alan ülke konumundan çıkmış, bazı borçlarını vadesinden önce kapatarak az miktarda da olsa borç veren ülke konumuna gelmiştir. (Öz,2007,s.47)

Hindistan nüfusunun %75'ini oluşturan ve ekonomik açıdan yoksul durumda bulunan kırsal kesim sakinleri, enflasyon oranındaki düşük çaplı artışlara karşı dahi hassas bir konumda bulunmakta ve reel gelirin azalması ile mağdur olmaktadır. 2002-2003 yılında %15 civarında düşen tarımsal üretimin 2003-2004 yılında %20 civarında artması, 2004-2005 mali yılında ise muson yağmurlarının beklenenden az gerçekleşmesi nedeniyle tarımsal üretiminde düşme beklenmiştir. (Çalış,s.3)

2003-2004 mali yılında Hint hükümeti ekonomik reformlara devam etmiş ve büyüme hızı %8,5 olarak gerçekleşmiştir. 2004-2005 mali yılında büyüme hızının artması beklenirken, son aylardaki petrol fiyatlarındaki artış ve belirsizlik nedeniyle, büyümenin % 6,3 olarak artacağı hesaplanmaktadır. 2005-2006 mali yılı için artış hızı %6,6 olarak belirlenmiştir. Ülke ekonomisinin petrol fiyatlarındaki artıştan dolayı olumsuz etkilenmemesi için hükümet petrol ithalatından alınan vergiyi düşürmüş ve fiyatı ayarlama politikasını yıl boyunca devam ettirmiştir. (Öz, s.42)

Yüksek büyümenin olduğu 2003 ve 2007 yıllarında kamu harcamalarının büyüme katkısının sadece %6 olduğu düşünülürse, kamu harcamalarının muazzam bir sıçrama yaptığı görülmektedir.

Hindistan'ın yıllık reel büyüme verilerine bakıldığında ise, ülke ekonomisinin 2009'da %8,5, 2010'da %10,3, 2011 yılında %6,6 ve 2012'de %5,6, 2013'te %6,6, 2014'te %7,2 büyüdüğü görülecektir. 2011, 2012 ve 2013 yıllarına ilişkin büyüme beklentilerin altında gerçekleşmiştir. 2013'ten itibaren yeniden ivmelenen Hint ekonomisi 2015'te ve 2016'da %7,6 oranında büyümüştür. (Mali yıl 30 Mart'ta sona erdiğinden 2015 Nisan - 2016 Mart aylarını kapsayan 12 aylık dönemdeki büyüme oranı, resmi olarak 2016 yılı büyüme oranıdır. ("Hindistan'ın Genel Bilgileri",2016)

2017 yılında Hindistan için reel GSYİH büyüme oranı %6,7 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın reel GSYİH büyümesi son yıllarda önemli ölçüde dalgalansa da 2017 yılında % 6,7 seviyesine yükselmiştir.("India - Gross domestic product in constant prices growth rate", 2018)

Hindistan'ın GSYH büyümesi 2018-2019 mali yılı için %7 ila %7,5 arasında büyümüştür. Uluslararası Para Fonu (IMF) geçtiğimiz günlerde, Hindistan'ın 2018'de %7,4 oranında büyüyerek gelişmekte olan ülkeler arasında en hızlı büyüyen ülke haline gelebileceğini ifade etmiştir. IMF ayrıca 2019 için %7,8'lik bir büyüme oranı öngörmektedir. (Deutsche Welle,2018)

Günümüzün küreselleşen dünyasında ekonomiler de tüm boyutları ile hızlı bir liberalleşme sürecine girmiştir. Bir ekonominin sağlam ve sürdürülebilir bir kalkınma yakalayabilmesi için liberalleşmeye uyum sağlayabilmesi gerekmektedir. Bu noktada ülkelerin iç ve dış politika gelişmeleri ekonomilerin gidişatını belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Çalışmanın izleyen bölümünde ise Hindistan'ın iç ve dış politika gelişmelerine yer verilecektir.

1.5. HİNDİSTAN'IN POLİTİK YÖNELİMLERİ

1.5.1. Tarihsel İç Politika Gelişmeleri

M.Ö. 2500'lü yıllarda İndus Nehri Vadisi sakinlerinin ve tarım ticaretine başlaması ile Hindistan uygarlığı başlamıştır. M.Ö. 1500 civarında, muhtemelen çevresel değişiklikler nedeniyle İndus Vadisi uygarlığı azalmaya başlamıştır. Şu anda, Aryan kabileleri Hint alt kıtasına göç etmiş ve Ganga Nehri vadisinde gelişmişlerdir. İlk ve ortaçağ boyunca Hindistan, ülkeyi yöneten bir dizi krallığın ardından M.S. 4. ve 5. yüzyıllarda özellikle Kuzey Hindistan Gupta hanedanlığı altında birleşmişlerdir. Bu dönem "Hindistan'ın Altın Çağ" ı olarak anılmaktadır. Bu dönemde Hindu kültürü, dili ve siyaseti benzeri görülmemiş bir büyümeye ulaşmıştır. İslamiyet ilk 500 yılında Hindistan'da genişleme göstermiştir. Onuncu ve onbirinci yüzyıllarda Türkler ve Afganlar Hindistan'ı işgal ederek Delhi'de başkent kurmuşlardır. (Devonshire, 2012,s.2)

16. yüzyılda, Cengiz Han'ın halefleri Hindistan'da yaklaşık 200 yıl hakimiyet sürecek Babür İmparatorluğunu kurmuşlardır. Güney Hindistan, 11. ve 15. yüzyıllar arasında Hindu Chola ve Vijayanagar hanedanları tarafından yönetilmiştir. Kuzey ve Güney Hindistan'ın Hindu ve Müslüman sistemleri, bölgede kalıcı kültürel bir etki bırakarak iç içe geçmişlerdir. (Kulke, Rothermund, 2004,s.196-124)

1619'da Hindistan'ın ilk İngiliz kolonisi (Gujurat) Surat'ta kurulmuştur. Daha sonra 17. yüzyılın başlarında, Doğu Hindistan Şirketi, Madras (Chennai), Bombay (Mumbai) ve Kalküta (Kolkata)'da ticaret istasyonları açmıştır. Takip eden 200 yıl boyunca İngilizler nüfuzunu daha da genişletmişlerdir. 1850'lere gelindiğinde İngiltere, Hindistan, Pakistan ve Bangladeş'i kontrol ediyor olmuştur. 1857'de, Kuzey Hindistan'da ortaya çıkan isyan (Sepoy İsyanı), Hindistan'ın Birinci Kurtuluş Savaşı olarak anılır. Bu isyan sonrasında İngiltere, Hindistan'ın çoğunu doğrudan kontrol

etmeye başlamış ve geri kalan diğer kesimleri yönetmek için yerel yöneticilerle anlaşmalar yapmıştır. (Kulke, Rothermund)

1.5.1.1. Hindistan'ın Bağımsızlığı

1800'lü yılların sonlarında Hintli danışmanların, İngiliz hükümdarına tavsiyelerde bulunmak ve yasama konseylerine katılmak üzere atanmaları ile Hintlilerin kendi hükümetlerini kurmaya yönelik ilk adımlar atılmıştır. Bağımsızlık savunucusu Mohandas K. Gandhi (Mahatma ya da Büyük Ruh olarak da bilinir), 1920'de Hindistan'daki Ulusal Kongre Partisini, protesto etmek için toplu sivil itaatsizlik hareketleri düzenleyerek İngilizlerin sömürge kuralını değiştirmiştir. (Chandra, Mukherjee, Mukherjee, 2005, s. 32-35)

Hindistan'ın bağımsızlığı konusunda önemli rol alan Gandhi, resmi olarak ulusun Pederi olarak onurlandırılmakta olup doğum günü olan 2 Ekim takvimlerde ulusal tatildir. 15 Ağustos 1947 tarihinde, Hindistan ve Pakistan İngiltere'den bağımsızlıklarını almışlardır. Pakistan'ın bağımsızlığı, Hindistan ve Pakistan'da görülmemiş ve uzun süren ayaklanmalara yol açarak milyonlarca Hintli Müslüman'ın Pakistan'a ve milyonlarca Pakistanlı Hindu ve Sih'in Hindistan'a göç etmesine yol açmıştır. Bu dönemde Pencap ve Bengal bölündüğünde Sihler, Hindular ve Müslümanlar arasında çıkan bir isyan sonucu yaklaşık 500.000 kişi ölmüştür. (Devonshire-Ellis)

Ayrıca, Pakistan'dan Peştun kabilelerinin istilası sonrasında hükümdarı yasadışı yollarla Hindistan'a giren Keşmir ve Cammu da dâhil olmak üzere birçok eyalette uyuşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Bu uyuşmazlıklar 1948'de Pakistan'da sona eren, devletin üçte birini yöneten ilk Keşmir Savaşı'na yol açmıştır. Doğu Bengal'in ardından 1971'de Bangladeş, Pakistan'dan ayrılarak kendi ülkelerini kurmuşlardır.

1.5.1.2. Bağımsızlık Sonrası Dönem

Hindistan, 26 Ocak 1950'de anayasasını kabul ederek bir ulus cumhuriyeti haline gelmiştir. Bağımsızlıktan sonra, Mahatma Gandhi ve Jawaharlal Nehru'nun partisi olan Kongre Partisi iktidarı yürütmüştür. 1970 ve 1980'lerde iki kısa devir hariç Hindistan'ı Nehru ve daha sonra kızı Indira Gandhi ve torunu Rajiv Gandhi yönetmiştir. Başbakan Nehru, Hindistan'ı 1964 yılında ölümüne kadar yönetmiştir. Ondan sonra

yerine geçen Lal Bahadur Shastri de yönetimi ölene kadar sürdürmüştür. 1966'da iktidar Nehru'nun kızı Indira Gandhi'ye geçmiştir. Indira Gandhi 1966'dan 1977'ye kadar Başbakanlık yapmıştır. 1975'te ülkede ciddi bir siyasi ve ekonomik sıkıntı yaşanırken Bayan Gandhi bir acil durum ilan ederek birçok sivil özgürlük hakkını askıya almıştır. (Chandra, Mukherjee, Mukherjee, 2005, s.131-137)

1977'de 5 muhalefet partisinin koalisyonu ile hükümet olan Janata Partisi lideri Morarji Desai seçimleri yenileme çağrısında bulunmasının üzerine 1980'de Indira Gandhi tekrar iktidara dönmüştür. Haziran 1984'te, Hindistan ordusu, en kutsal Sihh tapınağı olan Punjab'daki Altın Tapınağı içerisinde bulunan silahlı isyancıları etkisiz hale getirmek için zorla bu tapınağa girmiştir. Indira Gandhi 31 Ekim 1984 tarihinde bu operasyona misilleme yapılarak bir suikast sonucu öldürülmüştür. Indira Gandhi Hindistan'ın ilk ve bugüne kadar olan tek kadın başbakanıdır. Oğlu Rajiv Kongre Partisi tarafından yerini alması için seçilmiş olup hükümetinin yolsuzluk iddiaları sonucunda 1989'da iktidarı kaybetmiştir. (Bipan, Mukherjee ve Mukherjee) 1989 seçimlerinde Kongre partisi Hindu milliyetçi Bharatiya Janata Partisi (BJP) ve Komünist Partisi de dâhil olmak üzere muhalefet partilerinin birliği olan Janata Dal'a yenilmiştir. Kısa bir süre sonra bu zayıf koalisyon çökmüş ve 1991 yılında ulusal seçimler tekrar düzenlenmiştir.

27 Mayıs 1991'de Tamil Nadu'da Kongre Partisi adına kampanya yaparken Rajiv Gandhi, bir suikast sonucu öldürülmüştür. Seçimler sonrasında Kongre Partisi, Başbakan Narasimha Rao liderliğinde bir koalisyon kurmuştur. Kongre liderliğindeki bu hükümet, tam 5 yıllık bir döneme hizmet ederek Hindistan'ı küresel ticarete ve yatırıma açan 1991 ekonomik liberalleşme ve reformunu başlatmıştır. 1991 seçimlerinde hiçbir siyasi partiye çoğunluk kazanamamıştır. Hindistan Ulusal Kongresi (INC) Başbakanı P.V. altında bir azınlık hükümeti kurularak Narasimha Rao, beş yıllık bir süreyi tamamlamıştır. 1996 ve 1998 yılları arasında federal hükümette istikrarsızlık yaşanmıştır. BJP, 1996'da kısa süreli bir hükümet oluşturmuş ve onu BJP ve INC'yi dışlayan Birleşik Cephe koalisyonu izlemiştir. (Baru, 2014, s.17-25) 1998'de BJP, Ulusal Demokratik İttifakı (NDA) Başbakan Atal Bihari Vajpayee önderliğinde tam 5 yıllık bir görev süresini tamamlayan ilk Kongre dışı hükümet olmuştur. 2004'te INC, Lok Sabha'nın (doğrudan seçilmiş alt meclis binası) sandalye sayısını kazanarak Birleşmiş Aşamalı İttifak (UPA) adlı bir koalisyon kurmuştur. Başbakan Manmohan Singh 22 Mayıs 2004'te yemin ederek göreve başlamıştır.

Hindistan'da yolsuzluğa bulaşmamış, dürüst bir isim olarak tanınan Singh başbakan olduktan sonra bakanlık döneminde olduğu gibi ekonomi politikalarına ağırlık vermeye devam etmiştir. Hindistan ekonomisi ve pazarını büyütmeyi temel hedef olarak belirleyen Singh, bu girişiminde büyük ölçüde başarılı olmuştur. Singh'in başarılı ekonomi politikaları sayesinde 2007'de Hindistan %9'luk büyüme oranı ile dünyanın en hızlı büyüyen ikinci ekonomisi olmayı başarmıştır. İç güvenlik konusunda da reform niteliğinde adımlar atan Singh yönetimi, anti-terör yasalarını güçlendirerek ülkedeki radikal İslamcı gruplara karşı mücadeleyi artırmıştır. Dış politikada, komşu Pakistan ile barış sürecini devam ettirmiştir. Afganistan ile de ilişkileri düzeltten Hindistan, Singh döneminde bu ülkeye bölgeden en fazla yardım gönderen devlet olmuştur. Singh ABD ile olan ilişkileri de sağlamlaştırarak iki ülke arasında başta nükleer alanda olmak üzere pek çok işbirliği anlaşması imzalanmıştır. ("Portre: Manmohan Singh, 30 Eki 2012", 2016)

2011 ve 2012 yıllarında çeşitli yolsuzluk skandalları nedeniyle istifa çağrıları yapılmıştır. Telekomünikasyon lisansları, ordu mensuplarına ve milletvekillerine rüşvet verildiği iddiaları, anti-yolsuzluk denetçilerinin yolsuzluğa karışması gibi nedenlerle kamuoyuna yansıyan skandallar ülke tarihindeki en büyük protesto gösterilerini beraberinde getirmiştir. Bunun karşılığında Başbakan, sorumluların cezalandırılacağı sözü vermiştir. ("Portre: Manmohan Singh, 30 Eki 2012")

Manmohan Singh, on yıl Kongre Partisi'nin öncülüğündeki koalisyon hükümetine başkanlık etmiştir. 2014 yılında, partisinin yapılacak seçimleri kazanması halinde başbakanlık görevinden ayrılacağını ve başbakanlık koltuğunu yeni bir siyasetçiye bırakacağını açıklamıştır. Hindistan'da beş hafta süren ve 550 milyondan fazla seçmenin oy kullandığı 2014 yılı seçimlerinden milliyetçi Hindu Bharatiya Janata Partisi'nin (BJP) lideri Narendra Modi galip çıkmıştır. Tartışmalı bir politikacı olan Modi'nin ilk öne çıkan ve ülkesinde ve dünyada tartışma yaratan özelliği, kuşkusuz Hintli Müslümanları rahatsız eden sertlikte bir Hindu milliyetçiliği politikası izlemesidir. Modi'nin Başbakanlığı döneminde 850 milyonluk Hindu nüfusu ile 150 milyonluk Hintli Müslümanlar arasında gerginliklerin yaşanabileceği ve Hintli Müslümanlardaki endişelerin artabileceği düşünülmektedir. Ancak Modi'nin geçmişte Müslümanlarla çok sert çekişmeler yaşamış Brahman Hintlilerden değil, Gucerat halkından olmasının bu noktada hafifletici bir rol oynayabileceği düşünülmüştür. ("Hindistan Başbakanı Singh Seçimlerden",2016)

Diğer taraftan Modi'nin, Hindistan'ın ekonomisini yeniden canlandırma noktasında büyük etkisi olmuştur. Başbakan Modi'nin en önemli bazı ekonomik performanslarını şu şekilde açıklanabilir: Hindistan'ın (GSYİH) gayri safi yurt içi hasılasını %6,6'dan %7,6'ya, endüstriyel üretim büyümesini % -0.10'dan %2,40'a ve doğrudan yabancı yatırım tutarını 24,3 milyar ABD dolarından 40 milyar ABD doları seviyesine çıkarmıştır. Başbakan Modi ev kredi faiz oranlarını düşürmek suretiyle tüketicilerin daha az faiz ödemesine ve diğer harcamalarına daha fazla para kaynak ayırmalarına ve bu şekilde ekonomide harcamaya bağlı ekonomik canlılığa önem vermiştir. (Bhatia, Is India really" 2017) Aynı zamanda Hindistan Rupisini ABD doları karşısında değer kazanmasını sağlamıştır. (Sircar, "Rupee Asia's sole winner", 2017)

Modi'nin yurt dışında Hindistan ekonomisine olan güveni tesis etmek şeklinde özetlenebilecek ilk dış politika hedefi başarıyla gerçekleştirilmiştir. Modi bu durumu: "Benim için önemli olan şey, dünyanın Hindistan hükümeti hakkında ne düşündüğünden ziyade ülkemizin imajının ne olduğudur." şeklinde ifade etmektedir. (Chuahri, 2016 Modi'in dış", 2017)

Başbakan Narendra Modi'nin dış politikası büyük çaba, geçmişin kalıplarını kırma arzusu ve risk alma eğilimi ile karakterize edilmiştir. Uyguladığı kuvvet göz önüne alındığında, dış ilişkilerin daha önemli sonuçlar vermesi gerektiği düşünülmektedir. Hindistan bugün "komşu ilk" politikasını kabul etmektedir. Narendra Modi'nin Sri Lanka'daki konuşmasından bu durumu, "... Herhangi bir ülkenin geleceği komşularından etkilenmektedir. Hindistan için hayal ettiğim gelecek de komşularım için istediğim gelecektir." şeklinde ifade etmiştir. Yeni Delhi'nin bu siyaset yaklaşımına göre, komşular barışçıl olmadığı sürece kendi başına koyduğu kalkınma hedeflerine ulaşamayacaktır. Bu siyaset Hindistan'ın tüm bölge için büyümenin lokomotif olması gerektiğini göstermektedir. Bu siyasetin ilk işareti 2014 yılının Mayıs ayında Hindistan'ın yeni hükümetin yemin töreninde SAARC ülkelerinin hükümet başkanlarının Modi tarafından davet edilmesidir. Ayrıca bu kapsamda Hindistan, Bangladeş ile olan sınır problemlerini çözmüş ve Butan, Nepal, Sri Lanka ve Afganistan ile ilişkilerini güçlendirme yönünde önemli adımlar atmıştır. (Unnikrishanan, Purushothaman, 2015, s.5)

Yeni Delhi yalnızca komşular ile değil aynı zamanda küresel çapta barışı bir ihtiyaç olarak görmektedir çünkü birbirine bağlanma ve karşılıklı bağımlılık sayesinde bir bölgedeki istikrarsızlığın giderilmesinin tüm dünyada yankıları olacaktır. Bu nedenle başbakan Modi, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Çin, Japonya ve Batı

Avrupa ülkelerinin başkanları ile ilişkilerini güçlendirme amacıyla görüşmeler gerçekleştirmektedir. (Unnikrishanan, Purushothaman, s.8)

Hindistan'ın iç politika gelişmeleri, dış politika gündeminden bağımsız değerlendirilmemelidir. Bu nedenle izleyen bölümde Hindistan'ın dış politika gelişmeleri açıklanacaktır.

1.5.2. Tarihsel Dış Politika Gelişmeleri

Hindistan'ın dış politikasının gelişimi, Hint Ulusal Hareketi'nin bağımsızlıktan öncesi günlerine dayanmaktadır. Hindistan, sömürge bir ülke olarak, yaklaşık 200 yıl bu ülkeyi yöneten İngiliz hükümetinin egemenliği altında kalmıştır. Bu nedenle, Hindistan'ın dış ilişkileri uzun bir süre İngiliz hükümeti tarafından yürütülmüş ve kontrol edilmiştir. Bu dönemde Hint dış ilişkilerinden İngiliz Dışişleri Bakanı genel olarak sorumlu olmuştur. Bundan dolayı, Hindistan'ın 1947 öncesi dönemde kendine ait bir dış politikası mevcut değildir. Bununla birlikte dış politika fikri, Jawaharlal Nehru gibi Hint Ulusal Kongresi liderlerinin öncülüğünde bağımsızlıktan önce oluşmaya başlamıştır. Hindistan'ın dış politikasının kökenleri, Mahatma Gandhi'nin savunduğu ilkeler ve Hindistan'daki İngiliz yönetimi sırasında Hindistan Ulusal Kongresinin oturumlarında ve Kongre tarafından kabul edilen çeşitli kararlarda da bulunabilir. Fakat Hint Ulusal Kongresi'nin liderleri, ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dış ilişkilere daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır. (kumar, 2011, s.6)

Hindistan'ın dış politikasının oluşmasında Hindistan Ulusal Kongresi'nin önemli bir rol oynamaktadır. Kongre liderleri ülkenin farklı bölgelerinde düzenlenen çeşitli oturumlarda dış politika üzerine bir dizi kararları onaylamış ve kabul etmiştir. Bu itibarla Hindistan'ın dış politikasının kökeninin 1921 yılında dayandığı söylenebilmektedir. 1921'de Yeni Delhi'deki All-India Kongresi Komitesinin toplantısı "Hindistan dış ilişkileri tarihinde bir dönüm noktası" niteliğindedir. İlk defa, Kongre dış politika üzerine bir karara varmıştır. Bu karar "hiç bir şekilde Hindistan'ın mevcut hükümetinin Hint halkının görüşlerini temsil etmediği" şeklindedir. Bu karar, milliyetçi Hindistan'ın dış politika alanındaki çıkarlarının İngiltere'ye karşı büyük ölçüde karşı çıktığı ilk önemli bildirme kadar önemlidir. Ayrıca bağımsız Hindistan'ın dış politika temelini oluşturmaktadır. (*Shodhganga, India's Foreign Policy, s.39, 2017*)

1920'lerin ortalarından itibaren Nehru'nun liderliği altındaki Hindistan Ulusal Kongresi, sömürölen halkları emperyalizme karşı mücadelede desteklemeye karar vermiştir.

Nehru tarafından tanımlanan Hindistan'ın dış politikası, Beş prensibe (Panch Shila) dayanmaktadır. Bunlar diğer ulusların toprak bütönlüğüne ve egemenliğine karşı karşılıklı saygı; saldırmazlık; içişlerine müdahale etmeme; eşitlik ve karşılıklı yarar ve barışıl bir arada yaşama şeklinedir. Panch Shila (Barışıl Birlikte Var olmanın Beş Prensibi)1954'de Çin ile, daha sonra Burma, Laos, Nepal, Vietnam, Yugoslavya ve Kamboçya ile imzalanmıştır.(Pletcher, 2010, s.304)

Hindistan'ın Çin ile arasındaki sınır anlaşmazlıkları ve yükselen Çin tehdidiyle başa çıkmaya hazırlıklı olmaması Hindistan için feci sonuçlar doğurmuştur. Hint kuvvetleri Çin'in elinde aşağılayıcı bir yenilgiye uğramış ve dolayısıyla Nehru'nun Çin politikasına sert eleştiriler yönlendirilmiştir.

1964'te Nehru'nun ölüminden sonra yararçı diplomasiye doğru kayma ve idealist pasifimin atılması hız kazanmıştır. Savunma harcamalarındaki artışlar ve bir milyon güçlü ordu oluşturmak için askeri bir modernizasyon programı başlatılarak dış politika üzerine artan bir şekilde "kendine yardım" yaklaşımını benimsemiştir. (*Gateway house, Indian Council on Global Relations, 2016*)

Hindistan ve Pakistan arasındaki 1947'den itibaren gerilen ilişkiler 1965 yılı Ağustos ayında ikinci kez savaş ve bölgesel çatışma olarak kendisini göstermiştir. Erken çatışmalar 9 Nisan 1965'te Kutch Rann'da başlamıştır. Pakistan, Op Desert Hawk adı operasyon altında bir Hint postasına saldırmıştır. Pakistan, Keşmir'de Hindistan'a ayaklanma başlatmaya teşebbüs etmiştir. Hindistan eski Batı Pakistan'a tam bir istilayı başlatmıştır. Aynı zamanda, Ocak-Mayıs 1965 arasında, Pakistanlıların Hindistan'a yönelmesini sağlayan Kontrol Hattı'nın (LoC) Hint tarafının Kargil'deki sınırlarında saldırılar ve Jammu ve Keşmir'de (J & K) çok sayıda ateşkes ihlali yaşanmıştır. Hint zaferi, Güney Asya'daki üstönlüğünü ve güçlü ordu tarafından desteklenen daha iddialı dış politikasının başarısını ortaya koymuştur. Çatışma süresince Batı desteğinin olmaması nedeniyle Hindistan en büyük askeri donanım sağlayıcısı olarak SSCB'ye yaklaşmıştır. (*Ganapathy, 2014,s. 163*)

Ayrı bir Müslöman devlet oluşturmak hayali, 1947'de Hindistan alt kıtasının bölünmesiyle gerçekteştir. Ne yazık ki, bu bölünme trajik olmuş ve milyonlarca insanın göçüne yol açmıştır. Birçok Müslöman Hindistan'dan Pakistan'a ve Pakistan'dan

ayrılan birçok Hindu ise Hindistan'a ayrılmak zorunda kalmışlardır. Kitlesele toplumsal şiddet süreci yaşanmış ve milyonlarca hayatlarını kaybetmiştir. Pakistan'da Müslüman çoğunluk bölgesi olan Bangladeş, Doğu-Pakistan olarak kurulmuştur. Bu kuruluşta dini yakınlık, coğrafi uzaklık ve kültürel ve dilsele farklılıklar öncelikleri belirlemiştir. (*European Foundation for South Asian Studies, 2017,s.2*)

1971 Bangladeş soykırımı sırasında Doğu Pakistan'ın içindeki Bengal'de milliyetçilik ve kendi kaderini tayin hareketinin yükselişiyile ortaya çıkan bir devrim ve silahlı çatışma olan Bangladeş'in Kurtuluş Savaşı başlamıştır. Savaş, Pakistan ve Doğu Pakistan arasında 26 Mart 1971'de başlamıştır. Hindistan 3 Aralık 1971'de araya girmiş ve silahlı çatışma 16 Aralık 1971'de sona ermiştir. Savaş sonunda bağımsız bir ülke haline gelen Doğu Pakistan ayrılarak bağımsız Bangladeş kurulmuştur. ("*Bangladesh Liberation war*", 2017)

Hindistan'ın Bangladeş'in bağımsızlığında önemli bir rolü olmuştur. Bangladeş Kurtuluş Savaşı Hindistan tarafından ortaklaşa kazanılan bir savaş olmuştur. Indira Gandhi'nin önderliğindeki hükümet ve Hindistan halkı Bangladeş halkı için eşsiz fedakârlıklar yapmıştır. Hindistan, Batı Pakistan'ın 1971'de Hint-Pakistan Savaşı'nı başlatan Hindistan'ın batı sınırındaki önleyici bir saldırı başlatması için Mukti Bahini isyancılarına ekonomik, askeri ve diplomatik destek sağlamıştır. (Drong, 2016,s.737) Hindistan, Bangladeş kurtuluş hareketini desteklemiştir. Yeni bir Bangladeş devletinin kurulmasına yardımcı olmak için Pakistan'ı ağır bir askeri yenilgiyi uğratmıştır. Hindistan, alt kıtada egemen güç haline gelmesine rağmen cansız iç ekonomik politikalar nedeniyle nüfuzunu daha fazla arttıramamıştır. (Zaglul, 2009,s.541-546)

Gülümseyen Buddha (Pokhran-I), Hindistan'ın 18 Mayıs 1974'teki ilk başarılı nükleer bomba testinin atanmış kod adıdır. Bomba, Rajasthan'daki ordu üssü Pokhran Test Aralığı (PTR) tarafından Hint Ordusunun birçok üst düzey askeri yetkililerinin gözetiminde patlatılmıştır. Hindistan, barışçıl Nükleer Patlama olarak adlandırılan ilk nükleer bombayı patlatarak dünya gündemine girmiştir. Pokhran-I aynı zamanda, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi dışındaki bir ulus tarafından onaylanan ilk nükleer silah testidir. (Chakma, 2005,s. 189-236)

1980'lerin sonunda Hindistan, Sovyetler Birliği ile ilişkileri azaltmaya devam ederken, diğer gelişmiş ülkeler ve Çin ile ilişkileri geliştirmiştir. Hindistan dışişleri enerjisinin büyük bölümünü Güney Asya komşuları, özellikle Pakistan, Sri Lanka ve Nepal ile ilişkileri geliştirmeye harcamış ve sonuçta bölgesel bütünleşme amacıyla Güney Asya Bölgesel İşbirliği (SAARC) kurulmuştur. (Director of Central Intelligence,2009,s.12)

SAARC Bangladeş, Butan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka olmak üzere gelişmekte olan yedi Güney Asya ülkesinin oluşturduğu bir bölgesel birlik olup 1985 yılında Dakka beyanı ile kurulmuştur. Üye ülkeler bölgesel bir blok olan SAARC ile ortak siyasi ve ekonomik faaliyetlerin kurulması konusunda anlaşmışlardır. (“*India’s Role in SAARC*” 2018)

1987 yılında Hindistan-Sri Lanka anlaşması Sri Lanka iç savaşının sona erdirilmesi amacıyla imzalanmıştır. Anlaşma şartlarına göre Hindistan Sri Lanka'ya barış gücü göndermiştir. Anlaşma, Hindistan'ın alt kıtada konumunu korumasını ve iç savaşta dış katılımı azaltmasını sağlamıştır. (Wilson, Sangam, The 1987 Indo-Land Accord, 2018,s.1)

1989 yılında Keşmir Vadisi'ndeki bir silahlı ayaklanma şiddete dönüşür. Keşmir Panditlerinin (Hindu Dini Âlimler) göç etmesine yol açarak uzun süreli askeri şiddetin için ortam oluşturulmuştur. (“*Insurgency in Jammu and Kashmir*”, 2018) Hindistan'ın önemli bir müttefiki olan Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle Hindistan, ABD'ye odaklanmaya başlamıştır. Başbakan Narasimha Rao, yabancı yatırım, özelleştirme, liberalleşme ve ekonominin dışa açılması gibi bir seri reformu başlatmıştır. Güney Doğu Asya pazarlarıyla bağlantı kurmaya odaklanan hükümet tarafından 'Doğu'ya Bak' (Look East Policy) doktrini dış politika stratejilerinin içerisine eklemiştir. (Kumar, 2010,s.109)

17 Eylül 1950'de, Hindistan İsrail'i tanıdığını açıklamıştır. Kısa bir süre sonra, Yahudi Ajansı Bombay'da bir göçmenlik bürosu kurmuştur. Bu bir Ticaret Ofisi ve daha sonra bir Konsolosluga dönüştürülmüştür. Diplomatik ilişkiler kurma kararının ardından İsrail, Şubat 1992'de Büyükelçiliğini Delhi'ye açmış ve Hindistan, 15 Mayıs 1992'de Tel Aviv'de Büyükelçiliğini açmıştır. (*Ministry of External Affairs Government of India, 2013*)İsrail sonraki yıllarda önemli bir müttefik ve savunma ortaklığı olacağını kanıtlayarak Kargil Savaşı sırasında Hindistan'a silahlar sağlamıştır. 2001 Gujarat depreminde kurbanlara insani yardım sağlamak için İsrail Savunma Gücü (IDF) acil yardım heyetini göndermiştir.

20 Haziran 1996'da Hindistan, Cenevre Konferansında Kapsamlı Test Yasağı Anlaşması'nı (Comprehensive Test Ban Treaty - CTBT) imzalamayı reddetmiştir. CTBT, askeri veya sivil amaçlı, tüm nükleer patlamaları tüm ortamlarda yasaklamaktadır. Bu antlaşma 10 Eylül 1996 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 24 Eylül 1996 tarihinde New York'ta kabul için açılmıştır. Antlaşma 71 ülke (Hindistan hariç) tarafından imzalanmıştır. Bu anlaşma

nükleer silahların test edilmesini yasaklamak için kırk yıllık sürdürülen uluslararası tartışmaların zirvesine işaret eden büyük bir başarı niteliğindedir. (Golpalawamy, 2010,s.1-4)

11 ve 13 Mayıs 1998'de, Hindistan Pokhran çöl kumlarında toplam beş nükleer cihaz test etmiştir. (Bajpai,2000,s.1) Silahlandırılmış bir Pakistan ve Çin'in artan tehdidine karşı Hindistan'ın nükleer silah geliştirme politikası idealizmden faydacılık geçiş anlamına gelmektedir. Bu yılda Atal Behari Vajpayee liderliğindeki NDA hükümeti tarafından yürütülen II. Pokharan olarak bilinen bir dizi nükleer test gerçekleştirilmiştir. Testler yurtiçinde onayla karşılanırsa da hükümet uluslararası eleştirilere maruz kalmış ve ABD, Japonya ve diğer ülkelerin ekonomik yaptırımlara yol açmıştır. (Mishra, 2002, s.14)

Mayıs 1999 yılında Çatışmalar Keşmir sınırındaki Hintli ve Pakistanlı güçler arasında tırmanmıştır. Hindistan, Kargil kesiminden Pakistan askerlerini ve militanlarını tahliye etmek için bir askeri hareket başlatmıştır. Sonuçta Pakistan yenilmiş olup iki ülke arasındaki gerginlik yüksek seviyede kalmıştır. (Malik, 2009,s.1-17)

2005 yılında Bush yönetimi ve Hindistan hükümeti Manmohan Singh başkanlığında ortak bir bildiri yayımlayarak sivil nükleer işbirliği planını hazırlamışlardır. 28 Eylül ABD kongresi tarafından onaylanan resmi anlaşma, Obama yönetimi ve Hindistan yönetimin tarafından imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Hindistan'ın iddialı nükleer güç planlarını desteklemek için ABD'nin reaktör satışı da dâhil olmak üzere, aynı zamanda en büyük iki demokrasi arasındaki on yıllardır süren stratejik güvensizliğin sona ermesi de beklenmektedir. (Sidhu, Einhorn, 2016,s.51) Ayrıca Hindistan, nükleer tesislerini ABD'den nükleer yakıt karşılığında (sadece sivil amaçlarla) uluslararası denetim için açmayı kabul etmektedir.

Kasım 2008'de Pakistan merkezli terör örgütü Leşker e-Taiba (LeT) Mumbaide birden fazla noktada saldırılar gerçekleştirmiştir. İstihbarat büroları, saldırının Pakistan istihbarat ajansı ISI tarafından desteklendiğine dair kanıtlar sunmaktadır. Her iki hükümet de tamamen savaşı önlemek için çaba sarf etse de iki ülke ilişkilerin büyük bir gerilemeye neden olmuştur. (Kronstadt,2009,s.6)

Hindistan 2008 yıllarında ASEAN, BRICS ve diğer çok taraflı kuruluşlarla daha fazla katılım sağlanması amaçlanmamıştır.

UPA Tarafından Başlatılan ve NDA Tarafından Devam Edilen Bir Eğilim: UPA hükümeti Güney Kore (2009), Malezya (2011), ASEAN (2010) ve Japonya (2011) ile

serbest ticaret anlaşmaları (FTA) imzalamıştır. (Nambiar, 2011,s.1) Güney Kore ile Hindistan arasında Ağustos 2009'da imzalanan serbest ticaret anlaşması, Asya'nın en büyük iki ekonomisi arasındaki ticaret değerinin iki katına çıkarılmasını amaçlamıştır. Anlaşma aynı zamanda Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması (CEPA) olarak bilinmektedir. (Taneja, 2013,s.3)

Hindistan, ASEAN-Hindistan Serbest Ticaret Anlaşması'nın (AIFTA) 13 Ağustos 2009 tarihinde imzalanmasıyla Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'ni (ASEAN) aktif olarak görevlendirmiştir. Ayrıca, Hindistan'ın seçilmiş ASEAN üye ülkeleriyle ikili serbest ticaret anlaşmaları (FTA) için planları bulunmaktadır.

2014 yılında iktidara gelen Narendra Modi liderliğindeki hükümet, Hindistan'ın Look East Politikasına yüksek öncelik vermiştir. 12. ASEAN zirvesinde yaptığı açılış konuşmasında, 10 uluslu ASEAN bloğunun ekonomik kalkınma, ticaret, yatırım ve sanayileşme çağında yeni önemini vurgulamıştır. Modi dünyaya Hindistan'ın artık sadece doğuya bak politikasını değil belki doğuya geçiş politikasının uygulanacağını açıklamıştır. Bu aşama ayrıca Avustralya'dan Çin'e uzanan genişletilmiş bir “Doğu” tanımıyla da karakterize edilmiştir. Hindistan'da “Doğuya bak politikası” yenileme destek olarak siyasi yelpazeyi aşan bir fikir birliği mevcuttur. Modi hükümetinin seçilmesi, özellikle Doğu ve Asya Ülkeleri politikaları biçimindeki Asya ve ASEAN ülkelerinde uluslararası katılımın artmasını teşvik etmektedir. Modi hükümeti, BRICS ve NDB'nin kurulması dâhil olmak üzere BRICS ülkeleri ile olan bağlantısını sürdürmektedir. İngiltere ve diğer G4 ülkeleri BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olmak için adım atmışlardır. (Saikia, 2017, s.435)

2015'te Modi Doğu Asya ziyaretinde, iki temel hedef için çaba harcamıştır; birincisi, Çin ve Güney Kore'ye giden doğrudan yabancı yatırımları engelleme, ikincisi ise Hindistan'ın Moğolistan gibi küçük komşularına yumuşak gücünü ve diplomatik ilişkilerini yeniden kurmak şeklindedir. Modi ayrıca, 2015 yılında beş Orta Asya cumhuriyeti kapsamında tarihi bir tur gerçekleştirmiş ve bunu yapan ilk Hindistan Başbakanı olmuştur. Modi Orta Asya turunda kültürel bağlantılara odaklanmanın yanında, bölge ve Hindistan arasındaki alternatif ulaşım yolları oluşturmak suretiyle Hindistan'ın enerji güvenliğini sağlamaya yönelik girişimlerde bulunmuştur. (Tandon, 2016,s. 349)

İKİNCİ BÖLÜM

HİNDİSTAN EKONOMİSİNDE ENERJİNİN ROLÜ

Enerji ve uluslararası politikalar, uluslararası ilişkiler konseptinde üzerinde çok çalışılan konular arasında yer almaktadır. Enerji güvenliği, enerji ihtiyacı, enerji arz ve talebi, enerji ticareti, enerji anlamında karşılıklı bağımlılık ve iklim değişikliği gibi küresel konular ekonomilerde enerjinin rolünü belirleyen anahtar faktörler arasındadır.

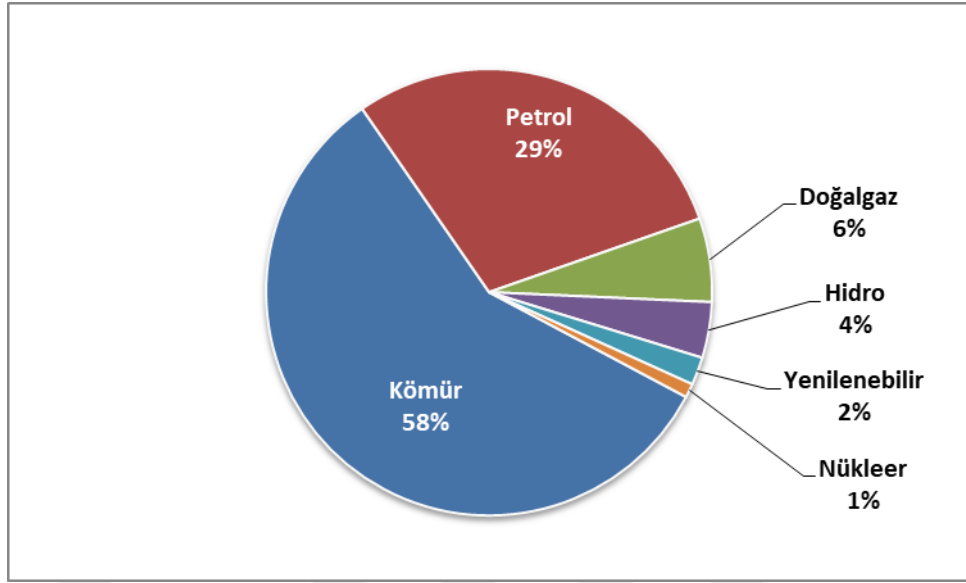
Hindistan enerjiye ihtiyacı sürekli artan bir ekonomidir. Özellikle son dönemlerde yakalanan hızlı büyüme, nüfus artışı ve nüfusun modern enerji kaynaklarına erişim noktasındaki büyük ihtiyacı enerjiyi Hindistan ekonomisi için stratejik bir unsur haline getirmektedir.

Bu bölümde öncelikle Hindistan'ın mevcut enerji kaynakları ve ekonominin sürdürülebilir bir büyüme yaşaması için gerekli olan enerji ihtiyacı incelenecektir. Hindistan mevcut enerji kaynakları kendisine yeten bir ülke olmayıp özellikle petrol, doğal gaz ve kömür gibi fosil enerji kaynakları itibarıyla ithalata bağımlı bir ülkedir. Bu itibarla Hindistan'ın gerçekleştirmiş olduğu enerji ticareti ile Hindistan bağlamında enerji güvenliği bu bölümde incelenecek diğer konular arasındadır.

2.1.HİNDİSTAN'IN ENERJİ KAYNAKLARI

Hindistan'ın enerji tüketiminde kaynaklara bakıldığında kömür, petrol ve doğalgaz gibi yenilebilir olmayan enerji kaynaklarının çok büyük bir pay sahibi olduğu rüzgâr, hidroelektrik, güneş, nükleer, biyokütle ve dalga enerjisi (okyanus) gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının ise çok daha düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir.

Şekil 2'de 2016 yılı itibarıyla Hindistan'ın toplam enerji tüketimi içerisinde enerji kaynaklarının payı sunulmaktadır. (*BP Energy Outlook, Country and regional insights – India. 2018b*) Toplam enerji tüketimi içerisinde en büyük pay %58 ile kömüre ait olup kömür, petrol ve doğalgaz şeklindeki yenilenemeyen enerji kaynaklarının toplam payı ise %92 civarındadır. Yenilenebilir enerji kaynakları ise toplam enerji tüketimi içerisinde sadece %8 civarında bir paya sahiptir.

Şekil 2: Kaynaklara Göre Birincil Enerji Tüketimi – Hindistan, 2016
Kaynak: BP Energy Outlook, Country and regional insights – India. 2018b, s.2.

Hindistan'ın 2016 yılı toplam elektrik üretiminde enerji kaynağı itibariyle en büyük pay kömürden karşılanmaktadır. Tablo 1'de elektrik üretimi için ayrılan enerji kaynaklarına ilişkin istatistikler yer almaktadır. (IEA, *Electricity generation by fuel India, 2019*) Buna göre kömür, petrol ve doğal gaz şeklindeki yenilemeyen enerji kaynaklarının Hindistan'ın toplam elektrik üretiminde aldıkları pay %81,2 seviyesindedir.

Tablo 1: Yakıt Türüne Göre Elektrik Üretimi - 2016

Kaynak	Miktar	Yüzde
Kömür	1.104.828	74,8%
Hidroelektrik	137.533	9,3%
Doğalgaz	71.239	4,8%
Rüzgar	44.856	3,0%
Biyokütle	41.972	2,8%
Nükleer	37.916	2,6%
Petrol	23.426	1,6%
Güneş	14.130	1,0%
Atık	1.664	0,1%
Toplam	1.477.564	100,0%

Kaynak: International Energy Agency

2.1.1. Yenilenebilir Enerji Kaynakları

Günümüzde ağırlıklı olarak kullanılan enerji kaynağı fosil yakıtlardır. Rüzgâr, güneş, hidroelektrik, dalga enerjisi (okyanus) ve biyokütle gibi yenilenebilir enerji kaynakları sürekli yenilebilen doğal süreçleri itibariyle fosil yakıtlardan ayrılmaktadırlar.

Yenilenebilir enerji, Hindistan'ın enerji planlamasının önemli bir bileşeni haline gelmiştir. Sürdürülebilir bir enerji tabanına geçişte yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi 1970'lerin başlarında fark edilmiştir. Modern yenilenebilir enerji, enerji üretimi, ısıtma ve soğutma, ulaşım ile kırsal / şebeke dışı enerji hizmetleri gibi dört temel alanda giderek daha fazla kullanılmaktadır. (*Renewable Energy and Green Growth in India*, 2015,s.1)

Hindistan, 1980'lerin başında, konvansiyonel olmayan enerji kaynakları bakanlığı kurma konusunda dünyanın ilk ülkesi olmuştur. Hindistan'da yenilebilir enerji konuları, Yeni ve Yenilenebilir Enerji Bakanlığı'nın (MNRE) görev alanına girmektedir.

Hindistan'ın tahmini yenilenebilir enerji potansiyeli rüzgar enerjisinden 102 GW, bio-enerjiden 25 GW, küçük hidroelektrik santrallerden 20 GW ve güneş enerjisinden 750 GW olmak üzere toplam 900 GW şeklindedir. Hindistan'ın sahip olduğu toplam kurulu enerji kapasitesinin % 15,9'u yenilebilir enerji kaynaklarına aittir. 2017 yılı Mart ayı itibariyle Hindistan'da yenilenebilir enerji kurulu gücü 57.260 MW'a ulaşmıştır. Son beş yıllık dönemde yenilebilir enerjideki kapasite artışı %20'nin üzerinde gerçekleşmiştir. Yenilenebilir enerji üretim kapasitesi 2009 yılı başında 14.400 MW kurulu güce sahip iken bu kapasite 2015 yılı Aralık ayı sonunda 38.822 MW'a, 2017 Mart ayında ise toplam 57.260 MW'a çıkmıştır. Hindistan'ın yenilenebilir enerji sektöründe, rüzgar enerjisi piyasada lider konumunda olup Aralık 2015'te 25.088 MW büyüklükte iken Mart 2017'de 29.151 MW'a çıkmıştır. (*Renewable Energy Energy in India*, 2017)

Günümüze kadar yenilenebilir enerji kapasitesinin genişlemesi büyük oranda rüzgâr enerjisinin genişlemesine bağlı olmuştur. 2015 yılındaki hidroelektrik santraller hariç toplam 36 GW'lık yenilenebilir enerji kapasitesinin 23,76 GW'ını rüzgâr enerjisi oluşturmaktadır. (PWC, *Renewable energy's transformation of the Indian electricity landscape*, , 2015, s.4.) Hindistan günümüzde dünyanın en büyük beşinci rüzgâr enerjisi üreticisi konumunda olup özellikle Doğu Afrika olmak üzere enerji ihracatı

kapasitesini geliştirmeye başlamıştır. Hindistan teorik planda 100 GW'tan daha fazla bir kapasiteye sahip olduğu bilinmesine rağmen 2022'ye kadar 60 GW Kurulu rüzgâr enerjisine ulaşmayı hedeflemektedir.(Government of India, *India's Intended Nationally Determined Contribution*, 2015,s. 9) Ancak 2016 yılındaki bütçe kanununda rüzgar enerjisi tesislerinde hızlandırılmış yıpranma payı yönteminin iptal edilmesine ilişkin hüküm yer alması nedeniyle bahse konu hedefe ulaşmada sapmalar veya yavaşlamalar yaşanması ihtimal dâhiline gelmiştir. (Ebinger, *India's Energy and Climate Policy*, 2016,s. 7)

Hindistan'da yüksek rüzgâr gücü potansiyeli olan eyaletler Tamil Nadu, Gujarat, Andhra Pradeş, Karnataka, Kerala, Madhya Pradesh ve Maharashtra'dır.

Hindistan hidroelektrik potansiyeli itibariyle dünyanın önde gelen ülkeleri arasında olup 2008 yılında Norveç'in ardından dünyanın en büyük 7. hidroelektrik enerji üreticisi konumundadır. Hindistan'da 25 MW'ın altında olan hidroelektrik projeleri “küçük hidroelektrik” olarak sınıflandırılmakta ve “yenilenebilir” bir enerji kaynağı olarak kabul edilmektedir. Hindistan'da ilk küçük hidroelektrik tesisi 1987 yılında kurulmuş olup 2013 yılı Mart ayı itibariyle küçük hidroelektriklerin kurulu toplam kapasitesi 3.632 MW seviyesindedir. 950 adet küçük hidroelektrik tesisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda tesis başı ortalama kapasitesinin 3,8 MW olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Alam, “Renewable energy sources (res): an overview with Indian context”,2014,s.10) Ülke genelinde küçük hidroelektrik kapasite potansiyeli yaklaşık 20.000 MW olarak tahmin edilmekte olup (Ministry of New and Renewable Energy, “*Small Hydro Power Programme*”, 2018) hâlihazırda 1.250 MW yapım aşamasındadır. (Center for Science and Environment, 2013, “*Green norm for wind poer and small hydro power*”, 2018) Küçük hidroelektrik santrallerinin mevcut toplam kurulu kapasitesi 3746,75 MW'tır. Hindistan'da hidroelektrik enerjisi alanında faaliyet gösteren önde gelen kamu şirketleri Ulusal Hidroelektrik Enerji şirketi (National Hydroelectric Power Corporation - NHPC), Kuzeydoğu Elektrik şirketi (Northeast Electric Power Company - NEEPCO), Satluj jal vidyut nigam (SJVNL), Tehri Hidro Kalkınma şirketi (Tehri Hydro Development Corporation) ve NTPC-Hidro şeklindedir.(Alem)

Nükleer enerji, Hindistan'da kömür, gaz, hidroelektrik ve rüzgar enerjisinden sonra en büyük beşinci elektrik kaynağıdır. 2015 yılı itibariyle nükleer enerjinin Hindistan'ın toplam elektrik enerjisi içerisindeki payı %2,7 iken nükleer enerjinin toplam enerji tüketimi içerisindeki payı ise %1,3 olarak gerçekteşmiştir. (BP,2018a)

Mart 2018 itibariyle Hindistan, 7 nükleer santralde toplam 6.780 MW kurulu güce sahip 22 nükleer reaktöre sahiptir. Nükleer santrallerde 2017 yılında toplam 35 TWh elektrik üretilmiştir. Bununla birlikte toplam üretim kapasitesi 4.300 MW olan 6 adet reaktör daha inşaat halindedir. (Department of Atomic Energy, “4 Eventful Years of Solid Achievements – DAE”, 2018)

Hindistan, gelişen ve büyük ölçüde yerli bir nükleer enerji programına sahiptir. Buna göre nükleer kapasite olarak 2020 yılına kadar 20.000 MWe seviyesine ve 2032 yılına kadar ise 63.000 MWe seviyesine ulaşılması hedeflenilmektedir. Bununla birlikte 2050 yılı itibariyle elektrik enerjisinin %25’inin nükleer enerjiden sağlanması amaçlanmaktadır. (World Nuclear Association, “Nuclear Power in India”, 2018) Ancak Hindistan hükümetinin 2018 yılı Nisan ayında yaptığı revizyon ile 57 adet reaktör inşasından vazgeçilmiş olup 2032 yılında ulaşılması hedeflenen nükleer tesislerden 63.000 MWe elektrik üretim hedefi, 22.480 MWe seviyesine indirilmiştir. Bu itibarla elektrik üretimi içerisinde nükleer tesislerinin hedeflenen payı %25 seviyesinden %8-10 seviyesine revize edilmiştir. Nükleer enerji projeksiyonunda yapılan bu değişiklik konusunda hükümet yetkilileri tarafından herhangi bir neden gösterilmese de hızlı nükleer tesis inşa etmek isteyen diğer gelişmekte olan ülkelerin karşılaştıkları sorunların Hindistan için de geçerli olduğu söylenebilecektir. Bu bağlamda finansman sıkıntısı, talepteki ani yükselişi karşılayabilecek seviyede güvenilir tedarik zinciri ile planlanan tesisleri kurmak ve işletmek için kalifiye iş gücü gibi hususlar söz konusu revizyonun temel nedenleri arasındadır. (Yurman, “India slashes plans for new nuclear reactors by two-thirds”, 2018)

Hindistan'da RAR, EAR-I ve EAR-II kategorilerine ait Uranyum rezervlerinin yaklaşık 95.000 ton metal olduğu tahmin edilmektedir. Bu bürüt rezerv seviyesinden madencilik (% 15), öğütme (% 20) ve imalat (% 5) dahil olmak üzere çeşitli kayıplar düşürüldükten sonra, elektrik üretimi için mevcut olan net uranyum yaklaşık 61.000 tondur. Toryum rezervleri ise çok daha yüksek miktarda mevcuttur. Hindistan'da tahmini toplam monazit rezervleri yaklaşık 8 milyon ton olup bu rezervler yaklaşık olarak 0,63 milyon ton toryum metali içermektedir. Hindistan'da nükleer enerji programı için kullanılabilir yaklaşık net olarak 225.000 ton toryum metali mevcuttur. (Department of Atomic Energy, “Primary Energy”, 2018) Hindistan toryum itibariyle zengin yataklara sahip olmasına rağmen enerji üretimi amacıyla ticari

toryum yakıtlı reaktör kullanmamakta birlikte bu yönde herhangi bir inşa çalışması yoktur.(Yuman)

Hindistan'da megawatt ölçekli yeni tesislerin kurulumu ile biyokütle tabanlı enerji üretimi artış göstermektedir. Bu tesislerde özellikle yağ amaçlı kullanılan tohumların/bitkilerin yağlarından arındırıldıktan sonraki kalıntıları ile çeşitli bitkisel kalıntılar işlenmek suretiyle elektrik üretilmektedir. Hindistan Yeni ve Yenilenebilir Enerji Bakanlığı verilerine göre yılda 500 milyon ton tarımsal ve tarım sanayi kalıntısı açığa çıkmaktadır. Bu kalıntıların yaklaşık 120-150 milyon tonluk kısmı biyokütle santrallerindeki toplam atık işleme kapasitenin üzerindedir. (The Energy and Resources Institute, 2015, s.166.)

Hindistan'da tarımsal ve tarım sanayi kalıntılarından biyokütle enerjisi üretimi kapasitesi toplam 22.000 MW seviyesindedir. Biyokütle enerjisi potansiyelinden daha fazla yararlanabilmek amacıyla devlet destekli projeler kapsamında biyokütle tesisleri kurulmaktadır. Tamil Nadu Rajkumar Impex Pvt. Ltd, Tuticorin şirketi Hindistan'da önde gelen kaju işleme şirketlerindedir. Bu şirket Hindistan'da ilk defa kaju fıstığı kabuklarını yakıt olarak kullanarak 6 MW kapasiteli bir biyokütle enerji santrali kurmuştur. Bu kapsamda verilebilecek diğer bir örnek ise Chanderpur Renewable Power Co Pvt. Ltd şirketi tarafından Ambala şehrinde kurulan 1 MW kapasiteli biyokütle enerji santralidir. (Ministry of Natural Resources and Environment, "Power from Renewables –Grid Interactive and off-grid renewable power",2018)

Elektrik üretmek için güneş enerjisini kullanmak, ısı üretmek için güneşi kullanmakla aynı şey değildir. Sıcak akışkanlar veya hava üretmek için güneş ısı prensipler uygulanırken, elektrik üretmek için fotovoltaik ilkeler uygulanmaktadır. Bir güneş pili, güneş ışınımını elektriğe çevirmek için tasarlanmış yarı iletken bir cihazdır. Dünyanın yüzeyindeki güneş enerjisi 10^{16} W büyüklüğündedir. Dünya genelinde tüm insanların ihtiyaç duydukları toplam enerji talebi ise 10^{13} W büyüklüktedir. Bu itibarla güneş tüm insanların ihtiyaç duyduklarından 1000 kat daha fazla enerji vermektedir. Güneşten gelen enerjinin %5'ini kullanmamız durumunda tüm dünyanın ihtiyacının 50 katı kadar enerji üretilecektir. (Vaddi, Anjappa, Dhanamjaya,2013,s. 153)

Çeşitli yenilenebilir enerji kaynakları arasında, ülkedeki enerji potansiyeli en yüksek olan enerji, güneş enerjisidir. Güneş enerjisinin eşdeğer enerji potansiyeli yılda yaklaşık 6 milyar GWh'tır. Öte yandan 2008-09 yıllarında tüm enerji kaynaklarından

üretilebilen toplam elektrik enerjisi ise 0,7 milyon GWh seviyesindedir. (*Current Trends/Status in Solar Power Market*”,2018)

Hindistan’da mevcut kurulu güneş enerjisi kapasitesi 21.000 MW olup bu seviyenin 2022 yılına kadar 100.000 MW seviyesine çıkması hedeflenmektedir. (Sushma,2018)

Her yıl yaklaşık 300 gün güneş ışığı alan Hindistan, güneş enerjisi üretilebilmesi amacıyla güneşi yakalamak ve kullanmak için dünyanın en elverişli yerlerinden biridir. Güneş enerjisinin yaygınlaşması ile kömürden enerji üretilmesi ikame edilecektir. (The World Bank)

ABD merkezli düşünce kuruluşu Institute for Energy Economics ve Financial Analysis tarafından hazırlanan rapora göre halihazırda inşaat halindeki dünyanın en büyük 10 güneş parkının yarısı Hindistan’da bulunmakta olup inşaat halindeki bu parklar toplam 7.475 MW büyüklüğe sahiptir. Günümüzde dünyanın en büyük güneş parkı 1.547 MW ile Çin’de bulunmakta olup 2019 yılının ilk ayları itibariyle Hindistan’da Bhadla bölgesinde 2.225 MW büyüklüğündeki güneş parkı tesisinin tamamlanması beklenmektedir. Bununla birlikte çatılara kurulan güneş enerjisi sistemleri itibariyle de Hindistan önde gelen ülkeler arasında olup bu kapsamdaki dünya genelindeki en büyük kurulum yine Hindistan’da 19 MW büyüklüğü ile bir üniversitenin kampüsünde yer almaktadır. (Sushma)

Okyanus dalgası enerjisi, doğrudan yüzey dalgalarından veya yüzeyin altındaki basınç dalgalanmalarından elde edilmektedir. Dalga güç sistemleri dalgaların hareketini kullanılabilir mekanik enerjiye dönüştürmektedir. Birincil tahminler, Hindistan kıyıları boyunca yıllık dalga enerjisi potansiyelinin metre başına 5 MW ile 15 MW arasında olduğunu göstermektedir. Bu itibarla bir sahil şeridi için teorik olarak dalga enerjisi potansiyeli yaklaşık olarak 40.000-60.000 MW'a ulaşmaktadır. (Shaji, 2014,s.4)

2.1.2. Yenilenebilir Olmayan Enerji

Hindistan’da yenilenebilir olmayan enerji kaynakları arasında petrol, doğal gaz ve kömür yer almaktadır. Bu kaynaklara yeryüzünde binlerce yıl öncesinde yaşamış olan bitki ve hayvanlara ait kalıntılar olmaları sebebiyle fosil yakıtlar da denmektedir.

Kömür, en önemli enerji kaynakları arasında yer almakta olup özellikle evsel ısınma, termik santrallerde elektrik üretilmesi ile kazanlar ve buharlı motorlar için yakıt

olma gibi birçok farklı amaçla kullanılabilir. Kömür dünya genelinde toplamda yaklaşık 6000 milyar tonluk rezervi ile en bol bulunan fosil yakıttır. Kömür, küresel birincil enerji ihtiyaçlarının yaklaşık% 30,3'ünü karşılamakta olup dünya genelinde üretilen elektrik enerjisinin% 42'sine kaynak teşkil etmektedir. 2011 yılı itibariyle kömür, yenilenebilir kaynaklardan sonra en hızlı büyüyen enerji kaynakları arasında yer almakta olup bu yıl itibariyle %30,3'lük pay ile son elli yıl içerisinde küresel birincil enerji tüketimindeki en yüksek seviyesine ulaşmıştır. (Indian Chamber of Commerce,2012, s.6) Mevcut tüketim oranıyla, kömür rezervlerinin önümüzdeki 200 yıl içinde devam edeceği, kullanım oranının yılda yüzde 2 artması durumunda ise önümüzdeki 65 yıl için yeterli olacağı tahmin edilmektedir. Dünya'nın önde gelen kömür üreticisi Çin olup bu ülkeyi ABD takip etmektedir. (Chandrakar,2015, s.4)

2016 yılı itibariyle jeolojik araştırmalara göre Hindistan'ın 308.802 milyar ton kömür rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Rezervler çoğunlukla Jharkand, Odisha ve Chhattisgarh, Batı Bangal, Telangana, Madhya Pradesh ve Maharashtra eyaletlerinde bulunmaktadır. (Ministry of Coal of India,2017,s.7)

Hindistan, 2013 yılında 340 milyon ton kömür eşdeğeri (tce) kömür üretmiştir. Bu üretimde buharlı kömür 291 milyon tce, koklaşabilir taş kömürü 35 milyon tce ve linyit 14 milyon tce paya sahiptir. Bu rakamlara göre Hindistan dünya kömür üretiminde hacim itibariyle beşinci sırada, kömürden elde edilen enerji itibariyle ise üçüncü sırada yer almaktadır. Geleceğe yönelik yapılan tahminlerde Hint kömür üretiminin 2040 yılına kadar 925 milyon tce'ye çıkarak gerek kömür hacmi gerekse de kömürden elde edilen enerji itibariyle Çin'in ardından dünyada ikinci sırada yer alması öngörülmektedir. Öngörülen büyümenin tamamı buharlı kömür üretiminde sağlanacağı hesaplanmaktadır. Hindistan'ın koklaşabilir taş kömürü miktarı ve üretimdeki beklenen artışı nispeten küçük seviyelerde olup 2013 yılı için 35 milyon tce iken 2040 yılında 50 milyon tce'ye çıkması öngörülmektedir. Çoğunlukla Gujarat, Rajasthan ve Tamil Nadu bölgelerinde gerçekleştirilen linyit üretiminin ise söz konusu tahmin dönemi için 14 milyon tce'den 35 milyon tce'ye çıkması hedeflenmektedir. (India Energy Outlook,2015,s.100-104)

Hindistan'da üretilen kömürün yaklaşık% 65'i elektrik üretiminde, kalan kısım ise sanayide ve diğer başka amaçlarla kullanılmaktadır. 2014-2015 mali yılında Hindistan'daki toplam üretilen elektriğin yaklaşık yüzde 79'unda kömürün katkısı söz konusudur. Kömür, elektrik üretimi için kullanılmasına ek olarak, demir, çelik,

alüminyum ve çimento gibi diğer birçok sektör için de temel yakıt niteliğindedir. Kömürün Hindistan endüstrisinin birçok parçasının güçlendirmesinde oynadığı önemli rol, Hindistan'ın ekonomik büyüme potansiyelini yakalamada öncü olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. (Seghal, Tongia,2016,s.15)

Son yıllarda kömür üretimi, mevcut kömür talebine karşılayamadığı için Hindistan'ın kömür ithalatında bir artış yaşanmış olup kömür ithalat miktarı 2002-2003 yılı için 20,5 milyon ton seviyesinden 2015-16 yılı için 200 milyon ton seviyesine çıkmıştır. (PRS Legislative Research, 2018)

Hindistan, 2015 yılı sonu itibariyle yaklaşık olarak 5,8 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervine sahiptir. Bu rezerv seviyesi Çin'den sonra Asya Pasifik Bölgesi'ndeki ikinci en büyük miktardır. Ülkenin denizlerdeki rezervleri son yıllarda artış göstermesine rağmen karada bulunan rezervlerde düşmeler yaşanmaktadır. 2015 yılı itibariyle ülkenin petrol rezervlerinin yaklaşık olarak yarısından biraz fazlası deniz sahanlığından çıkarılmaktadır. Ülkenin en çok petrol çıkarılan bölgesi batı kısımlarda yer almakta olup özellikle Bombay yakınlarına kadar deniz kıyıları deniz rezervleri ve Gujarat ise kara rezervleri açısından önemli bölgelerdir. Ülkenin kuzeydoğu bölgesindeki Assam-Arakan havzası da önemli bir petrol havzası olup, ülkenin rezervlerinin% 22'sinden fazlasını içermektedir. Öte yandan Hindistan, teknik olarak zorlu derin su rezervlerine yapılan yetersiz yatırım ve zorlu bir düzenleme ortamının bir sonucu olarak geniş bir keşfedilme potansiyeline sahiptir. (US Energy Information Administration,2016,s.6)

Yurtiçi ham petrol üretimine, ülkenin toplam ham petrol üretiminin %65'ini oluşturan ONGC şirketinin egemen olduğu görülmektedir. OIL, Hindistan'ın kuzeydoğu bölgesinde yoğunlaşan ve toplam petrol üretiminin% 10'unu oluşturan en eski petrol arama ve üretim şirkettir. Bunun haricinde özel şirketler ile iş ortaklığı (joint venture) şirketleri de toplam üretimin %25'ini sağlamaktadırlar. (PWC,2012)

Ülkedeki petrol üretimi 2016 mali yılı için 36,942 milyon ton iken 2017 mali yılı için 36,008 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2017-18 döneminde ise Ekim ayına kadar, petrol üretimi 21,063 milyon ton seviyesinde gerçekleşmiştir. 2016 yılı itibariyle ülkenin 600 milyon ton kanıtlanmış petrol rezervleri bulunmaktadır. 2008-2017 mali yılları arasında petrol tüketimi %2,98'lik yıllık bileşik büyüme oranına sahip olup 2017 yılı itibariyle günlük 4,14 milyon varil seviyesine ulaşmıştır. Talepte beklenen güçlü büyüme nedeniyle, Hindistan'ın petrol ithalatına olan bağımlılığı artmaya devam edecektir. Hızlı ekonomik büyüme daha fazla çıktıya neden olmakta böylece üretim ve

ulaştırma için petrol talebinin artmasına neden olmaktadır. Öte yandan artan gelir seviyesi nedeniyle otomobil talebinin artacağı ve buna bağlı olarak petrol ve doğal gaz talebini artıracacağı tahmin edilmektedir. (Indian Brand Equality Foundation, 2018, s.7-8)

Hindistan, 2016 yılı sonu itibariyle 1,2 milyon metreküp kanıtlanmış gaz rezervine sahiptir. 2017 mali yılında üretilen gaz miktarı 30,84 milyar metreküp olup 2021 yılına kadar üretim miktarının 37 milyar metreküp seviyesine çıkacağı tahmin edilmektedir. Hindistan'da 2007-2016 yılları arasındaki gaz tüketimi %2,3'lük yıllık bileşik büyüme oranına sahiptir. Güçlü ekonomik büyüme ve artan kentleşme oranı göz önüne alındığında, gaz talebinin yakın zamanda düşmesi pek olası görünmemekle birlikte gaz tüketiminin 2021-22'ye kadar 216 milyar metreküp seviyesine ulaşacağı tahmin edilmektedir. (IBEF,s.7-10)

Hindistan'ın toplam enerji tüketimi içerisinde doğal gazın aldığı pay kömür ve petrol ile kıyaslandığında % 7 gibi küçük bir seviyede kalmaktadır. Hindistan küresel doğal gaz üretim piyasasında büyük bir oyuncu olmamakla birlikte ithalatçı olarak zaman içerisinde büyüyen bir pozisyona sahiptir. BP Dünya Enerji İstatistiklerine göre, Hindistan dünyadaki en büyük doğal gaz üreticileri listesinde 27. sırada yer almakta olup toplam küresel üretim içerisinde % 1'den daha az bir paya sahiptir. (*BP Statistical Review of World Energy*,2016,s.22-23) 2015 yılı itibariyle Hindistan en fazla doğal gaz tüketen ülkeler sıralamasında 14. sırada yer almaktadır. Doğal gaz tüketiminde yurtiçinde üretilen veya ithal edilen sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG - liquefied natural gas) artan şekilde kullanılmaktadır. Hindistan günümüzde dünyadaki en büyük beşinci LNG ithalatçısı konumunda olup bu kapsamda ithalatı arttırmak amacıyla yeni ithalat terminalleri inşa etmektedir. (Ratner, 2017,s.2)

Hindistan'ın yurtiçi doğal gaz üretim ve dağıtım endüstrisi, kamu ve özel şirketler karması tarafından işletilmektedir. Hindistan'ın iki ana ulusal şirketi olan ONGC ve Oil India Limited (OIL) şirketleri 2015-2016'da Hindistan'ın toplam doğal gaz üretiminin dörtte üçünü gerçekleştirmişlerdir. (Ministry of Petroleum and Natural Gas (MoPNG) of India,2018) Endüstri haber bülteni Platt'ın yaptığı sıralamaya göre 2017 yılında dünyanın en büyük petrol ve gaz şirketleri sıralamasında ONGC şirketi 11. sırada ve OIL şirketi ise 232. sırada yer almaktadır. (S&P , “*Global Platts, Top 250*”,2018) Bir diğer devlet şirketi olan Gas Authority of India Limited ise Hindistan'ın en büyük ticari pazarlamacı ve yerli doğal gaz dağıtıcı konumundadır. (Ratner)

2009-2014 döneminde ülkenin birincil enerji tüketimi %5,7'lik yıllık bileşik büyüme oranına sahip olup 2014 yılında 638 milyon ton petrol eşdeğerine (MTOE) ulaşmıştır. Ancak, ülkenin birincil enerji karmasında doğal gazın payı 2009'da %10 iken yurtiçi arzdaki keskin düşme nedeniyle 2014 yılında %7'ye düşmüştür. Öte yandan dünya genelinde bu oranın ortalaması %24 civarındadır. (EY,2015,s.3)

Hindistan'da gaz tüketimi beş sektör tarafından gerçekleştirilmektedir: gübre (2015-16 mali yılında toplam gaz talebinin% 34'ü), elektrik (% 23), rafineri (% 11), ulaşım dahil olmak üzere şehir gaz dağıtımı (% 11) ve petrokimya endüstrileri (%8). 2016 yılı öncesinde ardı ardına yaşanan beş yıllık düşüşün ardından gaz tüketimi, 2016 yılında genel olarak şehir gazı dağıtımındaki artışların bir sonucu olarak artarak 55 milyar metreküpe yükselmiştir. Ülke, yerli doğal gaz üretimi ile iç talep arasındaki genişlemiş bir uçurumla karşı karşıya kalmaktadır. Üretim ile talep arasındaki fark Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (LNG) ithalatının artmasıyla karşılanmaktadır. LNG ithalatı, 2015'e göre% 34 artarak 2016 yılında 25 milyar metreküpe yükselmiştir. (Cornot-Gandolphe, 2017,s.4)

2010 mali yılında yerli gaz üretimi, Reliance Industries şirketi tarafından işletilen doğu kıyısı KG-D6 bloğundan üretimin başlamasından itibaren önemli bir ivme kazanmıştır. Ancak bloktan sağlanan gaz arzı 2010 yılında günlük 60 milyon metreküp seviyesi ile zirve yapmış iken bu hacim 2014 yılının son çeyreğinde günlük 11,8 milyon metreküp seviyesine düşmüştür. (EY, s.3-4) Bu azalış beraberinde arz açığını arttırmış ve büyük gaz tüketen endüstrileri - güç ve gübre ünitelerini olumsuz etkilemiştir. 2014 yılında, Hindistan'ın yerel gaz üretimi günlük 87 milyon metreküp olarak gerçekleşmiştir.

Hindistan'da gaz üretiminin büyük kısmı batı kıyı bölgelerinde gerçekleşmekte olup üretimin neredeyse tamamı geleneksel hidrokarbon kaynaklarından gelmektedir. Ulusal petrol şirketleri (ONGC ve Oil India), toplam yerli üretimin yaklaşık dörtte üçünü oluşturmaktadır. Hindistan'ın batı ve doğu kıyılarında yapılan keşifler üretime geçtikçe önümüzdeki dört-beş yıl içinde doğal gaz üretiminde artış yaşanacaktır.(EY)

2.2.HİNDİSTAN'IN ENERJİ İHTİYACI

Kişi başına enerji tüketimi itibariyle bakıldığında Hindistan dünya ortalamasının çok altında kalmaktadır. Dünya Bankası verilerine göre 2014 yılı itibariyle kişi başı enerji tüketimi dünya ortalaması 1.920 kg petrol eşdeğeri (kgoe) iken

bu oran ABD için 6.798 kgoe, Çin için 2.237 kgoe ve Hindistan için ise 637 kgoe olarak gerçekleşmiştir. (The World Bank) Hindistan'da kişi başı enerji tüketimi düşük olmasının yanı sıra enerji kullanımında denge çok bozuk düzeyde olup milyonlarca hanenin modern enerjiye erişimi yoktur. Resmi istatistiklere göre 2005 yılı itibariyle 160 milyon kırsal hanenin %84'ünde yemek pişirmek için enerji kaynağı olarak odun, tarımsal atık ve hayvan gübresi gibi biyokütle bazlı katı yakıtların geleneksel yöntemler ile yakılmasından açığa çıkan enerji kullanılmaktadır. Kentsel bölgelerde bile 72 milyon hane halkının %23'ü yemek pişirmek için yakacak odun kullanmakta olup yaklaşık 70 milyon hane halkı elektriğe erişememektedir. (Parikh,Parikh, 2011,s.6) Uluslararası Elektrik Ajansı'nın (IEA) 2015 yılı istatistiklerine göre ise Hindistan genelinde elektriğe erişim sağlamada problem yaşayan insanların toplam sayısı ise 240 milyon civarındadır. (IEA, s.21) Açıklanan bu çok düşük enerji tüketimi seviyesi göz önünde bulundurulduğunda, Hindistan'ın enerji kullanımının büyümesi gerekmektedir. (Parikh and Parikh)

Hindistan'ın artan enerji tüketimi ihtiyacının temelinde hızlı gelişen bir ekonomisi ve artan bir nüfus yapısı olmak üzere iki temel faktör söz konusudur. Bu nedenlerle temel enerji kaynakları olan kömür, ham petrol ve doğal gazın talep sürekli artış göstermekte olup bu enerji kaynaklarının tüketimi 2009-2014 yılları arasında yıllık ortalama %5,7 artış göstermiştir. (EY)

Yapılan tahminlere göre Hindistan 2040 yılına kadar tüm büyük ekonomiler arasında enerji tüketimi en hızlı artan ülke olacaktır. Hindistan'ın enerji tüketiminin, dünyadaki tüm büyük ekonomilerden daha hızlı bir şekilde yıllık %4,2 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. 2020'li yılların sonunda Hindistan'ın Çin'i geride bırakarak en büyük enerji büyüme pazarı olması öngörülmektedir. Hindistan'ın enerji tüketiminin 2040 yılına kadar toplam %165'lik bir artış göstereceği ve 2040 yılı itibariyle dünya geneli toplam enerji tüketimi içerisinde %11 paya sahip olacağı tahmin edilmektedir. 2040 yılına kadar enerji tüketimindeki artış OECD üyesi olmayan ülkeler için ortalama %61, Çin için %41, Brezilya için %60 ve Rusya için %6 olduğu göz önünde bulundurulduğunda Hindistan'ın enerji tüketiminin çok fazla artacağı söylenebilecektir. (BP, 2018b)

Hindistan, günümüzde dünyanın en hızlı büyüyen başlıca ekonomilerinden biri olup aynı zamanda ABD ve Çin'den sonra üçüncü büyük petrol ürünleri tüketicisi konumundadır. Hindistan'da doğal gaz ve yenilenebilir enerji kaynaklarına giderek daha fazla odaklanılmakla birlikte, petrol talebi de her zaman yükselişte olmuştur ve

petrol talebinin en az 2040'a kadar büyüyeceği de tahmin edilmektedir. (Aggarwal, Bhattacharjee, 2018)

2000 Yılından itibaren dünya genelinde yaşanan enerji talebindeki artışın yaklaşık %10'u Hindistan'da yaşanan enerji talebindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Bu dönemde Hindistan'ın enerji talebi yaklaşık iki kat artış göstermiştir. Bu enerji talep artışı neticesinde Hindistan, 2000 yılında küresel enerji talebi içerisinde yaklaşık %4,4 pay alırken bu pay 2013 yılı itibariyle %5,7 seviyesine çıkmıştır. (IEA, s.20)

Yapılan tahminlere göre Hindistan'ın enerji talebinin 2016 yılında 723,9 milyon ton petrol eşdeğerine (mtoe) eşit iken 2035 yılına kadar yaklaşık iki katına çıkarak 1.516 milyon ton petrol eşdeğerine ulaşması beklenilmektedir. Ayrıca, Hindistan'ın küresel birincil enerji tüketimindeki payının 2035 yılına kadar iki kat artması beklenilmektedir. Hindistan'ın toplam petrol ithalatı, 2016-17 döneminde yıllık bazda yüzde 4.24 artarak 86,45 milyar ABD dolarına yükselmiştir. (Nishith Desai Associates, 2018)

2015-2016 mali yılında Hindistan 184,67 milyon ton petrol ürünü tüketirken bu seviye 2016-2017'de 193,74 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Hindistan, her zaman petrol ve doğal gaz sektöründe ithalata bağımlı bir ülke olmuştur. Hindistan'ın 2015-16 mali yılında 36,95 milyon tonluk ham petrol üretimi, petrol ihtiyacının yüzde 20'sini karşılamıştır. Benzer şekilde 32,249 milyar metreküp doğal gaz üretimi ise ihtiyacının yarısından daha az seviyeye tekabül etmektedir. (IANS, "Year that saw oil",2018)

2016 Yılında petrol tüketimindeki artış dünya genelinde %1,5 olmasına rağmen Hindistan'da bu oran yıllık %8,3 olarak gerçekleşmiş olup 212,7 milyon ton hacmine ulaşmıştır. Bu itibarla Hindistan dünyanın en büyük üçüncü petrol tüketen ülkesi haline gelmiştir. Hindistan sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) konusunda Japonya, Güney Kore ve Çin'den sonra dördüncü büyük ithalatçı olup toplam küresel ticaretin yüzde 5,8'ini oluşturmaktadır. (IBEF, 2018, s.3)

Hindistan'ın enerji ihtiyacı, planlanan yenilenebilir ve konvansiyonel olmayan enerji kaynaklarındaki artışın hayata geçirilmesi ile gerçekleştirilebilecek niteliktedir. 12'nci Beş Yıllık Plana göre, 2016-17 mali yılına kadar Hindistan'ın toplam yurt içi enerji üretimi 669,6 milyon ton petrol eşdeğeri olması ve 2021-22'ye kadar ise 844 milyon ton petrol eşdeğerine ulaşması tahmin edilmektedir. Bu rakamlara göre Hindistan'ın enerji ihtiyacının 2016-17 yılı için %71'i yurtiçi üretimi olup yaklaşık 267,8 mtoe enerji ithalatına ihtiyaç duyulmaktadır. Benzer şekilde 2021-22 yılı için

yurtiçi üretim toplam tüketimin ancak %69'unu karşılayacak olup 375,6 mtoe enerji ithalatına ihtiyaç duyulacaktır. (IBEF,2014,s,193)

Hindistan'ın enerji ihtiyacının karşılanmasında özel sektör yatırımlarının ve yenilebilir enerji türlerinin önemi çok büyüktür. 2017-18 mali yılından itibaren Hindistan'da enerji üretiminin yaklaşık %35'lik kısmının özel sektör tarafından karşılanması beklenmektedir. Ülkenin elektrik enerjisi anlamında kendine yetebilmesi için çok sayıda güneş enerjisi projesinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu projeler sayesinde ayrıca havadaki karbondioksit miktarı da azalacak ve hava kirliliği daha düşük seviyelere inecektir. Özellikle son yıllarda artan enerji talebinin çözümünde temiz ve yeşil enerji önemli bir alternatif olup son dönemde özel sektör tarafından hayata geçirilmiş çok başarılı güneş enerjisi yatırımları mevcuttur. (Narnaware. Surose, Gaikwad, 2015, s.37)

Hindistan'ın birincil enerji karması 1990 yılından itibaren pek değişiklik göstermemiştir. Ülke enerjisi yaklaşık olarak %50 oranında kömüre ve %30 oranında petrole bağımlı haldedir. Bununla birlikte her ne kadar toplam enerji tüketimi içerisinde yaklaşık %10 gibi küçük bir paya sahip olsa da ülkede doğal gaz kullanımı hızlı bir şekilde artmakta olup yıllık %8 büyüme oranına sahiptir. Öte yandan diğer yenilenebilir enerji türleri (güneş, jeotermal, rüzgâr enerjisi vb.) ve nükleer enerji tüketimi de bir önceki on yıllık döneme göre son on yıllık dönemde önemli bir artış göstermişlerdir. Bir önceki on yıllık dönemde bu türlerin toplam tüketim içerisinde aldığı pay %6 civarında iken son on yıllık dönemde kümülatif olarak %25 seviyelerine ulaşmıştır. IEA'nın 2011 yılı tahminlerine göre Hindistan'ın 2035 yılındaki toplam enerji ihtiyacı 1.464 milyon ton petrol eşdeğerine ulaşacak olup toplam enerji karması içerisinde kömürün payı %41, benzinin payı %24 ve doğalgazın payı ise %11 olarak öngörülmektedir. Nükleer, hidrotermik ve yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam payı ise sadece yaklaşık %7 olacaktır. Bu itibarla ülkenin ekonomik büyümesinin büyük oranda fosil kaynaklara bağımlı olarak devam etmesi öngörülmektedir. (PWC, s.4)

2.3.HİNDİSTAN ENERJİ TİCARETİ

Son on yıllık dönemde Hindistan'ın enerji tüketimine bakıldığında tüketilen enerjinin yaklaşık %92'sinin kömür, petrol ve doğal gaz olmak üzere fosil yakıtlardan oluştuğu görülmektedir. Hindistan, her zaman kömür, petrol ve doğal gaz sektöründe ithalata bağımlı bir ülke olmuştur.

12'nci Beş Yıllık Plana göre her ne kadar yerli enerji üretiminin artması öngörülse de Hindistan'ın enerji ithalatına bağımlılığı yüksek olmaya devam edecektir. Bu bağımlılık özellikle ham petrolde çok yüksek seviyededir. 12'nci Beş Yıllık Plan'ın bittiği dönemde Hindistan'ın ihtiyaç duyduğu ham petrolün yaklaşık %78'inin ithalat yoluyla karşılanması öngörülmektedir. Kömür için de ithalata bağımlılığın artması söz konusudur. 2011-12 yılı için kömürdeki ithalat oranı %18,8 iken bu seviye 12'nci Beş Yıllık Plan'ın bittiği dönemde yaklaşık %22,4'e çıkacaktır. Kömür, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ve ham petrol ithalatına bağımlılık birlikte değerlendirildiğinde 12'nci Beş Yıllık Plan sonunda da 11'inci Beş Yıllık Plan sonundaki gibi yaklaşık %36 seviyesinde olması beklenmektedir. (IBEF, 2014)

BP verilerine (BP,2018a) bakıldığında son on bir yıllık dönem içerisinde Hindistan'ın fosil enerji kaynakları konusunda ithalata ne kadar bağımlı oldukları görülmektedir. 2007-2017 yılları arasında Hindistan'ın petrol üretimi toplam petrol tüketiminin %23'ünü, kömür üretimi toplam kömür tüketiminin %77'sini, doğal gaz üretimi ise toplam doğal gaz tüketiminin %67'sini karşılayabilmektedir.

2007-2017 yılları arasında Hindistan'ın kömür üretimi ve tüketimine ilişkin detaylı istatistik aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Buna göre Hindistan'ın kömür ihtiyacı ve kömür üretimi zaman içerisinde artış göstermesine rağmen tüketim artış hızı üretim artış hızından daha fazla olarak gerçekleşmiş ve bunun bir sonucu olarak kömür üretiminin toplam kömür tüketimini karşılama oranı zaman içerisinde azalış göstermiştir. Bu oran 2007 yılında %88 iken 2017 yılı itibariyle %69 seviyesine gerilemiştir.(BP, 2018a)

Tablo 2: Hindistan'ın Kömür Üretimi ve Tüketimi

	Üretim (mtoe)	Tüketim (mtoe)	Üretimin Tüketimi Karşılama Oranı
2007	210,3	240,0	88%
2008	227,5	259,3	88%
2009	246,0	280,8	88%
2010	252,4	290,4	87%
2011	250,8	304,6	82%
2012	255,0	330,0	77%
2013	255,7	352,8	72%
2014	269,5	387,5	70%
2015	281,0	395,3	71%
2016	284,9	405,6	70%
2017	294,2	424,0	69%
Toplam	2.827,3	3.670,3	77%

Kaynak: *BP Statistical Review of World Energy*, 2018, Birim: milyon ton petrol eşdeğeri

Hindistan'ın petrol üretimi ve tüketimine ilişkin 2007-2017 yılları arasında detaylı istatistik aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Buna göre Hindistan'ın petrol ihtiyacı ve petrol üretimi zaman içerisinde artış göstermesine rağmen tüketim artış hızı üretim artış hızından daha fazla olarak gerçekleşmiş ve bunun bir sonucu olarak petrol üretiminin toplam petrol tüketimini karşılama oranı zaman içerisinde azalış göstermiştir. Petrol üretiminin petrol tüketimini karşılama oranı 2007 yılında %26 iken 2017 yılı itibariyle %18 seviyesine gerilemiştir. (BP, (2018a))

Tablo 3: Hindistan'ın Petrol Üretimi ve Tüketimi

	Üretim (mtoe)	Tüketim (mtoe)	Üretimin Tüketimi Karşılama Oranı
2007	36,4	140,9	26%
2008	37,8	147,8	26%
2009	38,0	155,4	24%
2010	41,3	159,0	26%
2011	42,9	166,8	26%
2012	42,5	176,7	24%
2013	42,5	177,9	24%
2014	41,6	183,0	23%
2015	41,2	197,8	21%
2016	40,2	217,1	19%
2017	40,4	222,1	18%
Toplam	444,8	1.944,5	23%

Kaynak: *BP Statistical Review of World Energy*, 2018, Birim: milyon ton petrol eşdeğeri

2007-2017 yılları arasında Hindistan'ın doğalgaz üretimi ve tüketimine ilişkin detaylı istatistik aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Buna göre Hindistan'ın doğalgaz ihtiyacı zaman içerisinde artmasına rağmen doğalgaz üretiminde kayda değer bir artış yaşanmamıştır. Bundan dolayı doğalgaz üretiminin toplam doğalgaz tüketimini karşılama oranı zaman içerisinde azalış göstermiştir. Hindistan için doğalgaz üretiminin toplam doğalgaz tüketimini karşılama oranı 2007 yılında %75 iken 2017 yılı itibariyle %53 seviyesine gerilemiştir. (BP, 2018a)

Tablo 4: Hindistan'ın Doğalgaz Üretimi ve Tüketimi

	Üretim (mtoe)	Tüketim (mtoe)	Üretimin Tüketimi Karşılama Oranı
2007	24,9	33,4	75%
2008	25,3	34,4	74%
2009	30,7	41,6	74%
2010	41,2	51,2	80%
2011	37,8	52,7	72%
2012	32,9	48,7	68%
2013	27,4	42,8	64%
2014	26,0	42,7	61%
2015	25,1	39,9	63%
2016	23,5	43,7	54%
2017	24,5	46,6	53%
Toplam	319,3	477,7	67%

Kaynak: *BP Statistical Review of World Energy*, 2018, Birim: milyon ton petrol eşdeğeri

Hindistan kömür, petrol ve doğalgaz üretimi ile tüketimi arasındaki oluşan negatif farkı ithalat işlemleri ile kapatmaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ile Birleşmiş Milletler'in (UN) ortak bir kuruluşu olan Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) verilerine göre (Trade map, 2018) son on yıllık dönemde Hindistan 1,37 milyar ton kömür ithalatı gerçekleştirmiş olup bu ithalat işlemleri için toplam 134 milyar ABD doları ödeme yapmıştır. Kömür ithalatına ilişkin yıllar itibariyle detaylı istatistik aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 5: Hindistan'ın Kömür İthalatı

	Miktar (milyon ton)	Tutar (milyar ABD doları)
2008	58,07	9,05
2009	67,13	7,59
2010	71,87	9,38
2011	93,54	14,62
2012	122,97	15,15
2013	160,75	14,93
2014	195,11	16,40
2015	206,38	14,12
2016	193,11	12,71
2017	197,74	20,09
Toplam	1.366,67	134,03

Kaynak: TradeMap

ITC verilerine göre Hindistan'ın kömür ithalatında ticaret ortaklarına bakıldığında Avustralya, Endonezya ve Güney Afrika'nın toplam kömür ithalatı içerisinde yaklaşık %90 oranında büyük bir pay aldıkları görülmektedir. Hindistan'ın toplam kömür ithalatında ticaret ortaklarının aldıkları yüzdesel pay aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 6: Hindistan'ın Kömür İthalatında İhracatçıların Yüzdesel Payı

	2013	2014	2015	2016	2017
Avustralya	% 33,8	% 32,9	% 34,5	% 38,3	% 40,4
Endonezya	% 43,6	% 44,2	% 39,0	% 35,3	% 29,6
Güney Afrika	% 13,1	% 14,0	% 15,7	% 15,6	% 13,2
ABD	% 3,9	% 3,1	% 3,4	% 3,0	% 6,2
Mozambik	% 1,0	% 1,4	% 1,6	% 1,9	% 3,7
Kanada	% 1,1	% 1,4	% 1,2	% 2,1	% 3,0
Rusya	% 0,4	% 0,8	% 2,0	% 2,3	% 2,4
Diğer	% 3,10	% 2,2	% 2,6	% 1,5	% 1,50
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Kaynak: TradeMap

Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) verilerine göre son on yıllık dönemde Hindistan 1,78 milyar ton petrol ithalatı gerçekleştirmiş olup bu ithalat işlemleri için toplam 1.010,07 milyar ABD doları ödeme yapmıştır. Petrol ithalatına ilişkin yıllar itibariyle detaylı istatistik aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 7: Hindistan'ın Petrol İthalatı

	Miktar (milyon ton)	Tutar (milyar ABD doları)
2008	125,78	86,58
2009	148,58	64,90
2010	155,58	88,61
2011	157,84	122,13
2012	187,31	148,76
2013	193,32	148,05
2014	189,41	135,83
2015	196,10	72,32
2016	212,77	60,87
2017	216,49	82,03
Toplam	1.783,18	1.010,07

Kaynak: TradeMap

ITC verilerine göre Hindistan'ın petrol ithalatında ticaret ortaklarına bakıldığında başta Irak, Suudi Arabistan ve İran olmak üzere Orta Doğu ülkelerinin

önemli bir yer tuttıkları görülmektedir. Orta Doğu ülkelerinden gerçekleştirilen petrol ithalatı toplam petrol ithalatı içerisinde yaklaşık %65’lik bir paya sahiptir. Başta Venezüella olmak üzere Meksika ve Brezilya gibi Güney Amerika ülkelerinden gerçekleştirilen petrol ithalatı ise toplam ithalat içerisinde yaklaşık %12’lik bir paya sahiptir. Başta Nijerya olmak üzere Angora ve Cezayir gibi Afrika ülkelerinin Hindistan’ın toplam petrol ithalatı içerisinde almış oldukları pay ise %15 civarındadır. Öte yandan Rusya Federasyonu, Azerbaycan ve Kazakistan gibi Orta Asya havzasından gerçekleştirilen petrol ithalatı ise toplam petrol ithalatı içerisinde sadece %3 civarında bir paya sahiptir. Hindistan’ın toplam petrol ithalatında ticaret ortaklarının aldıkları yüzdesel pay aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 8: Hindistan’ın Petrol İthalatında İhracatçıların Yüzdesel Payı

	2013	2014	2015	2016	2017
Irak	% 13,5	% 11,8	% 15,5	% 16,2	% 18,6
S.Arabistan	%21,1	% 19,4	% 20,5	% 19,9	% 17,5
İran	% 5,4	% 7,0	% 5,7	% 11,0	% 11,2
Nijerya	% 8,9	% 10,9	% 12,8	% 10,9	% 8,8
BAE	% 8,1	% 8,6	% 8,6	% 9,3	% 8,0
Venezuela	% 10,1	% 9,6	% 9,2	% 8,3	% 7,2
Kuveyt	% 10,5	% 9,5	% 6,3	% 4,5	% 5,3
Angora	% 4,5	% 4,0	% 4,2	% 2,8	% 3,8
Meksika	% 2,4	% 2,0	% 2,5	% 2,4	% 2,9
Brezilya	% 1,2	% 2,2	% 1,8	% 1,6	% 2,1
Malezya	% 1,4	% 1,8	% 2,0	% 2,8	% 1,9
Umman	% 1,0	% 0,4	% 0,2	% 0,2	% 1,7
Katar	% 2,7	% 2,5	% 2,1	% 2,8	% 1,6
Rusya	% 0,1	% 0,1	% 0,1	% 0,1	% 1,6
Kazakistan	% 0,2	% 0,6	% 0,3	% 0,2	% 1,1
Cezayir	% 0,2	% 0,2	% 0,3	% 0,7	% 1,1
Mısır	% 1,2	% 1,1	% 1,3	% 1,0	% 0,9
Diğer	% 7,5	% 8,3	% 6,6	% 5,3	% 4,7
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Kaynak: TradeMap

Uluslararası Ticaret Merkezi verilerine göre son on yıllık dönemde Hindistan 196 milyon ton doğalgaz ithalatı gerçekleştirmiş olup bu ithalat işlemleri için toplam 106,63 milyar ABD doları ödeme yapmıştır. Doğalgaz ithalatına ilişkin yıllar itibariyle detaylı istatistik aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 9: Hindistan'ın Doğalgaz İthalatı

	Miktar (milyon ton)	Tutar (milyar ABD doları)
2008	11,21	5,66
2009	12,44	4,10
2010	12,45	5,41
2011	18,31	11,02
2012	20,25	14,01
2013	19,38	14,27
2014	22,38	17,63
2015	22,44	11,87
2016	27,41	9,59
2017	29,79	13,08
Toplam	196,06	106,63

Kaynak: TradeMap

ITC verilerine göre Hindistan'ın doğalgaz ithalatında ticaret ortaklarına bakıldığında en önemli ticaret ortağının Katar olduğu görülecektir. Hindistan'ın doğalgaz ithalatında Katar'ın payı yıllar itibariyle %40-%60 arasında değişmektedir. Katar dahil Orta Doğu ülkelerinin Hindistan'ın almış oldukları pay 2013 yılında %92,7 iken bu oran 2017 yılında %76,6 olarak gerçekleşmiştir. Başta Nijerya ve Angora olmak üzere Afrika ülkelerinin Hindistan'ın toplam doğal gaz ithalatı içerisindeki payı ise 2017 yılı için yaklaşık %13 olarak gerçekleşmiştir. Orta Asya doğalgaz kaynaklarının Hindistan'ın ithalatındaki payı yok denecek kadar azdır. Hindistan'ın toplam doğalgaz ithalatında ticaret ortaklarının aldıkları yüzdesel pay aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 10: Hindistan'ın Doğalgaz İthalatında İhracatçıların Yüzdesel Payı

	2013	2014	2015	2016	2017
Katar	%64,6	%66,3	%57,9	%48,4	%42,9
S.Arabistan	%11,6	%8,3	%9,8	%14,3	%14,9
BAE	%9,2	%11,0	%8,8	%12,2	%10,6
Nijerya	%3,3	%3,6	%6,8	%6,4	%6,9
Avustralya	%0,0	%0,0	%2,5	%3,1	%5,7
Kuveyt	%5,2	%4,6	%3,3	%4,1	%4,9
Angora	%0,0	%0,0	%0,0	%1,1	%3,0
E.Ginesi	%0,0	%0,0	%0,7	%3,8	%2,4
Umman	%0,4	%0,9	%2,1	%1,2	%2,1
ABD	%0,0	%0,0	%0,0	%1,0	%1,3
Mısır	%1,7	%0,0	%0,0	%0,0	%0,9

Diğer	%4,0	%5,3	%8,1	%4,4	%4,4
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Kaynak: TradeMap

2.4.HİNDİSTAN'IN ENERJİ GÜVENLİĞİ

Güvenlik uluslararası ilişkilerin en temel konularından biridir. Geleneksel anlamda güvenlik bir ülkenin başka bir ülkenin saldırısından korunmasıdır. Günümüzde geniş anlamda bir güvenlik tanımılaşması söz konusu olup insan güvenliği, askeri güvenlik, askeri olamayan güvenlik, ekonomik güvenlik, sosyal güvenlik, çevresel güvenlik, gıda güvenliği ve enerji güvenliği gibi ayrımlara gidilmektedir. Bu sınıflandırmalar içerisinde askeri anlamda dar güvenlik tanımılaşması ile en yakın ilişki enerji güvenliğine aittir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Winston Churchill'in "*her bir damla petrol için bir damla kan dökmek*" ifadesi bu hususu göstermek için yapılan en uygun alıntı niteliğindedir. Bundan yıllar sonra ABD başkanı Jimmy Carter'ın "*Basra Körfezi bölgesinin kontrolünü ele geçirmek için herhangi bir dış güç girişimi, Amerika Birleşik Devletleri'nin hayati çıkarları üzerine bir saldırı olarak görülecek ve askeri güç de dahil olmak üzere gerekli her türlü yoldan kovulacaktır.*" ifadesi de enerji güvenliği ile ülke güvenliğinin çok sıkı ilişkili olduğunu göstermektedir. (Dietl, 2004, s. 3)

Enerji, herhangi bir ülkenin ekonomik kalkınmasının ve sosyal gelişiminin ayrılmaz bir parçası olduğundan, ülkelerin gelecekteki enerji kaynaklarının güvenliği konusunda endişe duymaları olağan bir durumdur. Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı (UNDP) tarafından hazırlanan Dünya Enerji Değerlendirme Raporu'nda enerji güvenliği "enerjinin farklı türleriyle, yeterli miktarda ve uygun fiyatlar ile enerjinin sürekli mevcudiyeti" şeklinde tanımlanmaktadır. Enerji güvenliğinin bu tanımına göre her ülke, kendi ekonomik gelişmişlik düzeyi, enerji kaynaklarının mevcudiyeti, enerji tüketim alışkanlıkları ve diğer ilgili faktörler çerçevesinde bir takım özel enerji güvenliği problemleri ile karşı karşıya kalabilecektir. (Jain, 2010, s. 6)

Enerji güvenliğinin farklı boyutları söz konusudur. İthal edilen enerji kaynaklarının ithalatında yaşanan geçici veya daha uzun süreli kesintilerin yol açabileceği kırılganlıkların en aza indirilmesi enerji güvenliğinin önemli bir boyutudur. Enerji güvenliğinin bir başka boyutu ise zaman içerisinde artan enerji talebinin yerel

ve ithal kaynaklar sayesinde ve makul bir fiyata karşılanabilir olmasıdır. Bununla birlikte enerji güvenliği anlamında derin etkileri olan diğer faktörler arasında ise çevresel zorluklar, liberalleşme hareketleri ve deregülasyon ile pazar güçlerinin giderek artan hakimiyeti gibi unsurlar da yer almaktadır. Pazar güçleri hükümetin geleneksel hayati rolünü etkilemek suretiyle enerji güvenliği terimine yeni boyutlar kazandırmışlardır. (UNDP, *The World Energy Assessment*, 2000,s.112)

Geçmişte ve özellikle 1970'lerin başlarından itibaren enerji güvenliği, özellikle OECD ve diğer büyük petrol ithalatçısı ülkelerdeki petrol tüketimine ve ithalatına bağımlılığın azalması olarak görülmüştür. Ancak zaman içerisinde petrol ve diğer enerji piyasalarında meydana gelen tedarikçilerin sayılarının artması, ispatlanmış rezervlerdeki ve stoklardaki artış, fiyatların şeffaflık ve esneklik kazanması, kartellerin yerini piyasa oyuncularına bırakması gibi değişiklikler nedenleri ile enerji güvenliği tanımlaması değişmiştir.

Enerji güvenliğinin sağlanmasında yerli enerji kaynaklarının bol ve farklı enerji formlarında olmasının önemi çok büyüktür. Ancak yeteri kadar yerli enerji kaynağına sahip olmada problem yaşayan ülkelerin enerji güvenliğinin sağlanması konusunda aşağıdaki hususları göz önünde bulundurmaları gerekmektedir: (UNDP)

- Devlet veya özel sektör piyasa aktörlerinin limanlardan veya diğer ulaşım kanallarından ya da boru hatları ve elektrik şebekeleri gibi sınır ötesi enerji kanallarından serbestçe enerji kaynakları ve enerji ürünlerine ulaşabilme konusundaki yetenekleri enerji güvenliğinin sağlanması noktasında çok önemli bir husustur. Bu kapsamda yapılan enerji anlaşmaları ve ortaklıkları ile yatırım ve ticaret anlaşmaları giderek yaygınlaşmaktadır.
- Herhangi bir geçici kesinti, kıtlık veya öngörülemeyen yüksek talebi karşılamak için yeterli ulusal (veya bölgesel) stratejik rezervlere sahip olunması,
- Yerel yenilenebilir enerji kaynakları ve yerel enerji ihtiyaçlarının bir kısmını karşılayacak yerli enerji üretim tesisleri geliştirmek için teknolojik ve finansal kaynaklar ile teknik bilgiye sahip olunması,
- Çevresel zorlukların yeterince göz önünde bulundurulması,
- İthalat kaynaklarının ve yakıt türlerinin çeşitlendirilmesi,
- Enerji tasarrufu ve verimlilik önlemleriyle enerji yoğunluğunun azaltılması suretiyle enerji tüketiminin ve ithalata bağımlılığın azaltılması,

Enerji güvenliğinin Hindistan'ın dış politikasının ve enerji politikasının kritik bir bileşeni olması gerektiği yönünde giderek artan bir kabul söz konusudur. Enerji güvenliği küresel olarak ülkelerin gündemindeki en önemli maddeler arasında yer almasının yanı sıra Hindistan için de uluslararası arenada stratejik ortaklıkların ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Günümüzde Hindistan'ın enerji güvenliği politikası giderek artan fosil yakıt ithalatının kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkan riskleri en aza indirmek üzere tasarlanmıştır. Bu amaçla öncelikli olarak arama sözleşmeleri ve iki taraflı, üç taraflı veya çok taraflı anlaşmalar ile gelecekteki enerji güvenliğinin güvence altına alınması sağlanılmaya çalışılmaktadır. (Cordesman, 1999, s.288)

Hindistan özelinde enerji güvenliği ise Hindistan Hükümetinin Bütünleşik Enerji Politikası çerçevesinde “mali ödeme güçlerine bakılmaksızın tüm vatandaşlara hayatlarını sürdürebilmek için gerekli enerjinin arz edilebilmesi, enerji arzında rekabetçiliğin sağlanabilmesi ile şok ve aksamaları göz önünde bulunduracak şekilde makul bir güvence aralığı içerisinde enerji arzının sağlanması” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu itibarla Hindistan enerji güvenliği içerisinde belirli bir alt limit seviyesinde enerjinin insanın temel ihtiyaçları arasında sayılarak tüm vatandaşlara ulaştırılması gerekmektedir. Öte yandan bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bu enerjinin bitki ve hayvan kalıntılarının yakılarak elde edilen türden verimsiz ve çevreye ve insan sağlığına zararlı enerjiler yerine elektrik ve doğal gaz gibi modern temiz enerji biçimlerine çevrilmesi gerekmektedir. Enerji güvenliğinin bir diğer boyutu ise enerji fiyatlarının makul seviyelerde olmasıdır. (Jain)

Hindistan ekonomisinin düzenli büyümesinde ve ülkenin güvenliğinin sağlanmasında enerjinin çok büyük rolü söz konusudur. Ekonominin gelecekte büyüebilmesi uygun fiyatlı, erişilebilir ve çevre dostu enerji kaynaklarının varlığına bağlıdır. Artan ekonomik faaliyetler enerji talebini de arttırmaktadır. Öte yandan Hindistan kişi başı ortalama enerji tüketimin dünya ortalamasının çok altında olan bir ülke konumunda olup bir milyardan fazla nüfusun büyüme ve gelişim istekleri beraberinde yüksek enerji talebi getirmektedir. Bu itibarla hızla artan enerji talebini karşılama konusunda Hindistan birtakım zorluklar ile karşı karşıya bulunmaktadır. Yetersiz enerji kaynakları Hindistan'ın sadece ekonomik büyümesinin değil aynı zamanda güvenlik ve stratejik çıkarlarının da tehlikeye atılması anlamına gelecektir. Bu nedenle tüketicilere ekonomik fiyatlı, temiz, sürdürülebilir ve modern enerji türlerinin makul fiyatlar ile sunulması gerekmektedir. Hindistan'ın enerji güvenliğinin

sağlanmasında sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sanayi gelişiminin çevresel tehditlere yol açmayacak şekilde gerçekleştirilmesi önemli bir prensip oluşturmaktadır. (Pode, 2010, s.3014-3015)

2.5.HİNDİSTAN'IN ENERJİ GÜVENLİĞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Hindistan'ın enerji güvenliğini sağlama noktasında göz önünde bulundurmamak durumunda olduğu hususlar arasında fosil yakıt ithalatı, enerji alanındaki kapasite ve yatırımlar, yenilenebilir enerjinin toplam tüketim içerisinde payının artırılması, enerji iletim ve dağıtım şirketlerinin mali yapılarındaki zayıflıklar, yüksek seviyedeki karbondioksit salınım oranı, hanehalkı bireylerinin modern enerji türlerine erişimi, verimsiz alanlardaki enerji yoğunluğu ve enerji alanındaki kamusal teşvikler yer almaktadır. (Shakti, 2016,s.8-9)

Hindistan'ın enerji güvenliği bağlamında en temel sorunlarından biri özellikle petrolde olmak üzere fosil yakıtlarda yüksek oranda ithalata bağımlı olmasıdır. Önceki bölümlerde detaylı açıklandığı üzere 2017 yılı itibariyle Hindistan ekonomisinin ham petrol ithalatına bağımlılık oranı %82 seviyesindedir. 2017 yılında 40,4 mtoe ham petrol üretimi gerçekleştirilmesine rağmen tüketim seviyesi 222,1 mtoe olarak gerçekleştirilmiştir. Hindistan 2017 yılında ithal ettiği ham petrol için 82 milyar ABD doları ödemiştir. Öte yandan 2017 yılı için kömürde ithalata bağımlılık oranı %31 olup kömür ithalatı için 20 milyar ABD ödenmiştir. Doğalgazda ithalata bağımlılık oranı ise 2017 yılı için %47 olup ithalat bedeli olarak 13 milyar ABD doları ödenmiştir. Dolayısıyla Hindistan'ın 2017 yılı için fosil yakıt ithalatına toplam 115 milyar ABD doları mali kaynak ayırmıştır. Hindistan'ın fosil yakıtlara giderek artan bağımlılığı gerek enerji güvenliği anlamında gerekse de ülkenin genel mali durumu itibariyle önemli bir sorun olmaktadır. (FICC, 2011, s. 3)

Hindistan'ın petrol ithalatının enerji güvenliği bağlamında başka bir boyutu ise tedarikçi ülke kompozisyonudur. Hindistan'ın Enerji Ticareti başlığı altında detaylı açıklandığı üzere 2017 yılı itibariyle gerçekleştirilen petrol ithalatının yaklaşık %65'i başta Irak, Suudi Arabistan ve İran olmak üzere Orta Doğu ülkelerinden, yaklaşık %7'lik kısmı ise Angora, Cezayir, Mısır ve Sudan gibi Afrika ülkelerinden ve %7'lik kısmı ise Venezüella'dan gerçekleştirilmektedir. Söz konusu ülkeler siyasi istikrar ve bölgesel koşullar itibariyle sürekli probleme sahip nitelikteki ülkelerdir. Bu ülkelerde yaşanacak gelişmelerin petrol fiyatları üzerinde artışa neden olması durumunda

Hindistan ekonomisi derinden etkilenebilecektir. Goldman Sachs tarafından yapılan çalışmada petrol varil fiyatında meydana gelecek her 10 ABD doları artışın Hindistan GSMH büyüme hızını %0,2 oranında düşüreceği ve cari açığı %0,4 oranında arttıracığı ifade edilmektedir. (The Economic Times, 2018)

ABD'nin İran'a uygulayacağı yeni yaptırımlar kapsamında 4 Kasım 2018 tarihinden itibaren tüm ülkelerin İran'dan gerçekleştirdikleri petrol ithalatının durdurulması istenilmektedir. 2016 ve 2017 yılları için İran, Hindistan'ın en büyük petrol ithalatçısı ortağı olup buradan gerçekleştirilen ithalatın toplam ithalat içerisindeki payı bu yıllar için %11,0 ve %11,2 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan resmi makamları ise İran'a uygulanacak ambargo dolayısıyla İran'dan gerçekleştirdikleri ithalatı Suudi Arabistan ve Kuveyt ile ikame etmeyi düşündüklerini açıklamışlardır. (LiveMint "India to US", 2018) Öte yandan Hindistan'ın üzerinde çalıştığı İran-Pakistan-Hindistan doğalgaz boru hattı projesi de bu yaptırımlardan olumsuz etkilenebilecektir. Bunun haricinde Hindistan'ın enerji anlamında ilişkide bulunduğu Myanmar, Sudan ve Venezüella gibi diğer ülkeler de ABD ile bir takım problemlere sahiptir. Dolayısıyla Hindistan'ın enerji güvenliğini tesis etmeye yönelik kurduğu birtakım uluslararası ilişkileri ABD gibi stratejik ortakları ile sahip olduğu genel ilişkilerden bağımsız düşünmek pek yerinde olmayacaktır. (Madan,2006, s.19)

Hindistan'ın enerji güvenliği açısından çok önemli bir diğer husus ise Hindistan'ın petrol ve doğal gaz ithalatının neredeyse tamamının deniz yolu ile yapılıyor olmasıdır. Dolayısıyla uluslararası sularda meydana çıkabilecek herhangi bir çatışma hali veya korsan faaliyetleri enerji kaynaklarının temininde kesintilere yol açabilecektir. Bu itibarla yurtdışından petrol ve doğalgaz temininde sadece deniz yolunun kullanılıyor olması enerji güvenliğinin sağlanması anlamında bir zayıflık oluşturmaktadır. (Dadwal, 2009, s. 6) Deniz korsanlığı günümüzde devlet dışı aktörlerden kaynaklanan önemli bir güvenlik sorunudur. Özellikle 2005 yılından sonra Somali ve Aden Körfezinde varlık gösteren korsanlar Hindistan'ın enerji ticareti anlamında önemli bir tehdit oluşturmaktadırlar. Bununla birlikte El Kaide gibi terörist organizasyonlar da özellikle ABD ve müttefiklerine karşı Aden'de, Basra Körfezi'nde, Irak'taki Basra ve Kor El Amaya açık deniz terminallerinde bir takım saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Basra Körfezinde petrol ihracatının %90'ının deniz yolu yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda bu bölgede deniz yolu ile petrol ticareti üzerinde terörist organizasyonlardan kaynaklanan ciddi bir risk bulunmaktadır. (Kurana, 2007, s.4)

Hindistan'daki petrol ve doğal gaz üretim altyapısı, geçmiş yıllarda yeteri kadar yatırım yapılmaması nedeni ile yetersiz kalmaktadır. Bunun bir sonucu olarak petrol ve doğal gaz üretiminde yeteri kadar artış sağlanamamış ve talepteki artışa uyum sağlanamamıştır. Yabancı ve özel sektör oyuncularının sektöre girmesi çok sınırlı düzeyde kalmaktadır. Yeni Arama Lisanslama Politikası (New Exploration Licensing Policy - NELP) izinlerinden görüleceği üzere bu oyuncuların sektördeki katılımları yıllar itibariyle azalmaktadır. 2008 yılında NELP-VII programında 21 adet yabancı ve özel sektör katılımcısı mevcut iken bu sayı 2009'da NELP-VIII 10'a, 2010 yılında ise NELP-IX programında 8 adede düşmüştür. Bununla birlikte şirketlerin yatırım taahhütlerinin çok altında yatırım yaptıkları görülmektedir. Hindistan doğalgaz ve petrol keşiflerini ticarileştirme konusunda da önemli problemler yaşamaktadır. 1999 yılından itibaren bulunan 51 adet doğal gaz keşfinden sadece iki tanesinde üretim aşamasına geçilebilmiştir. (FICCI)

Hindistan'ın enerji güvenliğini sağlamada enerji karmasının da yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Mevcut durumda ekonomi çok büyük oranda fosil yakıtlara bağlı haldedir. 2017 rakamlarına göre petrol, doğalgaz ve kömürün toplam enerji tüketimi içerisindeki payı %92 seviyesindedir. Fosil yakıtlar içerisinde ise ham petrolde ithalata bağımlılık 2017 yılı itibariyle %82 civarındadır. (BP, 2018a) Bu itibarla petrol yerine başka enerji kaynaklarının kullanılması stratejik bir tercih olacaktır. Hindistan zengin kömür rezervlerine sahip olması nedeniyle öncelikle petrol yerine kömür değerlendirilmelidir. Bununla birlikte enerji karması içerisinde doğalgazın payı ile hidrotermik, güneş ve nükleer enerji gibi yenilebilir enerji kaynaklarının payı da artırılmalıdır. (Madan)

Hindistan'ın enerji güvenliği birçok farklı yönü ile hanehalkı bireyleri ile alakadardır. Buna göre hanehalkı bireylerinin enerji kullanımına ilişkin alışkanları, geleneksel enerji kaynaklarına bağımlılık, temiz ve modern enerji imkânlarına erişim problemi, verimli olmayan geleneksel enerji yöntemlerinin sosyal, ekonomik ve çevresel olumsuz etkileri ile hanehalkı bireylerinin enerji maliyetlerini finanse etme kapasiteleri Hindistan'ın enerji güvenliğinin sağlanması önemli faktörler arasında yer almaktadır.(Jain)

Özellikle kırsal alanda yaşayan çok büyük bir nüfus yemek pişirme ve aydınlatma gibi temel ihtiyaçlarını odun veya bitki ve hayvan kalıntılarını yakmak suretiyle oluşan enerjiden karşılamaktadır. Resmi rakamlara göre 2005 yılı itibariyle Hindistan'da kişi başı aylık toplam 28 kg büyüklüğünde odun ve bitkisel artıklar

yakılmak suretiyle enerji amaçlı kullanılmaktadır. Bu gibi geleneksel enerji kaynaklarının yaygın bir şekilde kullanılması hanehalkı bireyleri itibariyle enerji güvenliğinin çok düşük seviyelerde olduğunun bir göstergesidir. Şehirlere oranla kırsal kesimlerde geleneksel yakıt türlerine bağımlılık çok daha yüksek seviyelerdedir. Örneğin kırsal alanda kişi başı aylık yakacak odun tüketimi 21,44 kg iken bu seviye kentsel alanda 6,23 kg olarak gerçekleşmektedir. (NSSO, 2005, s. 1)

Temiz enerji yakıtlarının hanehalkı enerji tüketimi içerisindeki payı ne kadar düşük olur ise enerji güvenliği seviyesi de o kadar düşük olmaktadır. Temiz yakıtlara erişim esas olarak elektrik, kerosen ve LPG gibi enerji kaynaklarının sağlanması anlamına gelmektedir. Hanehalkı bireylerinin aydınlanma ve yemek pişirme ihtiyaçlarının karşılanmasında bu temiz enerji kaynaklarından en yüksek seviyede yararlanılması gerekmektedir. (Jain) Bununla birlikte Hindistan'daki mevcut durum bu ideal seviyenin çok gerisindedir. Yemek pişirmede kullanılan enerji anlamında kırsal kesimdeki hanehalkı bireylerinin sadece %10'u ve kentsel bölgelerde ise hanehalkının %67'si LPG ve kerosen gibi temiz enerji kaynaklarına erişebilmekte diğer nüfus ise odun ile bitki ve hayvan kalıntılarının yakılması gibi geleneksel kaynakları kullanmaktadır. (NSSO, 2008, s. 2)

Hindistan petrol ve doğalgaz ithalatında deniz yoluna bağımlılığı azaltmak için komşu ülkeleri ile birlikte bir takım enerji boru hattı projelerini hayata geçirmeye çalışmaktadır. Bu projeler arasında İran doğalgazını Pakistan üzerinden Hindistan'a getirmeyi amaçlayan İran-Pakistan-Hindistan (IPI) boru hattı projesi ile Türkmenistan doğalgazını Afganistan ve Pakistan üzerinden Hindistan'a getirmeyi amaçlayan Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan (TAPI) boru hattı projesi yer almaktadır. Ancak her iki boru hattı projesinin de Afganistan ve Pakistan üzerindeki en istikrarsız bölgeler üzerinden geçmesi beklenmekte olup bu itibarla militan gruplar tarafından boru hattı sabotajı olasılığı göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. (Dadwal)

Enerji güvenliğinin sağlanmasında stratejik rezervlere sahip olunmasının çok önemli bir fonksiyonu vardır. Stratejik rezervler enerji piyasalarında yaşanacak şokların veya uluslararası düzeyde ülkelerin karşılaşılabilecekleri çatışmaların yol açacağı enerji ithalatı üzerindeki kısa dönemli olumsuz etkilerin giderilmesinde çok büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle Hindistan Hükümeti 5 milyon tona kadar ham petrol depolayabilmek amacıyla Mangalore, Visakhapatnam ve Padur bölgelerinde üç adet yeraltı kaya mağarası belirlemiştir. Bu üç bölgenin ortak özelliği kıyı bölgelerinde yer almaları nedeniyle deniz taşımacılığı ile rafineri sektörüne kolayca erişilebilir

olmalarıdır. Stratejik rezerv tesislerinin 2012 yılına kadar faaliyete geçmesi planlanmış olup yapım işleri özel bir şirket tarafından (Indian Strategic Petroleum Reserves Limited - ISPRL) gerçekleştirilmektedir. (Dadwal) 2018 yılı temmuz ayı itibariyle Mangalore ve Visakhapatnam bölgelerindeki tesislerin fiziksel tamamlanma oranı %100 iken Padur bölgesindeki tesisin tamamlanma oranı %99,2 şeklindedir. (*“Indian Strategic Petroleum Reserves Limited”*)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'IN ÜZERİNDE ENERJİ TRANSFERİ BÖLGENİN GÜVENLİK VE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Stratejik olarak oldukça önemli bir konumda bulunan Afganistan, birçok devletin dış politikasını şekillendirdiği alan içerisinde. Bu stratejik konumundan dolayı Afganistan'ın içinde bulunduğu bölge, birçok jeopolitik teorinin odağında yer almıştır.

20. yüzyılın başında 1904'te Sir Halford Mackinder tarafından ortaya atılan jeopolitik teori olan "Kara Hâkimiyet Teorisi" bağlamında Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının oluşturduğu alan "Dünya Adası" olarak, Asya Kıtası'nın kuzey ve merkez bölgesini kapsayan, Sibirya kıyılarından Belucistan'a ve İran'ın kıyılarına kadar uzanan alan ise "Kalpgâh" (Heartland) olarak adlandırılmıştır. (Erman, 2017, s.11) Mackinder "Dünya Adası" içinde kıtasal kara taşımacılığının doğal geçiş noktasından oluşan bir "Kalpgâh" olduğunu iddia etmiştir. Dünya hâkimiyeti açısından deniz gücünden ziyade kara gücünün belirleyici olacağına dayanan Mackinder'in teorisi "Kalpgâh"ın önemini şu cümleleri ile özetlemektedir: "*Kim Doğu Avrupa'ya hükmederse Kalpgâh'a hâkim olur, kim Kalpgâh'a hükmederse Dünya Adası'na hâkim olur, kim Dünya Adası'na hükmederse Dünya'ya hâkim olur*". (Mackinder, 1919, s.186)

Büyük Britanya'nın Orta Asya bölgesinde stratejik rekabetin yaşandığı dönemde ortaya atılmış önemli bir jeopolitik teori olmuştur. "Büyük Oyun" terimi, Rusya ile İngiltere müttefik olduklarında İkinci Dünya Savaşı sırasında önemini yitirmiştir. (Yusufzai, 2013, "*Great Game Timeline*")

Nicolas J. Spykman Mackinder'in "Kara Hâkimiyet Teorisi"ni eleştirmiştir. Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi"nde asıl güç potansiyeli sadece "Kalpgâh"ta değil aynı zamanda bunu çevreleyen "Kenar Kuşak" (Rimland) olarak adlandırdığı ülkeler kuşağındadır. "Kenar Kuşak" ülkelerinin yer aldığı bölge kara kuvveti ile deniz kuvveti arasında bir tampon bölgedir. (Kocakenar, 2015, "*Amerikan Dış Politikasında*") Spykman teorisini şu cümleleri ile özetlemektedir: "*Kenar kuşağı kontrol eden Avrasya'ya hükmeder, Avrasya'ya hükmeden Dünya'nın kaderini kontrol eder*". (Spykman, 1944, s.43)

Afganistan'ı ilgilendiren jeopolitik yaklaşımlar “Kara Hâkimiyet Teorisi” ve “Kenar Kuşak Teorisi” ile sınırlı değildir. Afganistan'ı Rus politik bilimciler tarafından geliştirilen ve günümüzde Alexander Dugin ile özdeşleştirilen “Avrasyacılık (Yeni Avrasyacılık)” ile Çin'in “Bir Kuşak Bir Yol” yaklaşımlarının yanı sıra doğal kaynaklar ve enerji jeopolitiği ile alakalı mülahazalardan da soyutlamak mümkün değildir. (Erman) Bir başka yaklaşıma göre de Afganistan, Avrasya kıtasal ticaret ve taşıma sistemi (Modern İpek Yolu) içindeki herkes için refah ve güvenliği artıracak eksik bir halkadır. (Kuchins, Sanderson, Gordon, 2010,s.35)

Afganistan, Hindistan'ın, Orta Asya'ya açılan kapısı olması nedeniyle önem verdiği bir devlettir. Afganistan'ın komşusu olan Pakistan ise Afganistan'ı, Hindistan'ın çevreleme politikasının bir parçası ve stratejik derinlik kaynağı olarak görürken, toprakları üzerindeki Peştu ve Beluci ayrılıkçılığını besleyen temel unsur olarak değerlendirmektedir. (Gundu, Schaffer, 2008, s.1)

Bu bölümde öncelikle Hindistan ve Afganistan arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkiler ile bu ülkelerde güvenliğe tehdit eden unsurlar ele alınmıştır. İkinci olarak da, özellikle Hindistan için Orta Asya enerjisinin önemi ve Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan Boru Hattı'nın söz konusu ülkelerin güvenliklerine ve ekonomilerine etkileri incelenmiştir.

3.1.HİNDİSTAN VE AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ

Hindistan ve Afganistan'ın tarihi ve kültürel bağlara dayanan güçlü bir ilişkisi vardır. Bu ilişki, Yeni Delhi ve Kabil'deki hükümetlerle sınırlı değildir ve temelleri, insanlar arasındaki tarihsel ilişkiler ve değişimlere dayanmaktadır. (Embassy of India in Afghanistan, 2019) Afganistan, 2000 yıldan uzun bir süredir İran ile Orta Asya medeniyetlerini Hindistan ile birleştiren önemli bir ticaret ve zanaat merkezi olmuştur.

Birleşik Devletler Barış Enstitüsü'nde Afganistan uzman olan J. Alexander Thier, Hindistan'ın, bölgedeki diğer ülkelerin Pakistan ile olan ihtilafları lehine veya en azından tarafsız olmasını sağlamak istediği, öte yandan Afganistan'ın da, Hindistan'ı Pakistan ile ilişkilerinde potansiyel bir denge ağırlığı olarak gördüğünü öne sürmektedir. (Bajoria, “India Afghanistan”,2019)

Larry Hanauer ve Peter Chalk ise; Yeni Delhi'nin Kabil'i desteklemek ve Afganistan'ı daha geniş bölgesel siyasi ve ekonomik yapılara bütünleşme etmek için çabaladığını ileri sürmektedir. Hindistan, Afganistan'ı güçlendirerek kendi ulusal

güvenlik hedeflerini, yani Hindistan'a saldıran teröristler için kritik ve güvenli bir sığınağı ortadan kaldırmak, Güney Asya'da (ve ötesinde) güç sağlamak ve Orta Asyal ile ticareti ve enerji kaynaklarına erişimi arttırmak istemektedir. Her ne kadar Yeni Delhi'nin Afganistan'a yönelik hedefleri kesinlikle İslamabad'ın ülkedeki nüfuzunu en aza indirmeyi içeriyor olsa da, Afganistan'a yönelik Hindistan politikası öncelikle Hindistan'ın Pakistan'la rekabet etmesinden bağımsız olarak daha geniş iç ve bölgesel çıkarlarını arttırmaya çalışmaktadır. (Hanuaner, Chalk, 2019, "*India's and Pakistan's Strategies in*")

Shanthie Mariet D'Souza ise; Taliban rejiminin ardından Kabil ile diplomatik bağlarını yenileyen Yeni Delhi'nin, Afganistan'ın yeniden inşası sürecinde "yumuşak güç" yaklaşımını benimsediğini, askeri bir rolden kaçınan Hindistan'ın; kalkınma yardımları, sivil, siyasi ve idari kapasite oluşturulması, kültürel ve tarihi bağlantıların yeniden kurulması ve uzun vadede Orta Asya'daki enerji ve ticari çıkarlarının korunması bağlamında Afganistan ile ilişkilerini konumlandırmaya çalıştığı görüşündedir. (D'Souza, 2019, "*India in Post 2014 Afghanistan*"))

Bu başlıkta öncelikle Hindistan ve Afganistan arasındaki diplomatik ilişkiler ele alınmıştır. İkinci olarak da, ticaret, yatırım ve kalkınma yardımları bağlamında Hindistan ve Afganistan arasındaki ekonomik ilişkiler incelenmiştir. Üçüncü olarak da, Hindistan ve Afganistan'da güvenliğe tehdit eden unsurlar tartışılmıştır.

3.1.1. Hindistan ve Afganistan Diplomatik İlişkileri

Tarihsel olarak yakın kültürel ve politik bağları olan Hindistan ve Afganistan'ın diplomatik ilişkilerinin geçmişi karmaşıktır. Afganistan, coğrafi konumu nedeniyle Hindistan bölgesel politikasının odağını korumuştur. Kurulduğu 1947 yılından itibaren Afganistan ile samimi ilişkiler kuran Hindistan, 1950 yılında Afganistan ile "Dostluk Antlaşması" imzalayarak ilişkilerini daha da güçlendirmiştir. (Raiphea, 2013, s. 4) Afganistan'daki Sovyet etkisi 1960'larda ve 1970'lerde büyüdükçe, hem Afganistan hem de Hindistan Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirirken, Çin Pakistan'a yaklaşmaya başladı. (Hameed, 2012, "*Prospects for Indian*")

Hindistan, 1979'da Afganistan işgalinden sonra Sovyetler Birliği tarafından kurulan hükümeti tanıyan komünist olmayan devletlerden birisi olmuştur. Yeni Delhi, Peştunların oluşturduğu Sünni İslamcı grup olan Taliban'ın 1990'larda yükselişine kadar Kabil'deki kurulan hükümetleri desteklemiştir. (Bajoria)

Afganistan iç savaşı sırasında Hindistan, Pakistan'ın Afganistan'daki nüfuzunu sınırlamak amacıyla, Ahmed Şah Massoud (ve eski cumhurbaşkanı Burhanuddin Rabbani) altındaki Kuzey İttifak'ı desteklemiştir. Suudi Arabistan, Pakistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından tanınan Taliban rejimini meşru kabul etmeyen Yeni Delhi, diplomatik personelini geri çekerek Kabil'deki elçiliğini de kapatmıştır. (Hameed) Hindistan, Taliban hükümetini Pakistan'a olan eğilimi nedeniyle tanımamıştır. (Fahmida, 2007, s.6)

11 Eylül saldırıları ve Afganistan'daki ABD önderliğindeki savaşın ardından Taliban rejiminin 2001'deki düşüşünden bu yana, Hindistan ve Afganistan arasındaki ilişkiler bir kez daha güçlenmiştir. Hindistan tam diplomatik ilişkileri yeniden başlatmış ve Afganistan'ın yeniden inşası ve geliştirilmesine yardım etmek için yardımda bulunmuştur. (Bajoria) Diplomatik ilişkileri yenilen Yeni Delhi, Kabil'deki elçiliğini ve Herat, Celalabad, Kandahar ve Mazar-eSharif'teki konsolosluklarını yeniden açmıştır.

Hindistan, 2 milyar ABD doları tutarında taahhütte bulunan ve sağlık, eğitim, altyapı, sosyal refah, politikacıların, diplomatların ve polislerin eğitimleri ve kurum ve kapasite geliştirme gibi çeşitli alanlara yatırım yapan “beşinci büyük” iki taraflı donör ülke olarak ortaya çıkmıştır. (D'Souza)

Hindistan'ın Afganistan'daki “yumuşak güç” varlığı da bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler'de eski genel sekreter Shashi Tharoor Afganistan'da Hindistan televizyon dizilerinin ve Hint filmlerinin çok popüler olduğunu belirtti. (Tharoor, 2019, “*Hooray for Bollywood*”)

Yeni Delhi, Afganistan halkının Hindistan'daki tıbbi ve eğitim tesislerine erişim sağlamada yardımcı olarak; 30 Haziran 2014'e Afganistan yaşlıları ve çocuklarını polis raporlarından muaf tutarak bu kişilerin iki yıla kadar Hindistan'da kalmalarını sağlayan yeni bir vize politikası ilan etmiştir. (Ahmed, Bhatnagar, 2015, s.280)

Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, Mart 2003'te Yeni Delhi'ye yaptığı ziyarette, Afganistan ile Tercihli Ticaret Anlaşması (*Preferential Trade Agreement*) imzalanmıştır. (BBC News, 2019, ” *Karzai gets India*”)

Hindistan Başbakanı Manmohan Singh'in, 2005'te Kabil'e yaptığı ziyarette ise; Hindistan ve Afganistan arasında Küçük Kalkınma Projeleri Mutabakat Zaptı (*Memorandum of Understandings on Small Developmental Projects*) ve Tarımsal Araştırma ve Eğitim Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı (*Memorandum of*

Understandings on Co-operation in the Field of Agricultural Research and Education) ile Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanında İşbirliği Anlaşması (*Agreement on Co-operation in the Field of Healthcare and Medicinal Sciences*) imzalanmıştır. (Ashraf)

Söz konusu ziyarette her iki ülkenin liderleri, 21. yüzyıl için yeni bir ortaklık kurma taahhütlerini yinelediler. Ziyaretin vurgusu ise, Yeni Delhi'nin Afganistan'ın demokrasisini yeniden inşa etmesinde katalizör rol oynama isteğinin bir simgesi olan Hindistan tarafından inşa edilecek Afgan Parlamento binasının temel atma töreni oldu. (D'Souza)

Hindistan'ın kurucu üyesi olduğu Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü'ne (SAARC: *South Asian Association for Regional Cooperation*) 2005'te Afganistan'ın üye olması teklifi, Hindistan ile Afganistan arasındaki bağların daha da güçlendirilmesi neticesinde gerçekleşmiştir. (Singh, 2010, s.81)

Hindistan Dışişleri Bakanı Pranab Mukherjee, 23-24 Ocak 2007 tarihlerinde Afganistan'a yaptığı iki günlük ziyarette, Afghan mevkidaşı Rangin Dadfar Spanta ile katıldığı basın toplantısında Hint-Afgan ilişkileri üzerine görüşünü: “Hint-Afgan ikili ilişkileri hızla bir ortaklığa dönüşüyor bizim için çok özel olan (...) Afganistan'ın yeniden inşasına katkıda bulunabildiğimiz için memnunuz ” (Ashraf) şeklinde yaptığı açıklama ile belirtmiştir.

Hindistan ve Afganistan arasında 2011 yılında imzalanan Stratejik Ortaklık Anlaşması (*Strategic Partnership Agreement*) ile Hint-Afgan ilişkileri daha da güçlendirilmiştir. Stratejik Ortaklık Anlaşması; Afganistan'ın altyapısını ve kurumlarını yeniden yapılandırmaya yardımcı olmak, farklı alanlarda Afganistan'ın kapasitesini yeniden inşa etmek için eğitim ve teknik yardım sağlamak, Afganistan'ın doğal kaynaklarına yatırımın teşvik edilmesi, Afganistan'ın ihracatı için Hindistan pazarına gümrüksüz erişim sağlanması ve kapsayıcı bir barış ve uzlaşma sürecinin desteklenmesi gerektiğini içermektedir. (Embassy of India Kabul, Afghanistan, “*India-Afghan*”, 2019)

Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai Mayıs 2014'te seçilen Hindistan Başbakanı Narendra Modi'nin yemin törenine katılmıştır. Aynı yıl Afganistan'da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçim turu için altı ay süren siyasi çıkmazın ardından, rakip cumhurbaşkanlığı adayları Dr. Ashraf Ghani ve Abdullah Abdullah arasında güç paylaşımına ilişkin bir Siyasi Anlaşma imzalanmıştır. (The Guardian, “*Afghan leaders sign*”, 2019)

Hindistan Başbakanı Narendra Modi, kutlama mesajında, iki Afgan lider arasındaki anlaşmayı gönülden memnuniyetle karşıladığını ve seçimlere katılan Afganistan halkının gösterdiği güçlü demokratik özlemlere saygılı olduklarını, Hindistan'ın, güçlü, gelişmiş ve barışçıl bir millet inşa etme görevini sürdüren Afgan hükümetinin yanında duracağını belirtmiştir. (Embassy of India Kabul, Afghanistan)

2014'te Uluslararası Güvenlik Güçlerinin Afganistan'dan çekilmesi Afganistan'da ve bölge ülkelerinde belirsizliklerin kaynağı haline geldi. Yeni Delhi'de, istikrarsız bir Afganistan'a dair Hindistan'ın güvenliği üzerinde doğrudan etkisi olan bir istikrarsızlığa ve terörizm sızmasına ilişkin endişeler oluşmuştur. Güçlü, istikrarlı ve demokratik bir Afganistan, tehlikelerin Hindistan'ın güvenliğini etkilemesini ve bölgeyi istikrarsızlaştırmasını önleyecektir. Yeni Delhi'nin endişeleri, Afganistan'da Pakistan'ın hedefinin "stratejik derinliği" tekrar kazanması gerektiği yönündeki görüşüyle bağlantılıdır. (D'Souza)

Bu bağlamda, Hindistan ve Afganistan Stratejik Ortaklık Anlaşmasının Afganistan topraklarını dış müdahaleye karşı koruma potansiyeline sahip olduğu ve Afganistan'daki 2014 sonrası duruma bir yön vermede faydalı olabileceği söylenmektedir. (Sachdeva, 2012, s.3)

Diğer taraftan, Hindistan ile Afganistan ilişkilerini Kautilya'nın doktrini çerçevesinde "Her komşu devlet bir düşman ve komşu devletin komşusu bir müttefik" olarak da görülmektedir. (Kiran, 2009, s.23) ve (Joshi, 2011, s. 40) Kautilya'nın milattan önce 4. ve 3. yüzyıllarda yaşamış, Yunanlı filozof Aristo ile çağdaş olan Hintli devlet adamı ve düşünür Chanakya olduğuna inanılıyor. Chanakya, Mauryan İmparatorluğu'nun kurucusu Chandragupta Maurya'ya bakanlık da yapmıştır. Kautilya'nın *Arthashastra* (Maddi Kazancın Bilimi) adlı kitabı, Floransalı Machiavelli'den yaklaşık 18 yüzyıl önce devlet idaresine ilişkin bir eserdir. (Haq, 2017, "Kautilya's Doctrine")

Antik Hint düşünürü Kautilya'nın; komşu düşman devletler ve komşu düşman devletlere komşu müttefik devletlerin oluşturduğu ve *Rajamandala* (Kulke, Rothermund, 2002, s. 318) (Kralların Çevresi) olarak doktrinin; Hindistan'ın eski Dışişleri Bakanı Shyam Saran'ın "*How India Sees The World: From Kautilya to Modi: Kautilya to the 21st Century*" (Amazon.in, 2019) adlı kitabının başında Kautilya'nın "Her komşu devlet bir düşman ve komşu devletin komşusu bir müttefik" ifadesine yer vermesi ile en azından Hindistan'ın eski Dışişleri Bakanı olarak Shyam Saran'ın

Pakistan ve Afganistan'ı nasıl gördüğü ile ilgili olduğu görüşünde olanlar ortaya çıkmıştır. (Haq)

3.1.2. Hindistan ve Afganistan Ekonomik İlişkileri

Afganistan binlerce yıl boyunca Orta Asya, Güney Asya ve Batı Asya arasındaki ticaret yollarının bir kavşağı olmuştur. Ancak, Afganistan, deniz bağlantısı olmadığı için kara taşımacılığına bağımlı durumdadır. Aynı zamanda dağlık dağlık bir ülke olan Afganistan'da geçim kaynakları çoğunlukla tarımsal faaliyetlere dayanmaktadır.

Hindistan ile Afganistan arasındaki ticaret ilişkileri, İngiliz sömürge döneminde bile devam etmiştir. Bağımsızlıktan sonra, güçlü bir ekonomiye sahip olmayan Hindistan, Afganistan da dâhil olmak üzere dünyanın farklı ülkeleriyle birçok ikili ticaret anlaşması imzalamıştır. Hindistan ile Afganistan arasındaki ticari ilişkileri geliştirmek için 4 Nisan 1950'de imzalanan Ticaret Anlaşması (LII of India ,“*Trade Agreement*”)13 Ocak 1952'de onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Afgan kralı Zahir Şah'ın 10 Temmuz 1958'de Hindistan'a düzenlediği ziyaret; iki ülke arasındaki ithalat ve ihracatın teşvik edilerek dış ticaret dengesinin sağlanmasına ve bu işlemlerle ilgili kambiyo düzenlemelerinin yapılmasına yönelik bir anlaşmanın imzalanması ile Hindistan ile Afganistan arasındaki ekonomik ilişkiler bağlamında önemli sonuçları olmuştur. (“India-Afghan Trade Agreement Extended”,1956, s.31)

Afganistan'ın ekonomisini yirminci yüzyılda geliştirmenin ilk önemli planı Helmand Vadisi projesiydi. Helmand Vadisi, bölge açısından Afganistan'ın en büyük nehir havzasıdır. Vadi, uzun bir tarımsal üretim geçmişine sahiptir ve geniş bir sulama kanalı ağına sahiptir. Vadide yer alan dört barajın en yeni olan 1011 civarında Band e Sultan tarafından yaptırılmış olup, 2000 yıl önce inşa edilen Kosh barajı ise en eski olanıdır. (Ahlers, Brandimarte, Kleemans, Sadat, 2014, s.51)1970'lerde Zülfikar Ali Butto'nun yönetimindeki Pakistan'ın, Pakistan-Afganistan sınır kapılarını kapatmaya başlaması ile Afganistan ciddi ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kaldı. Bu durum, Afganistan'ın kuzey komşusu ve o zamanın güçlü Sovyetler Birliği ile siyasi ve ekonomik bağlarını arttırmasına neden oldu.

Taliban rejiminin 2001'deki düşüşünden sonra Hindistan Afganistan'ın ekonomik gereksinimlerine yaptığı büyük yatırım ile bölgesel kalkınma ve yeniden yapılanma için Afganistan'a büyük destek veren ülkelerden birisi olmuştur.

Afganistan'ın yeniden inşası konulu Ocak 2002 Tokyo Konferansı'nda yapılan mali yardım konusundaki ilk taahhüdüne ek olarak, Afganistan'a Hindistan'ın yardımı 2 milyar ABD Doları olup, bu tutar Hindistan'ı ABD, İngiltere, Japonya ve Almanya'dan sonra beşinci en büyük donör ülke yapmaktadır. (Gareth Price, 2013, s.5)

Bu durum, Hindistan'ın Afganistan'daki barış, istikrar ve refah konusundaki kararlılığına bağlılığının güçlü bir göstergesidir. Yeni Delhi, Afganistan'daki yardım programında bir dizi orta ve büyük altyapı projesine imza atmıştır. Bunlardan bazıları: mal ve hizmetlerin İran sınırına taşınmasını kolaylaştırmak için Zaranj'dan Delaram'a 218 km'lik bir yolun yapımı; Pul-e-Khumri'den Kabil'e 220kV DC iletim hattının ve Chimtala'da 220.110.20 KV alt istasyonun yapımı; telefon santrallerinin 11 ilde yenilenmesi; Kabil ve 34 eyalet başkentinde ulusal televizyon ağının genişletilmesidir. (Embassy of India Kabul, Afghanistan, 2016, “*Development Partnership*”)

Aralık 2001'de Hindistan insani yardım çalışmaları kapsamında, Kabil'deki Indira Gandhi Çocuk Hastanesini yeniden açmış ve tıbbi misyonlar göndermiş, devlet havayolu şirketi Ariana'nın faaliyet gösterebilmesi için üç tane Airbus tipi yolcu uçağı ve toplu taşıma sisteminin işlemesi için yüzlerce şehir içi otobüs hibe etmiştir. (D'Souza)

Hindistan Afganistan ile ticaret ve ekonomik işbirliğini arttırmak için büyük yatırım yapmaktadır. Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, Mart 2003'te Hindistan'a yaptığı ziyarette, Afganistan'ın Hindistan'a ihraç ettiği 38 maddeye yüzde 100 tarife imtiyazını içeren Tercihli Ticaret Anlaşmasını imzalamıştır. (BBC News) Afganistan da çay, şeker, çimento ve eczacılık ürünleri de dâhil olmak üzere Hint ürünlerine karşılıklı imtiyazlar verdi. Bu sürecin üzerinden on yıl geçtikten sonra ise, Afganistan hassas tarife listesindeki ürün sayısını 1063'den 850'ye düşürdü. Bu hassas tarife listesinin sadece %30'u, zorunlu %5'in üzerinde tarife oranlarına sahiptir. Afganistan'ın hassas tarife listesine göre en yüksek tarife oranları meyve, sebze ve kuruyemişlerde, temel inşaat malzemelerinde, içeceklerde, bitkilerde, deri eşyalarda ve halılarda uygulanmaktadır. Afganistan'da üretilmeyen diğer bazı kalemler de tütün, seramik ürünleri, parfümeri, mineral ve yakıt gibi gelir tahsilatı için daha yüksek

tarifelere tabi ürünler yer almaktadır. (Ministry of Foreign Affairs of India, “*India – Afghanistan Relations*”, 2016)

2005 yılında, Hindistan ve Afganistan arasındaki toplam ticaret hacmi 201,09 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise, Hindistan ve Afganistan arasındaki toplam ticaret üç katından fazla artarak 683,10 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. (Ministry of Commerce and Industry, “*Trade Statistics*”, Bununla birlikte, bu ticari ilişkiler Wagah-Attari yolu açıldığında gerçek potansiyelini gerçekleştirecektir. Afganistan Pakistan Transit Ticaret Anlaşması bu açıdan kısıtlayıcı olmaktadır. Hindistan, Afganistan ürünleri için bölgedeki en büyük pazar ve Pakistan’ın transit blokajı emtiaların serbest dolaşımını etkilemektedir. Hindistan’ın Zaranj-Delaram yolu inşasının hedeflerinden biri, Afganistan’a bir liman için yeni bir çıkış noktası sunmaktan başka ikili ekonomik ilişkileri artırmaktır. İran'daki Chabahar limanının başarılı bir şekilde işletilmesi, Orta Asya ile ticaret yapmak için Hindistan ve diğer ülkeler için yeni bir rota açarken Afganistan ürünleri için de -Pakistan transit güzergahına alternatif- Hindistan’a yeni bir geçiş yolu sunacaktır. (Ministry of Foreign Affairs of India, 2018) Ocak 2009’da Hindistan, İran sınırına yakın güneybatı Afganistan’daki Zaranj-Delaram karayolunun inşaatını tamamlamıştır. (Bajoria) Afganistan Pakistan Transit Ticaret Anlaşması’nın yol açtığı engelin üstesinden gelmek için, Hindistan-Afganistan Hava Taşımacılığı Koridoru, Haziran 2017’de faaliyete geçerek, tarımsal ürünler, ilaçlar, tıbbi malzemeler vb. sevk edilmiştir. 2016’da Hindistan, İran ve Afganistan Uluslararası Ulaştırma ve Geçiş Koridorunun Kurulması (Chabahar Anlaşması) Üçlü Anlaşmasını imzaladılar ve Eylül 2017’ye kadar Hindistan, İran’ın Chabahar limanı üzerinden Afganistan’a 35.000 konteyner buğday göndermeyi planladı. (Krishnamurthy, “*India-Afghanistan Relations*”, 2019)

Resmi adı “Afgan-Hindistan Dostluk Barajı” olan Salma Barajı, batı Afganistan’ın Herat eyaletindeki Chishti Sharif Bölgesi'ndeki Hari Nehri üzerinde yer alan bir hidroelektrik ve sulama barajı projesidir. İki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmek amacıyla Salma Barajını adı “Afgan-Hindistan Dostluk Barajı” olarak değiştirilmiştir. Hidroelektrik santrali 75.000 hektar tarım arazisi için sulamanın yanı sıra 42 MW’lık bir güç de üretmektedir. 4 Haziran 2016’da Afganistan Devlet Başkanı Eşref Ghani, Hindistan Başbakanı Narendra Modi ile birlikte “Afgan-Hindistan Dostluk Barajı”nı açtılar. Birçok Afgan televizyonun canlı yayınladığı açılış töreninde Hindistan Başbakanı Narendra Modi, “Hindistan sizi unutamayacak veya geri çevirmeyecek. Dostluğun bizim şerefimiz, hayallerin bizim görevimiz.” (Swami, “At

Afghan dam inauguration”, 2019) sözleri Hindistan ve Afganistan arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkinin göstergesi bağlamında önem taşımaktadır. Ayrıca Hindistan’ın Afganistan’ın yeniden inşası ve kalkınmasına olan bağlılığının da altını çizmektedir.

25 Aralık 2016’da Hindistan Başbakanı Narendra Modi Afganistan’ı ziyaretinde yeni inşa edilen Afgan Parlamentosu’nu açtı ve Afgan Güvenlik güçlerinin şehitlerinin çocuklarına yönelik 500 burs verileceğini ve Afgan Hava Kuvvetlerine dört adet Mi-25 saldırı helikopteri hibe edildiğini açıkladı. (Ministry of Foreign Affairs of India, 2016)

12-15 Eylül 2018’de, ikinci yıllık Hindistan-Afganistan Uluslararası Ticaret ve Yatırım Fuarı, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) ve Hindistan Hükümeti’nin himayesinde Mumbai’de düzenlendi. Etkinliğe yaklaşık 200 Afgan işletmesi, 1.200 Hintli ve 100 uluslararası firma katıldı. (Ministry of Foreign Affairs of India, 2018) Etkinliğin yüksek katılım ile düzenleniyor olması, Taliban rejiminin 2001’deki düşüşünden sonraki 17 yıllık dönemde, Hindistan ve Afganistan arasındaki ekonomik ilişkilerin önemli ölçüde geliştiğini göstermektedir.

Hindistan Devlet Çelik Otoritesi (SAIL) liderliğindeki yedi Hintli şirket konsorsiyumu, Afganistan’ın merkezindeki üç demir cevheri madenini işletmek için 10,3 milyar ABD dolarlık bir ihale kazandı. Maden yatakları yaklaşık 1,8 milyar tonluk demir cevheri rezervine sahip ve Kabil’in 130 km batısındaki Bamiyan eyaletinde bulunuyor. (Sachdeva, “*Post-2014 Challenges*”, 2014, s.103)

Her iki ülkenin de ekonomik alanda artan ortak çabaları, ilişkilerini istikrara kavuşturmak ve Afganistan’ın Hindistan için güçlü bir bölgesel istikrar ve müttefik olarak ortaya çıkmasını sağlamak için stratejik çaba olarak görülebilir.

3.1.3. Hindistan ve Afganistan’da Güvenliğe Tehdit Eden Unsurlar

Roma ve Yunanistan’daki filozofların ve politikacıların dikkatinin güvenlik ve çatışma üzerine odaklandığı eski zamanlardan beri; savaş, çatışma ve güvenlik uluslararası ilişkilerin çekirdeğini temsil ediyor.

Niccolo Machiavelli (1469-1527), “Prince” kitabında, ülkesinin ve vatandaşlarının güvenliğini koruyan başarılı Prens için genel bir çerçeve sağlamaya çalışmış, sadece iç güvenliğe değil, ülkelere yönelik dış güvenliğe de odaklanmıştır. Thomas Hobbes (1588-1679), “Leviathan” adlı kitabında; sosyal sözleşme teorisini ve devletin

kuruluşunu güvenlik kavramına dayandırarak, insan doğasının bencil ve kötü olduğunu ve güçlü bir güç yoksa kötü olan her şeyi yapabileceğini ileri sürmüştür. Realism okulu için güvenlik en önemli konudur. (Crawford, 2000, s. 120)

Immanuel Kant'ın (1724-1804) “Demokratik Barış Teorisi” görüşünden hareketle ortaya çıkan ve Realism okuluna eleştiri getiren Liberal okul; barışın yalnızca caydırıcılık, müdahale, hegemonya veya bölgesel güçle değil, aynı zamanda siyasi entegrasyona yol açacak ekonomik bütünleşme yoluyla da sağlanabileceği görüşündedirler. Sadece ulus devlete değil aynı zamanda uluslarüstü kuruluşlara, kurumlara ve sivil toplum kuruluşlarına da odaklan Liberal okul,(Moravcsik, 2010) kolektif güvenlik anlayışını benimser.

Güvenlik kavramını “tehditten özgürlük arayışı ve düşmanca gördükleri değişim güçlerine karşı devletlerin ve toplumların bağımsız kimliklerini ve işlevsel bütünlüklerini koruma kabiliyetleri” olarak tanımlayan Buzan, güvenlik kavramının beş temel boyutundan bahsetmiştir: askeri, siyasi, ekonomik sosyal ve çevresel. Askeri güvenlik, devletlerin silahlı saldırı ve savunma kabiliyetlerinin seviyelerini ve aynı zamanda birbirlerinin niyetlerinin durumlarını algılamak için uzmanlaşmıştır. Siyasi güvenlik, ulusların örgütsel istikrarı ve meşruiyetlerini bunlardan alan hükümet sistemleri ve ideolojileri anlamına gelir. Ekonomik güvenlik, kabul edilebilir refah seviyelerinde ve devletin gücünde kalıcı olarak devam etmek için gereken özel finansal kaynakları ve pazarları içerir. Sosyal güvenlik, toplulukların kendi dilleri, kültürleri ve ulusal kimlikleri ile dinsel gelenek ve göreneklerinde özgünlük kalıplarını, gelişimleri için kabul edilebilir koşullar bağlamında yeniden üretme yetenekleri anlamına gelir. Çevresel güvenlik ise, yerel veya kozmik biyosferin kilit bir faktör olarak sürdürülebilmesinin tüm insani faaliyetlere bağlı olmasıdır. (Buzan, 1991, s.3)

Güvenlik kavramı ile ilgili bir diğer unsur ise yumuşak güç yaklaşımı çerçevesinde Joseph Nye'nin “yumuşak güvenlik” olgusudur. Sert güvenlik (hard security) askeri tehditler gibi doğrudan tehditler anlamına gelirken, yumuşak güvenlik (soft security), istikrarsızlık, aşırılıkçılık, terörizm, kaçakçılık, uyuşturucu, yasadışı göç, organize suç gibi dolaylı veya askeri olmayan tehditler anlamına gelmektedir. (Nye, 2004, s.5)

Güvenlik kavramına ilişkin açıklamalar çerçevesinde Hindistan ve Afganistan'da güvenliğe tehdit eden unsurlar aşağıda iki ayrı alt başlıkta irdelenmiştir.

3.1.3.1. Hindistan'da Güvenliğe Tehdit Eden Unsurlar

Hindistan'ın iç güvenlik problemleri olan; din, mehep, kast, dil, etnik köken ve bölgesel sadakat temelinde her türlü şiddet ve çatışma, organize suç, uyuşturucu kaçakçılığı, siyasi şiddet ekonomik suçlar, etkili bir şekilde kontrol edilemez ise bu iç güvenlik problemleri dışsal bir boyut geliştirebilir ve dış güvenlik sorununa dönüşebilir. (Marwah, 2003, s.4)Buzan bu durumu şu cümlesi ile açıklamaktadır: “Hindistan'ın kendi istikrarı güvenliğin anahtarıdır. İç güçsüzlük ve ayrıklık dış tehditler tarafından sömürülür (ve/veya kaynaklanır).” (Buzan, 2003, s.122) Hindistan'ın günde güvenliğini tehdit eden unsurlar arasında en büyük zorluk iç güvenliğe ilişkin konulardır. (Dahiy, 2012,s. 75)

Jammu ve Keşmir sorunu Hindistan'ın bağımsızlığından beri devam etmektedir. Bağımsızlık Yasası'na göre, Jammu ve Keşmir yönetiminin Hindistan ya da Pakistan'a katılmaya karar vermesi gerekiyordu. Jammu ve Keşmir'in lideri Maharaja Hari Singh'nin imzaladığı Hindistan'a katılım kararına Pakistan itiraz etmektedir. Pakistan'ın itirazının zeminini Maharaja'nın Hindistan ya da Pakistan'a katılma konusundaki ilk tereddütleri ve Hindistan'ın bu konuda tek taraflı teklifi oluşturmaktadır. (Marwah) Jammu ve Keşmir anlaşmazlığı üzerindeki Hindistan ve Pakistan arasında dört savaş (1949, 1965, 1971 ve 1999) yapıldı. Oluşturulan kontrol Hattı, Jammu ve Keşmir bölgesini; Hindistan kontrolündeki Keşmir Vadisini kapsayan Jammu ve Keşmir bölgesi ve Pakistan kontrolündeki Azad Keşmir ve Kuzey Bölgelerini içeren daha küçük bir bölge olarak ayırmaktadır. Pakistan, Keşmir halkına, müslümanlara sayısız insan hakları ihlali işleyen Hindistan ordusundan özgürlük mücadelesinde manevi destek verdiğini savunurken, Hindistan ise bu gelişmeleri, Keşmir'in Hindistan'a katılımını asla kabul etmemiş olan Pakistan'ın bir vekil savaşı olarak görmektedir. (Sidique, 2011, s.22)

1970'lerde Batı Bengal'deki Naxalbari ve Andhra Pradesh'deki Telengana'den başlayan sol aşırılıkçılık hareketi, o zamandan beri Bihar, Jharkhand, Madhya Pradesh, Chhattisgarh ve Orissa başta olmak üzere birçok eyalete yayılmış durumdadır. Sol aşırılıkçılık hareketi yükselişinin kök nedeni; toplumun yoksun olması ve devletin halkın birçok gerçek şikâyetini ele alamaması, arazi uyuşmazlıklarının çoğalmasına rağmen bunların çözülebilmesi için gerekli olan kayıtların ve yargı sisteminin yeterli olmaması gibi çeşitli sorunların oluşturduğu hayal kırıklığı ve öfke hissi içindeki marjinalleşmiş kesimlerin toplumda artmasıdır. Sol aşırılık yanlısı güçlerin Nepal'den

Tamil Nadu'ya koridor oluşturdıkları iddiasında doğruluk olmasa bile, Hindistan'ı istikrarsızlaştırmak için Sol aşırılık yanlısı güçlere düşman dış güçlerin katılımı Hindistan'ın güvenliği bağlamında göz ardı edilemez. (Marwah)

Köktendinci güçlerin yükselişi, Hindistan'ın güvenliği için en ciddi tehdit unsurudur. Bu yükseliş, Hindistan'a bölge istihbarat teşkilatları ve El Kaide ve Jaish-e-Mohammad gibi örgütlerin, "cihatçı" olarak dışarıdan girmelerini kolaylaştırıyor. Cihatçılar sınır eyaletlerinden sonra, Hindistan'ın geneline yayılıyor ve bu fanatik gruplar, yalnızca yıkıcı faaliyetlerde bulunmakla kalmıyor, aynı zamanda Hintli Müslümanlar arasında köktencilik yaymaya çalışıyorlar. Hindistan Birliği'nin dağılmasının, Pakistan'ın iç ve dış politikasının ana hedefi olmaya devam etmesi durumunda, Hindistan'da faaliyet gösteren köktendinci grupların ölümcül silahlara sahip olmaları, Hindistan'ın güvenliğini tehdit eden bir unsurdur. (Marwah)

Taliban ve Haqqani ağı, Afganistan'daki Hindistan misyonu ve personeline yönelik saldırıları gerçekleştirmiştir. Temmuz 2008 ve Ekim 2009'da Afganistan'daki Hindistan Büyükelçiliğine saldırıları gerçekleştirilmiştir. 11 Eylül sonrası El Kaide'nin yok edilmesi ve demokratik bir rejimin Afganistan'da yönetime gelebilmesi için Taliban rejiminin devrilmesi politikasını Yeni Delhi desteklemiştir. Taliban, yıllar sonra Pakistan'da bulunan Hindistan karşıtı gruplarla bağlantılarını daha da güçlendirmenin yanı sıra bu gruplar yeniden canlanabildi. Lashkar-e-Taiba'nın (LeT) faaliyetlerini Kunar ve Nooristan illerinin ötesine Afganistan'ın diğer bölgelerine yayılması, bu grupların Hindistan karşıtı ve Batı karşıtı operasyonların merkezi olarak ortaya çıkabileceği endişesi taşımaktadır. (D'Souza) Bu tehditin artması "Afganistan birçok yönden, Pakistan ve Hindistan arasındaki çözülmemiş mücadelenin ana arenası olarak Keşmir'in yerini aldı." görüşünü canlandırmaktadır.(Rubin, Rashid, 2008, s.6)

Diğer taraftan, Afgan-Taliban müzakerelerinin bölgedeki jeopolitik senaryoyu şekillendirmede uzun vadeli etkileri olabilir. Afganistan ile Taliban arasındaki görüşmeler Afganistan'da barış için çok önemli olduğu gibi Afganistan'daki stratejik ve ekonomik çıkarları olan Hindistan için de kritiktir. Ancak, Taliban'ın bir Anayasa yerine bir İslam Emirliği kurulması için zorlanması ve görüşmelere Pakistan istihbarat servis yetkilileri ve Çin'in başkanlık etmesi Hindistan'ı müzakerelerin barış ve demokratik sürece doğru yöneldiği konusunda endişelendirmektedir. (Kaur, 2017, "India - Afghanistan: An Analysis Of Strategic")

Taliban liderliğindeki veya ılımlı bir kesiminin desteklediği yeni rejimin Afganistanı yönetmesi halinde Kabil'in Hint-Afgan ilişkilerine bağlı kalmaya devam

etmeyeceği ve bunun Hindistan'ın Afganistan'daki varlığının ve yatırımlarının sona ermesi tehdidini oluşturmaktadır. Bundan daha da önemlisi, Durand hattının her iki tarafında büyük bir Pashtun savaş gücü olacak. Özellikle Multan ve Bahawalpur çevresindeki güney ilçelerinden önemli sayıda Punjabi Taliban var. Pakistan'ın bu savaşçıları 1990'ların başında olduğu gibi Jammu ve Keşmir'ya yönlendirmesi Hindistan'ın güvenliği için tehdit oluşturacaktır. (Chandran, 2010,s. 135)

Hindistan'ın kuzey doğusunda Phizo liderliğindeki Naga isyanı 1950'lerin başlarında başlamıştı. O zamandan beri bu bölgedeki isyanlar çoğaldı ve birçok yeni alana yayıldı. Bu son derece çeşitli ve stratejik açıdan hassas bölgede, farklı eyaletlerdeki etnik yükselişlerin ve isyanların farklı nedenleri var. Bazıları Hint Birliğinden ayrılma, bazıları ise ayrı devlet kurma, bazıları ise mevcut birlik içinde daha fazla özerklik istiyor. Bu tür isyancı grupların sayısı üç haneli rakamlara ulaşabiliyor ve sadece Manipur'da yirmi beşten fazla grup faaliyet göstermektedir. İsyanla ilgili şiddet olaylarında binlerce kişi ölmüş ve bölgenin ekonomik yaşamını da ciddi şekilde etkilenmiştir. Kuzey doğudaki yedi eyalet diğer ülkelerle uluslararası sınırları paylaşmakta ve bu eyaletler Hindistan'ın geri kalanına yalnızca dar bir toprak şeridi ile bağlanmaktadır. (Marwah)Kuzey doğudaki yedi eyalet ve Jammu ve Keşmir'daki sorunlar, sol aşırılıkçılık hareketi Hindistan'ı kuşatma altındaki bir devlet gibi gösteriyor. Bu sorunların nedenleri karmaşık olmakla birlikte; kötü yönetişimin, siyasetin kriminalleşmesi ve toplumsallaştırılmasının, toplumsal bilincin arttırılmasının ve devletin yoksunluğa ekonomik fayda sağlamadaki başarısızlığının ve Pakistan'ın terörü silah olarak kullanmasının kümülatif sonucu olduğu söylenebilir. (Dahiy)

Uyuşturucu kaçakçılığı, Hindistan'ın güvenliği için bir başka tehdit unsurudur. Pakistan istihbarat servisi gibi ihtihbarat servisleri, uyuşturucu kaçakçılığında "taşıyıcıyı" olan kişileri ajan olarak işe alıyor. Bu ihtihbarat servisleri, maddi ve manevi destek sağlamanın yanı sıra, kendi ülkelerindeki suç faaliyetleri için yasal dokunulmazlık sağlıyorlar. (Marwah) Myanmar, Tayland ve Laos'tan oluşan "Altın Üçgen"; Afganistan, Pakistan ve İran'dan oluşan "Altın Hilal, küresel uyuşturucu üretiminin merkezleridir. Uyuşturucu kaçakçılığı deniz yoluyla yapılmaktadır. Devlet dışı aktörler tarafından uyuşturucu satışından elde edilen nakit paranın bir kısmı silah ve patlayıcı almak için kullanılıyor. Bu silahların bir kısmı çeşitli ülkelerin kıyıları yoluyla isyan, terör veya etnik çekişmelerin yaşandığı bölgelere aktarılıyor. Uyuşturucu kaçakçılığı hem iç militan hareketleri hem de Pakistan merkezli Hintli

terörist grupları besliyor. (Sharma, 2019, “*India and Afghanistan: Charting the Future*”) Bu nedenle, yasadışı silah alımı ve dolayısıyla terörizm ile bağlantılı olan deniz kaynaklı narkotik ticareti, Hindistan’ın güvenliği için ciddi tehdit teşkil etmektedir.

Hindistan, Çin ve Pakistan olmak üzere iki nükleer güçle komşudur. Kuzey komşusu Çin ile sınır uzunluğu 4056 kilometredir. Ancak Çin ile bölgesel bir anlaşmazlığı olan Hindistan, topraklarının 40.000 kilometrekarelik bölümünün Çin tarafından işgal edildiğini iddia ediyor. 1959’da Tibet ayaklanmasının ardından Çin ayaklanmayı desteklediği iddiası ile Hindistan’ı suçlamış ve anlaşmazlık Hindistan ve Çin arasında 1962 savaşıyla sonuçlanmıştır. Yakın vadede, Çin’den gelecek tehditler; muhtemel sınır gerilimleri, diplomatik gerilimler ve Hindistan’ın komşusu olduğu ülkelerde Çin’in artan etkisidir. (Dahiy) Askeri teknoloji alanında çok ileri araştırmaları olan Çin’in sadece nükleer gücünü tehdit olarak görmek pek gerçekçi bir yaklaşım olmamaktadır. Çin, 11 Ocak 2007’de ömrünü tamamlamış ve alçak yörüngedeki bir uydusunu geliştirdiği anti-uydu (ASAT: anti-satellite) füzesi ile imha etmiştir. Çin’in testlerini yapmaya başladığı ASAT füze teknolojisinin Hindistan’ın güvenliği üzerinde büyük etkisi vardır. (Chellaney, 2007, “*It’s not only*”) Beijing “Dong Neng-2” isimli en son ASAT füze teknolojisini 2013 yılında test ettiği iddia edilmektedir. (Vasani, 2016, “*India’s Anti-Satellite*”)Günümüzde uydular sadece iletişim için değil, aynı zamanda görüntüleme, navigasyon, müdahale, füze rehberliği ve hassas mühimmat için de çok kritik öneme sahiptir. Dolayısıyla, Çin’in nükleer ve yükselen askeri gücü, Hindistan’ı çevreleme politikası ve sınır anlaşmazlığı Hindistan’ın güvenliğini tehdit eden Çin kaynaklı unsurların başında gelmektedir.

Pakistan Hindistan’ın güvenliğini doğrudan tehdit eden bir kaynaktır. (Dahiy) Hindistan’ın komşu olduğu diğer bir nükleer güç olan Pakistan ile sınır uzunluğu 3244 kilometredir. Hindistan ve Pakistan, Mayıs 1998’de nükleer testler yaptıklarından itibaren çeşitli menzillerde füzeler geliştirmeye devam ediyorlar. Pakistan karaya atılan nükleer başlık taşıyabilen 500 km menzili Babur (Hatf-VII) füzesini Ağustos 2005’te başarıyla test ettiğini açıkladı. (Wisconsin Project on Nuclear Arms Control, 2014) Hindistan ve Pakistan, her iki ülkenin de sınır ötesi radyoaktif serpinti (riski veya nükleer savaş patlaması oluşturabilecek nükleer silahlarla ilgili kazaları derhal haberdar etmelerini gerektiren “Nükleer Silahlarla İlgili Kazalardan Riski Azaltma” konusunda bir anlaşma imzaladı. Şubat 2007’de imzalanan anlaşma 2012 ve 2017 yıllarında beş yıl boyunca yenilenmiştir. (McLaughlin, 2018, “*India Nuclear*

Milestones”)Pakistan’ın dış politikası ve güvenlik politikasının Hindistan merkezli olması, vekil savaşın, Hindistan’ı çevreleme stratejisinin temel taşı olmaya devam edeceğini göstermektedir. Pakistan’ın nükleer yeteneği ve nükleer silah kullanımı için hesaplanan düşük eşik değeri, Pakistan kaynaklı sorunları ile ilgili Hindistan’ın mücadelesinde seçeneklerini sınırlandırmaya devam ediyor. (Dahiy) Keşmir anlaşmazlığı, bağımsızlıklarından itibaren tarihsel düşmanlığa ve savaşa götüren rekabeti ve köktendinci gruplar ile ilişkisi Hindistan’ın güvenliğini tehdit eden Pakistan kaynaklı unsurların başında gelmektedir. Bangladeş ile yasadışı göç sorunu ve Sri Lanka'daki etnik savaş Hindistan’ın güvenliğini tehdit eden bölge ülkelerden kaynaklı unsurlar arasında yer almaktadır.

Hindistan’ın devam eden ekonomik büyümesi gittikçe artan oranda ticarete ve enerji kaynakları ile hammadde ithalatına bağlı olacaktır. Bu bağlamda, bölgedeki diğer denize kıyısı olan ülkeler gibi, Hindistan için de deniz güvenliğine ilişkin gelişmeler büyük önem taşımaktadır. Hindistan’ın komşusu olduğu ülkelerdeki; zayıf siyasi kurumlar, devlet kapasitesinin yetersizliği, artan nüfus, iç uyuşmazlık, artan köktendincilik, etnik ve mezhepsel şiddet gibi hususlar bu ülkelerde bir iç karışıklığa neden olabilir ve bu durum Hindistan için bir güvenlik tehdidi oluşturabilir. Diğer taraftan, artan talep nedeniyle, enerji kaynaklarına yönelik rekabet, çoğu ithalat bağımlı ülke gibi Hindistan için de zor olacaktır. Orta Doğu’daki olumsuz gelişmeler, enerji güvensizliğine daha fazla katkıda bulunabilir ve bölgedeki enerji kaynaklarını korumak için dış güçlerin askeri katılımı da Hindistan'a doğrudan bir güvenlik sorunu teşkil edeceği belirtilmektedir. Hindistan’ın bölgeye olan enerji bağımlılığı ve bölgedeki yaklaşık beş milyon Hint diasporasının varlığından dolayı, Orta Doğu’daki herhangi bir çatışma Hindistan’a ciddi bir sosyal ve ekonomik zorluk getirecektir. (Dahiy)

3.1.3.2. Afganistan'da Güvenliğe Tehdit Eden Unsurlar

Afganistan’ın güvenliğini tehdit eden birçok unsur arasında en yakın ve somut olanı iç güvenliğin sağlanamamasıdır. 2001’de Afganistan’a yapılan askeri müdahale NATO’nun görevi olarak devam etti ve bölgedeki terörist ve isyancı gruplar etkisiz hale getirilmeye çalışıldı. 2014 Aralık’ta ise uluslararası toplum birliklerinin çoğunu geri çekti ve Karar Destek Misyonu (Resolute Support Mission) olarak adlandırılan yeni NATO misyonu altında sadece savaşçı olmayan asker bıraktı. Misyon, Afgan Ulusal Güvenlik Güçlerini eğitmek, tavsiye vermek ve yardım etmek için

tasarlanmıştır. Misyon Kasım 2017 itibarıyla, 39 ülkeden (26 NATO müttefiki ve 13 operasyonel ortak ülke) toplam 15.046 askeri personelden oluşmaktadır. (Department of Defence, 2017, “*Enhancing Security*”) and Ancak misyonun asker sayısı ve savaşçı olmayan rolü, Afganistan’ın güvenliği açısından zorluklar doğurabilir.

Küresel Barış Endeksi'ne (2017) göre, Afganistan, Suriye'den sonra dünyanın en az barışçıl olan ikinci ülkesi. Küresel Barış Endeksi raporunda, "Afganistan’ın toplam puanının, genel düşmanlık artmaya devam ettikçe art arda altıncı yıl boyunca kötüleştiği kaydedildi. Siyasi liderlik, hizipçilik ve hükümet politikalarına olan hoşnutsuzluğun artması, iç çatışmaların sayısında ve süresinde bozulma sağladığı” belirtilmiştir. (The Institute for Economics and Peace, 2017, s. 19)

Afganistan’daki isyan hâlâ öncelikle Taliban hareketi tarafından yönetiliyor. Taliban’ın lideri Mullah Umar’ın 2013’teki ölümünden liderliğini yapan Akhtar Mohammad Mansour, 21 Mayıs 2016’da ABD insansız hava aracı saldırısı sonucu öldürülmüştür. Yeni Taliban lideri olarak Haibatullah Akhunzadeh ve iki vekili de Mullah Yaqub (Mullah Umar’ın oğlu) ve Sirajuddin Haqqani (Haqqani Ağı’nın operasyon komutanı). (Katzman, Clayton, 2017, s.18)

2014 yılının son haftasında, kuzeyindeki Jawzjan eyaletinde yaklaşık 200 Taliban militanının silahlarını bıraktıkları ve Raşid Dostum’a teslim olduğu bildirildi. Afgan yetkilileri bu hareketi memnuniyetle karşıladı ve Raşid Dostum, bu hareketin ülke çapında barış ve istikrara yol açacağını umduğunu belirterek, diğer Taliban militanlarını da devam etmekte olan barış sürecine katılmaya çağırdı, ancak somut bir çözüme ulaşamadı. (Khaaama Press, 2019, “*200 Taliban militants*”)

Eylül 2014’ün başlarında, Gulbuddin Hekmatyar liderliğindeki Hezb-e-Islami grubu, Afgan-İŞİD militanlarına katılmayı düşündüklerini söyledi. (The Telegraph, 2014, “*Islamic State claims Pakistan*”) Taliban’ın bazı hizipleri de, Afgan-İŞİD’in Ekim 2014’te ilan ettiği halifelige, bağlılık sözü verdi. (Nelson, Yusufzai, 2014, “*Pakistan Taliban pledges*”) Ocak 2015’te, kıdemli bir Afgan ordusu yetkilisi Al Jazeera’ya Afgan-İŞİD’in Afganistan’daki varlığını doğruladı. (AlJazeera, 2015, “*Officials confirm ISIL*”)

Afgan-İŞİD Jalalabad, Nangarhar’daki bir banka şubesine 35 kişi öldüğü ve 100’den fazla kişinin yaralandığı bir intihar bombası saldırısı düzenledi. Bu Afgan-İŞİD’in Afganistan'daki ilk büyük saldırıydı. Saldırıyı Afgan-İŞİD’in üstlenmesinin ardından Taliban sözcüsü Zabihullah Mücahid, saldırıyı kınayarak yer almadıklarını belirtmiştir. (Alokozay, Nordland, 2015, “*Afghan President Blames*”)

Afganistan'da 2009-2016 döneminde toplam 75.443 sivil zayıat (26.512 ölüm ve 48.931 yaralı) olduğu Birleşmiş Milletler tarafından belgelenmiştir. Taliban saldırılarının odağında; devlet güvenlik güçleri ve tesisleri, ayrıca medya uzmanları, sivil Hükümet çalışanları, yargı personeli ve aşiret büyükleri bulunmaktadır. (IAGCI, 2018, “Afghanistan: Security”) “ABD’li yetkililer, isyancıların Afgan topraklarının yaklaşık %40’ını kontrol ettiğini ancak hükümeti devirmek için konumlanmadıklarını iddia ediyor. (Katzman, Clatyon)

Ancak, Taliban Afganistan’daki güç boşluğundan yararlanmak isteyen tek terörist grup olmadığı açıktır. Afgan-İŞİD ekonomik gücünü kullanarak Güney Asya ve Orta Asya'ya doğru ilerlemeye çalışıyor. Taliban ve Afgan-İŞİD arasındaki mücadele birbirlerine karşı cihad ilan etmeye kadar gitmiştir. (Khaama Press,2015, *Afghan President Blames*” Güney Helmand eyaletinin polis şefi Nabi Jan Mullahkhil, her iki tarafın da birbirlerine cihad ilan ettiklerine ilişkin belgelere sahip olduğunu belirtti. (Spencer, 2015, “Islamic State, Taliban”) Afgan-İŞİD’in liderleri, o zamanki Taliban lideri Molla Omar’a “manevi veya dini güvenilirliği hak etmeyen aptal ve cahil bir savaş ağası” adını vermiştir. Taliban liderleri ise militanlarına Afganistan’da Afgan-İŞİD’in bayrağının yükselmesine asla izin verilmemesi emrini vermiştir. (Kliegman, 2015, “Taliban and Islamic”)

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai ile görüşmesinde Afganistan’ın iç güvenlik soru haline gelen Taliban ve Afgan-İŞİD ile ilgili olarak şunları söylemiştir: “Taliban aktif olarak Afganistan’ın topraklarının önemli bir bölümünü, birçok sınır geçiş noktasını kontrol ediyor. Fakat daha da rahatsız edici olan şey, sözde İslam Devletinin Afganistan'da giderek daha aktif hale gelip orada konumunu pekiştirmesidir. İslami Devlet’in varlığını 34 ilin 25’inde görmekte olduğumuza inanıyorum.” (President of Russia, 2015, “Meeting with Hamid”)

Dolayısıyla, Afgan-İŞİD’in bölgedeki muhtemel genişlemesi, hem devletlerle hem de devlet dışı aktörlerle, yani Taliban gibi diğer isyancı militan gruplarla savaşacaklarından, Afganistan içerisinde her zamankinden daha fazla çatışma oluşturacaktır. NATO ve ABD birliklerinin müdahalesinin zirvesinde 150.000 civarında olan askeri unsurun yardımı ile bile Taliban militanlarını yenemedikleri dikkate alındığında, 170.000 civarındaki Afgan Ulusal Askerinin ve 154.000 civarındaki Afgan Ulusal Polisinin, (Katzman, Clayton) eş anlı Taliban, Afgan-İŞİD ve benzeri unsurlarla mücadele edebilmesi pek gerçekçi görülmemektedir.

1979'da Sovyet kuvvetlerinin Afganistan'dan çekilmesi Afganistan'ın iç politikasında büyük bir etki oluşturdu ve Taliban'ın ortaya çıkmasının bir sonucu olarak Afganistan'da 1996'ya kadar iç savaş sürdü. Taliban, Afgan-İŞİD ve benzeri unsurlarla mücadele edilemediği taktirdir, bundan daha kötü bir durumun ortaya çıkabileceği kabul edilmektedir. Afganistan'ın geçmiş tarihini göz önüne alarak, iç savaş korkusunun 1979'da görüldüğü gibi ülkeyi sarsabileceği kolayca anlaşılabilir. (Chandran)

Taliban, “Şeriat Yasası” ile yönetilen bir Afganistan ve ötesinde pan-İslami bir hilafet kurmaya çalıştığı, Pakistan'ın ise, Afganistan'da Taliban gibi vekilleri aracılığıyla iktidarı ele geçirmeyi ve ülkeyi yönetmeyi ve böylece “stratejik derinlik” oluşturmayı planladığına ilişkin görüşler vardır. (Ramani, 2018, “*An Indian Perspective on*”)

Uyuşturucu kaçakçılığı, Afganistan'ın güvenliği için bir başka tehdit unsurudur. Afganistan, dünyadaki eroinin yüzde 90'ından fazlasını üretiyor ve Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suçlar Ofisine (UNODC: United Nations Office on Drugs and Crimes) göre, en az üç yıl boyunca küresel talebi karşılamak için yeterli stoklara sahip. (United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2011) Taliban, uyuşturucu kaçakçılığından elde ettiği fonlar ile militanlarına 300 ABD doları aylık maaş öderken, Afgan Ulusal Ordusunun askerlerine 40 ABD doları aylık maaş ödemesi karşılaştırıldığında, uyuşturucu ticaretinin Afganistan'ın güvenliğine tehditin boyutu daha net görülmektedir. (Sharma)

Afganistan'ın sınır aşan nehirleri, İran'ın Sistaan Baluchistan Eyaleti ve Pakistan'daki Khyber Pakhtunkhwa eyaletine ulaşıyor. Pakistan ve İran'ın Afganistan'ın su kaynakları hakkında iddiaları var. Afganistan ile komşuları arasındaki kaotik su politikasının, aralarında su paylaşımı anlaşmasının olmayışı nedeniyle uzun bir geçmişi var. Su kaynaklarının yüzde 90'ını komşularla paylaşmasına rağmen, yalnızca Afganistan'ın İran'la ikili su anlaşması var. 1973'te imzalanan anlaşmaya göre, İran, Helmand Nehri havzasından yılda 850 milyon metreküp su almalıdır. Bununla birlikte, Afgan yetkililer anlaşmanın İran tarafından tam olarak yerine getirilmediğine kararlaştırılan su miktarının yüzde 70'inden fazlasını İran'ın aldığını iddia ediyor. Pakistan ve İran, hem topraklarını sulamak hem de kalkınmasını sağlamak için Afganistan'dan gelen suya bağımlıdır. (Mudabber, 2016, “*Afghanistan's Water-Sharing*”)

Mart 2009 Bakhshabad hidroelektrik tesisi proje sahasının yakınındaki bir polis kontrol noktasına yapılan saldırıda 12 polis militanlar tarafından öldürüldü. 26 Kasım 2010'da Khake Safed bölgesinde mililer tarafından kaçırılan iki mühendisden biri öldürüldü, diğeri 100.000 ABD dolarlık bir fidye sonrasında serbest bırakıldı. Mart 2009'da Afgan güvenlik güçleri baraj çevresinde İran yapımı patlayıcı ve mühimmat önbelleği buldular. Afgan yetkililer baraj projelerine yönelik militanların sabotajları ile ilgili İran'ı yönelik suçlamalarda bulunmuşlardır. (Institute for War and Peace Reporting, 2011, "*Iran Faces Renewed* ")Afganistan'ın en önemli barajlarından biri olan doğu Paktia'daki Machalgho Barajı'nı korumakla görevli Khan Wali'nin öldürülmesine Pakistan'ın sağlamış olabileceği de iddia edilmiştir. (Mashal, 2012, "*What Iran and Pakistan Want*")

Afganistan'ın İran ile su ihtilafın yoğunluğu, İran Devlet Başkanı Hassan Rouhani ile Afganistan Devlet Başkanı Ashraf Ghani arasındaki Haziran ayında Çin'in Qingdao kentindeki Şangay İşbirliği Örgütü zirvesindeki görüşmenin ardından büyük ölçüde azaltılmıştır. (Rahmani)

Gelecekte su bulunabilirliğinin azalması ve Afganistan'da yeni hidroelektrik projelerinin geliştirilmesiyle birlikte su depolama kapasitesinin artması, Pakistan ve İran'a su akışını azaltabilir ve topluluklarını tehdit edebilir. (Mudabber)Dolayısıyla, Kabil ile komşu ülkeler arasında su paylaşımı konusundaki herhangi ihtilaf ve anlaşmazlık, Afganistan'ın güvenliğini tehdit eden bir unsurdur.

Durand Hattı (Durand Line), 2640 km uzunluğunda ve İran'dan Çin'e, batıdan doğuya uzanan ve Afganistan ile Pakistan arasındaki ayırım hattıdır. Durand Hattı, İngiliz İmparatorluğu'nun temsilcisi ve İngiliz Hindistan Dış Sekreteri Sir Henry Mortimer Durand ve Afganistan'lı Amir Abdur Rahman Khan'ın 12 Kasım 1893'te imzaladığı bir anlaşmaya dayanarak oluşturuldu. Durand Hattı, 1947'de Pakistan'ın kurulmasından bu yana Afganistan ve Pakistan arasında bir gerginlik ve tartışma konusu oldu. Durand Hattı anlaşmazlığı Pashtun olan Afganlar ve Pashtun olmayan Afganlar tarafından farklı görülüyor. Peştunların çoğunluğu, sorunun tarihsel öneme sahip bir mesele olduğuna inanıyor ve Afganistan'ın, Peştunları Durand Hattı ötesinde destekleme hakkına sahip ve iddialarının yasal olduğu görüşündeler. Aksine, Pashtun olmayanlar Afganlar ise Durand Hattı anlaşmazlığının ülkenin güvensizliği ve istikrarı için bir neden olduğunu ve Afganistan'ın Durand Hattını uluslararası sınır olarak kabul etmesi gerektiğine inanıyor. Durand Hattı anlaşmazlığı Afganistan ile Pakistan arasındaki anlaşmazlıklarda önemli bir rol oynuyor. Durand Hattı anlaşmazlığının

çözümü, iki ülke arasındaki isyan, güvensizlik ve diğer yasadışı faaliyetler dahil olmak üzere, sınır bölgesi genelinde geniş bir alana yayılan ve planlanan diğer yasa dışı faaliyetler gibi diğer sorunların çözülmesi için bir önkoşuldur. İki ülke arasındaki anlaşmazlıklara ek olarak, Durand Hattı anlaşmazlığı, her iki ülkede de diğer somut sorunlara neden oldu. En belirgin olanı, bölgede uygun otorite eksikliğinden dolayı teröristler, yasadışı ticaret ve kaçakçılık için güvenli yerlerin olmasıdır. Bu nedenle, güvenli ve sağlam bir sınır bölgesinin oluşturulması, özellikle her iki ülkedeki güvenlik durumunun iyileştirilmesine katkı sağlayacaktır. (Hakimi, 2018, “*Implications Of The Durand*”)

3.2.ORTA ASYA ENERJİSİ HİNDİSTAN İÇİN ÖNEMİ

Enerji tüketimi küresel olarak her geçen gün artmaktadır. Araştırmacılar, her ülkenin kendine özgü koşulları olmakla birlikte, genel olarak nüfus artışı, sanayileşme, gelişmiş yaşam standartları, modern bilim ve teknoloji gibi çeşitli nedenlerden dolayı enerji ihtiyacı giderek artmaktadır. (Kadoshin, Takashi, Toshihide, 2000, s.4) Petrol ve gaz gibi enerji emtiaları için rekabet arttıkça, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler stratejik olarak enerji ürünlerinin çıkarılması ve taşınmasına daha fazla önem vermektedir.

Mackinder ve Brzezinski'nin “Orta Avrasya” olarak da adlandırdığı “Orta Asya” bölgesi petrol, gaz ve kömür gibi doğal kaynaklar bakımından zengindir. Bundan dolayı Orta Asya'yı “İkinci Basra Körfezi” ve “Yeni Kuzey Denizi” olarak değerlendirenler de olmuştur. Orta Asya ülkelerinin enerji potansiyeline bakıldığında ise Kazakistan ve Türkmenistan üst sırayı alırken, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan ise alt sıralarda yer almaktadır. Bu Orta Asya ülkelerinin üretimi Suudi Arabistan, İran, Venezuela, Rusya, Irak gibi ülkelerin üretimlerinde az olmakla birlikte, küresel enerji düzeninde geleceğin enerji talep merkezi olacak Avrasya'nın kavşağında ve Çin ve Hindistan gibi ithalatçı ülkelerin yakınında yer almaktadır. (Khan, 2019, “*Central Asia: Energy Pipelines*”)

Büyüyen ekonomisini ve endüstrisini destekleme yollarını araştıran Hindistan, enerji ihtiyacını çözmek için Orta Asya ile bağlantı kurmayı hedeflemiş ve bunu dış politikasının önemli bir parçası haline getirmiştir. (Ahmed, 2010, s.179) Hindistan, Orta Asya ülkelerinin enerji kaynaklarına erişebilir hale gelirse, Orta Doğu'daki

ülkelere olan bağımlılığı azaltırken, tedarikçi çeşitliliğini de iyileştirebilir. (Sharma, 2010, s.3)

Hindistan'ın enerji tüketiminin %6,5'ini doğalgaz oluşturuyor. Yeni Delhi 2022 yılına kadar bu payı %15'e çıkararak iki katından fazla doğalgaz tüketimi planlıyor. Hindistan, Katar'dan yıllık 8,5 milyon ton LNG ithal ediyor ve Mart 2018'in başlarından itibaren, Aralık 2011'de imzalanan 20 yıllık bir anlaşma çerçevesinde, ABD'den yılda 3,5 milyon ton LNG ithal etmeye başlamıştır. Dolayısıyla Orta Asya ülkelerindeki enerji kaynaklı Hindistan için başka seçenekler de sunmaktadır. (Rahim, 2018, "Why Pakistan Is TAPI's")

Bu bağlamda bu başlıkta öncelikle Orta Asya ülkelerinin enerji potansiyeli ele alınmıştır. İkinci olarak da, TAPI boru hattı projesi incelenmiştir ve bu projenin söz konusu dört ülkenin güvenliğine ve ekonomisine olan etkileri tartışılmıştır.

3.2.1. Orta Asya Ülkeleri ve Enerji Potansiyeli

On altıncı yüzyıla kadar, ticaret, bilim, teknoloji ve inovasyon için bir merkez olan Orta Asya; jeopolitik olarak İpek Yolu üzerindeki kervan ticaretine hâkim olan bir bölgede olmasından dolayı küresel ekonomiyle derinden bütünleşmişti. Ancak, daha karlı denizcilik rotalarının geliştirilmesi, kara ticaretinin azalmasına yol açtığı için Orta Asya önemini kaybetmişti. S.S.C.B. 1991 yılında dağıldıktan toplamda dört milyon kilometrekarelik bir alana yayılan ve 64,7 milyondan fazla insanın yaşadığı bölgede Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan bağımsızlıklarını kazanmıştır. O yıllarda André Gunder Frank'in "bölge dünyanın ortasında bir tür kara delik gibi görünürken Orta Asya, belki de dünyanın ve tarihinin en önemli ve en ihmal edilen kısmı" tanımlaması bağımsızlıklarını yeni kazanan Orta Asya ülkelerinin durumu özetler niteliktedir. (Frank, 1992,s.1) Tarihi ipek yolu üzerindeki bu ülkeler, hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesiyle ve Güney Asya, Çin, Hindistan ve Rusya'ya yakınlıklarından dolayı tekrar önem kazanmıştır.

Bölge ülkelerinde enerji potansiyeli en yüksek ülke olan Kazakistan'ın 30.000 milyar varil petrol rezervi, 100 trilyon cubic feet doğal gaz rezervi, 34.503 milyon ton kömür rezervi ve 817.000 ton uranyum rezervi'nin bulunduğu tahmin edilmektedir. Türkmenistan'ın ise; 600 milyar varil Petrol rezervi ve 100 trilyon cubic feet doğal gaz rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Özbekistan'ın 594 milyar varil Petrol rezervi, 65 trilyon cubic feet doğal gaz rezervi, 3.307 milyar ton kömür rezervi ve 111.000 ton

uranyum rezervi'nin bulunduğu tahmin edilmektedir. Kırgızistan'ın 40 milyon varil Petrol rezervi ve 893 milyon ton kömür rezervi, Tacikistan'ın 12 milyon varil Petrol rezervi olduğu tahmin edilmektedir. (Asian Development Bank, 2010, s.51)

Orta Asya ülkelerinin toplam rezervlerinin dünya rezervleri içindeki payına bakıldığında ise; 31.246 milyar varil petrol rezervi dünya petrol rezervinin %2,37'sini, 265 cubic feet doğal gaz rezervi dünya doğal gaz rezervinin %4,28'ini, 38.704 milyon ton kömür rezervi dünya kömür rezervi'nin %4,16'sını ve 928.000 ton uranyum rezervi dünya uranyum rezervinin %17'sini oluşturmaktadır. (ADB)

3.2.2. Türkmenistan – Afganistan – Pakistan - Hindistan Boru Hattı Projesi (TAPI)

Enerji boru hatları, düşman ve müttefik ülkeler üzerinde bölgesel ve küresel etkilerin anahtarıdır. Bu enerji merkezli dünyada, güç ve etki, enerji kaynaklarını ve bu kaynakların dağıtımını yani enerji boru hatlarını kontrol edenlere aittir. Mevcut ve gelecekteki enerji kullanım miktarını göz önünde bulundurarak, deniz, kara ve demiryolu üzerinden enerjinin taşınması pahalı, tehlikeli ve miktar olarak da neredeyse imkânsızdır. Denize doğrudan erişimi olmayan Orta Asya ülkelerinin enerji nakil için mevcut en ekonomik seçenek boru hatlarıdır. Enerji boru hatları, dünya piyasalarına sıvıların, gazların, biyo yakıtların ve petrolün uygun maliyetli ve daha güvenilir taşınmasında faydalıdır. Enerji tüketen belli başlı ülkelerin uzak bölgelerden binlerce kilometre uzunluğundaki boru hatları aracılığıyla petrol ve doğal gaz ithal etmeleri gerekiyor. Bununla birlikte, bu tür ulaşım sadece dağları, çölleri ve denizleri değil aynı zamanda birçok uluslararası sınırı geçmekte ve sonuçta sosyal, ekonomik, güvenlik ve politik meselelerle karşılaşmaktadır. (Ahmad Khan, Kayan, 2013,s.61)

Afganistan üzerinden Türkmenistan doğal gazının boru hattı ile Pakistan'a nakli ilk olarak 1990'ların ortalarında gündeme gelmiştir. Türkmenistan, Afganistan ve Pakistan arasında Mart 1995'te projeye ilişkin bir Mutabakat Muhtırası imzalanmıştır. UNOCAL liderliğindeki bir şirketler birliği 1998'de Kabil'deki Taliban hükümeti ile boru hattı inşaat anlaşması imzalamıştır. (Rashid)

UNOCAL, 1998'in sonlarında, Taliban rejiminin insan hakları ihlalleri (özellikle de kadınlara yönelik) nedeniyle şirketler birliğinden çekilmiştir. Taliban rejiminin sona ermesinden sonra, proje yeniden canlandırılmıştır. Asya Kalkınma Bankası 2005 yılında İngiliz Penspen firmasına yaptırdığı çalışmasının neticesinde

olumlu fizibilite kararı çıkmıştır. (Cutler, 2019, “*Türkmenistan-Afganistan* “)Asya Kalkınma Bankası ile birlikte gözlemci olarak Türkmenistan, Afganistan ve Pakistan arasındaki müzakerelere katılan Hindistan, 15 Şubat 2006'da projenin tam üyesi olarak davet edilmiştir.

İslamabad'da 23-24 Nisan 2008'de gerçekleştirilen ve Türkmenistan Petrol ve Gaz Endüstrileri Bakanı Baymurad Hojamuhamedov, Afganistan Madenler Bakanı Muhammed İbrahim Adel, Pakistan Petrol Bakanı Khawaja Muhammad Asif ve Hindistan Petrol Bakanı Murli Deora'nın katıldığı projenin 10. Yönlendirme Komitesi toplantısında, Gaz Boru Hattı Çerçeve Anlaşması imzalanmış ve Hindistan'ın projede resmi üyeliği kabul edilmiştir. (Murli Deora, 2008, Ministry of Petroleum and Natural Gas india)

Boru hattının Türkmen kesiminin inşaatı Aralık 2015'te başlamış, Afgan kesiminin inşaatı ise 23 Şubat 2018'de Afganistan'ın Herat eyaletinde Türkmenistan'ın Devlet Başkanının, Afganistan'ın Devlet Başkanının, Pakistan'ın Başbakanının ve Hindistan'ın Dışişleri Bakanının katıldığı bir törenle başlamıştır. (Rahim)

TAPI boru hattı, Orta ve Güney Asya arasındaki eski bir ticaret yolunu takip ederek; Türkmenistan'ın Ahal ilinde 1974 yılında doğalgaz bulunan ve 1984 yılında doğalgaz üretimine başlanan Dauletabad gaz sahasından Afganistan'daki Herat, Helmand ve Kandahar'ın ana karayolu boyunca, Pakistan'da Quetta ve Multan aracılığıyla; Pakistan ile Hindistan arasındaki sınırın yakınındaki Hindistan'dın Fazilka şehrine ulaşmaktadır. (Foster, 2008, s.4)

Şekil 3: TAPI Doğalgaz Boru Hattı

Kaynak: Foster, a.g.e., s. 5.

TAPI doğalgaz boru hattının Türkmenistan'da 214 km, Afganistan'da 774 km ve Hindistan-Pakistan sınırında Fazılka'ya ulaşmak için Pakistan'da 826 km olmak üzere toplam uzunluğu 1.814 kilometredir. Proje toplamda 9,9 milyar ABD doları maliyetle 30 yıl uygulanması planlanmaktadır. Boru hattı, Türkmenistan'ın Daulatabad kentindeki dördüncü en büyük doğal gaz rezervinden 33 milyar metreküp doğal gaz tedarik etme kapasitesine sahip olacak ve Afganistan %16'sını, Pakistan ve Hindistan ise %42'serini temin edecektir. Afganistan, yıllık 5.22 milyar metreküp doğal gaz almasının yanı sıra, her yıl transit gelirinden yaklaşık 400 milyon ABD doları gelir sağlayacaktır. (Rahim)

3.2.2.1.TAPI Boru Hattı Projesinin Türkmenistan'ın Güvenliği ve Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Türkmenistan ile Rusya arasında, Türkmen doğalgaz fiyatlarının geriye dönük revizyonuyla ilgili olarak 2010 yılına kadar uzanan anlaşmazlık yaşanmıştır. Aşgabat'ın, Rusya'nın aldığı doğalgaz ile ilgili olarak sadece kısmi ödemeler yapmakta

olduğundan şikâyeti üzerine, Gazprom, 2015 yılında Stockholm tahkim mahkemesinde Türkmen gaz aleyhine 4,6 milyar ABD dolarlık dava açmış, Türkmenistan'dan yaptığı yıllık ithalatı 10 milyar metreküpten 2,8 milyar metreküpe kadar düşürmüş ve 2016 yılında da Türkmenistan'dan doğalgaz ithalatını tamamen durdurmuştur. (Lelyveld, 2018, “China May Face Competition”)

1997'den beri Türkmenistan'dan doğal gaz ithal eden İran'ın doğalgaz ithalatına ilişkin borçlarını ödemediği gerekçesi ile Türkmenistan'ın 2016'nın kış aylarında İran'a doğalgaz satışını kesmesi ile iki ülke arasında anlaşmazlık başlamıştır. Devlet gelirlerinin %70'ini doğalgaz ihracatından sağlayan Türkmenistan'ın üç önemli gaz müşterisinden ikisini olan Rusya ve İran'ı kaybetmesi yalnızca Çin'i Türkmen gaz alıcısı olarak bırakmıştır. (Ovozi, 2017, “Turkmenistan's Bogus”)

Türkmenistan, 2009 yılının sonlarında açılan Özbekistan ve Kazakistan'dan geçen 2 bin kilometrelik A, B ve C isimli üç boru hattından doğalgaz ihraç ederek Çin'in önde gelen tedarikçisi olmuştur. 2017 yılında Çin, toplam gaz ithalatının yaklaşık yüzde 35'ini teşkil eden 33 milyar metreküp doğalgaz Türkmenistan'dan almıştır. Bu miktar, Rusya'nın 4.000 kilometrelik Sibirya Gücü hattını kullanarak 2025 yılında Çin'e ihraç etmeyi planladığı 38 milyar metreküp doğalgaz ile rekabet edecek düzeydedir. Önceki üç boru hattından farklı bir güzergahta, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan üzerinden Çin'e Türkmenistan'dan D isimli yeni bir boru hattı projesi Çin Başbakanı Xi Jinping tarafından 2013 yılında onaylanmıştır. Mevcut kapasiteye 38 milyar metreküp eklemesi planlanan D hattı projesinin 2017 yılında Çin Başbakanı Xi Jinping tarafından durdurulmuştur. (Leyveld) Bu gelişmeler üzerine, 2018 yılının sonlarında Rusya ile Türkmenistan arasında 2028 yılına kadar doğalgaz ithalatına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. (Karimkhanov, 2018, “Gazprom intend of”)

Bu gelişmeler ile birlikte Türkmenistan'ın ekonomisinin doğal gaz ihracatına büyük ölçüde bağımlı olduğu gerçeği göz önüne alındığında, TAPI, Türkmenistan'ın ekonomik ihtiyaçlarına hizmet etmek için öncelikli bir proje olmaya devam etmektedir. (Rahim)

Dolayısıyla, TAPI projesinin Türkmenistan'ın Güney Asya enerji pazarına girebilmesini sağlayarak pazar çeşitliliği oluşturacağı, Türkmenistan'ın Avrasya'nın doğalgaz merkezi olarak ortaya çıkmasına yardımcı olacağı ve aynı zamanda projenin üyesi ülkeler arasında işbirliğini de beraberinde getirebileceği değerlendirilmektedir.

3.2.2.2.TAPI Boru Hattı Projesinin Afganistan'ın Güvenliği ve Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Afganistan TAPI projesinde Pakistan ve Hindistan'dan alacağı geçiş ücreti alacak. Proje kapsamında Afganistan'ın alacağı geçiş ücreti gelirinin, milli gelirin üçte birine tekabül ettiği dikkate alınırsa, projenin Afganistan'ın ekonomisi üzerindeki etkisinin büyüklüğü daha net anlaşılabilir. (GCA, 2012, “TAPI: India, Afghanistan”)

Afganistan'ın TAPI projesi ile yatırımlarının artması, işsizliğin azalması, tarım, sanayi ve enerji sektörünün gelişmesini sağlayacağı beklenmektedir. Şubat 2018'de TAPI projesinin Afganistan'da çalışmalarını başlatan Cumhurbaşkanı Ghani, “TAPI bir proje değil, ekonomik bir koridor” şeklinde açıklamada bulunmuştur. Ayrıca, Taliban tarafından yapılan açıklamada, boru hattının içinden geçtiği alanların çoğunun grubun kontrolünde olduğu, grubun gerektiğinde projenin güvenliğine yardım edeceğini, çünkü projenin ana hatları ilk önce Taliban rejimi sırasında hazırlandığı ifade edilmiştir. (Ghubar, 2018, “Enhanced Security Measures”)

Afganistan'ın TAPI'dan transit gelir ve doğal gaz elde etmesinin yanı sıra, Orta Asya Güney Asya 1000 elektrik iletim hattı, genişletilmiş Lapis Lazuli Koridoru ve Çin, İran, Afganistan, Tacikistan ve Kırgızistan arasındaki Beş Ulus Demiryolu Koridoru gibi yeni bölgesel bağlantılar, ticaret ve transit projeleri için kapılar açması beklenmektedir. TAPI projesinin uygulamayı geçirilmesinin ardından, Afganistan üzerinden Türkmenistan'dan Pakistan'a 500 kilovolt enerji aktaracak olan TAP-500 enerji projesi anlaşması imzalanmıştır. Bu nedenle, TAPI projesi, Afganistan'ın, Orta Asya'yı Güney Asya ve Orta Doğu'ya bağlayan bölgesel bir ticaret ve transit merkezi olarak gerçek potansiyelini gerçekleştirmesini sağlayacak bölgesel projelerin önünü açacaktır. Ayrıca, TAPI projesinin uygulanması ile kendine yeterli bir Afganistan'ın güçlenerek iç güvenliğin sağlanamaması başta olmak üzere güvenliğini tehdit eden unsurlarını bertaraf etmesi beklenmektedir. (Rahim)

3.2.2.3.TAPI Boru Hattı Projesinin Pakistan'ın Güvenliği ve Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Güney Asya'daki büyük enerji tüketicisi ülkelerden birisi olan Pakistan'ın enerji enerji ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Pakistan uzun zamandan beri hane halkı tüketimini ve işletmelerin üretimini etkileyen enerji sorunlarından muzdariptir. Gaz ve elektrik arzı sorunları, siyasi partilerin seçim manifestolarının ayrılmaz bir parçası

haline gelmesine yol açan bir sorun olmuştur. Pakistan'ın enerji potansiyelini değerlendirmek için yapılan son bir araştırmaya (Anzar, Nadeem, Adnan, vd,2014, s.182-193)göre, ülkedeki gaz üretimi günde 4 milyar feet küp iken, talep 6 milyar feet küp civarında. Ayrıca, gaz rezervleri tükenirken üretim kapasitesinin 2025 yılına kadar 1 milyar feet küpün altına düşmesi beklenirken, talep 8 milyar feet küpe yükselecektir.

Pakistan'ın enerji yetersizliği, başta tekstil olmak üzere kilit sektörlerle zarar veren gaz ve elektrik kesintileri ile sonuçlanmaktadır. (Rana, 2018, "*Textile industry*") 2008-2012 yılları arasında Pakistan'ın tekstil sektörünün %40'ı, özellikle yüksek fiyatlar ve dengesiz gaz ve elektrik arzı nedeniyle Bangladeş'e taşınmıştır. (The News, 2012, "*Over 40pc Pak textile*") Pakistan Tekstil İhracat Birliği'ne göre, Bangladeş'te gazın fiyatı 3 ABD doları, Vietnam'da 4,2 ABD doları ve Hindistan'da 4,5 ABD doları iken Aralık 2017'den itibaren Pakistan'da birim fiyat 7,6 ABD doları seviyesine yükselmiştir. (Nation.com, 2017 "*PTEA demands supply*")Pakistan Tekstil İhracat Birliği'ne göre, hükümetin tekstil sektörüne yenilenen sıvılaştırılmış doğal gaz tedarikini tedarik etme kararının bu maliyeti 11 \$ ABD doları seviyesine çıkaracağını söylemiştir. Dolayısıyla Pakistan'ın enerji ihtiyacı sorunu; üretim maliyetlerinde önemli bir artışa, ihracatta düşüşe ve 2016 yılında yaklaşık 32 milyar ABD doları rekor seviyeye ulaşan ticaret açığına yol açan geniş kapsamlı ekonomik sonuçlar doğurmaktadır. (Abbasi, 2017, "*Trade deficit up*")

TAPI projesi Pakistan'ın enerji sorununu çözmeye yardımcı olmasının yanı sıra, Hindistan ile Pakistan arasında devam eden güven inşasında da çok önemli bir adımdır. Pakistan Hindistan'a en çok tercih edilen ülke ticaret statüsünü vermiş ve iki ülke Wagah sınırlarını karayolu trafiğine açmışlardır. Artan boru hattı gazı arzı, Hindistan ve Pakistan'ın enerji ticareti ve sanayi üslerini çeşitlendirmelerine de yardımcı olacak. (Abbasi,2012, "*Trade deficit up*") Hindistan ise Pakistan'ın ödediği maliyetin %30 aşğısında olacak bir fiyat ile 50 milyon ton petrol ürünü Wagah sınırına inşa edilecek bir boru hattı üzerinden ihraç etmeti teklif etmiştir. (Press Trust of India, 2012, "*Oil Pipeline to Wagah*")

3.2.2.4.TAPI Boru Hattı Projesinin Hindistan'ın Güvenliği ve Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Dünyanın en hızlı büyüyen büyük ekonomileri arasında olan Hindistan, Pakistan gibi, artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak için ithalat yapması gerekmektedir.

Nisan 2017 - Mart 2018 döneminde, Hindistan'ın petrol ithalatı %29 artarak 85-90 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş ve dünyadaki ilk üç petrol ithalatçısı ülke arasında Hindistan yerini almıştır. (Abdi, 2017, “*India's Oil Import Bill*”) Petrol dışında, doğal gazla olan talep, çevre dostu yapısı, ekonomik etkinliği ve toplam tüketimin %60'ını oluşturan gübre ve enerji sektörlerindeki kullanımı nedeniyle artıyor. (Rahim)

Hindistan'ın güvenli enerji kaynaklarına olan acil ihtiyacı sosyoekonomik göstergeler ile vurgulanmaktadır. Örneğin, toplam nüfusun %21,3'ü ve kırsal nüfusun %30'undan fazlası 2012 yılında elektriğe erişememiştir. Nitekim, Hindistan'daki yaklaşık 700 milyon kişi, Temmuz 2012'de iki gün boyunca elektrik şebekelerinin aşırı talebi karşılamadığından dolayı tam bir kesintiye yaşamışlardır. Dünya ortalamasının sadece üçte biri ve Avrupa Birliği seviyesinin beşte birinden az olan 600 kg petrol eşdeğeri kişi başına düşen enerji kullanımı, Hindistan'ın enerji yetersizliğini de yansıtır. (Kocak, 2019, “*TAPI natural gas pipeline*”)

TAPI, Hindistan'ın enerji arzına çok kısa bir sürede önemli bir katkıda bulunabilir. Ayrıca Hindistan, son on yılda Afganistan'la iyi ilişkiler sürdürdü, bu nedenle Afganistan'dan gaz taşımak büyük bir siyasi sorun olmayacak. TAPI projesi, ilişkili tüm taraflar için olmakla birlikte özellikle Afganistan, Pakistan ve Hindistan için bir kazan-kazan durumudur. Tüm bölgeyi yalnızca ekonomik bütünleşme sokmakla kalmadı, aynı zamanda Afganistan, Pakistan ve Hindistan arasındaki güven açığını da çözdü. Dahası, İslamabad ve Delhi, artan enerji eksikliklerini beslemek için ucuz ve kesintisiz enerjiye ihtiyacı olduğundan, projenin tamamlanmasını sağlamak için Afgan barış sürecini yeniden şekillendirmek için ortaklaşa çalışabiliyorlar. (Fazil, 2015, “*Diplomacy of the TAPI*”)

TAPI projesi bir “barış boru hattı” veya “refah boru hattı” haline gelebilir. Hindistan - Pakistan ilişkileri bağlamında, enerji konusu geleneksel ticaret ve ekonomik ilişkilerin ötesine geçmekte ve ekonomik büyüme, barış müzakereleri ve bölgesel güç durumu üzerinde çok çeşitli etkileri bulunmaktadır. (Lall, Lodhi, 2007,s. 31)

TAPI projesinin Hindistan'ın enerji açığını gidermesinin yanı sıra, elektrik jeneratörü olarak doğal gaz kullanımını arttırması ile çevre zararlarını da azaltacaktır. Dünyanın dördüncü en büyük karbon yayıcı ülkesi olan Hindistan, iklim değişikliği ile ilgili Paris anlaşmasını onayladı. Bu anlaşma üye ülkelerin karbondioksit emisyonlarını

azaltmak için bağlayıcı taahhütlerde bulunmalarını gerektiriyor. Anlaşmaya verilen ilk taahhütlerin bir parçası olarak Hindistan, karbon salım yoğunluğunu - GSYH başına salınımını - 2005 yılındaki 15 yıl boyunca% 33-35 oranında azaltmayı planlıyor. (Rémy, 2018, “*TAPI gas pipeline*”)

SONUÇ

Bu Çalışma Hindistan'ın orta asyada enerji politikası ve Afganistan'ın güvenliğine etkilerin sorusunu cevaplamaktadır. Bu soruyu yanıtlamak üzere bu çalışma aşağıdaki soruları da cevap vermektedir.

1. Hindistan'ın enerji kaynakları nedir ve hangi yollardan tamin etmektedir?
2. Hindistan'ın enerji ihtiyacı ne kadardır?
3. Hindistan'ın enerji güvenliğini tehdit eden hangi unsurlardır?
4. Üye olduğu ülkelerin güvenliğine TAPI projesinin rolü nedir?
5. Orta Asya enerji transferinde Afganistan'ın önemi nedir?

Afganistan, Pakistan ve Hindistan, zaman zaman bu ülkeler arasındaki gergin ilişkilere rağmen uzun bir dini, kültürel ve dilsel yakınlık geçmişini paylaşmaktadır. Türkmenistan - Afganistan - Pakistan - Hindistan (TAPI) Projesi gibi projelerin, komşu ülkelerin ortak bir ekonomik çıkarlatının etrafında bir araya gelmelerine yardımcı olacağını dair umut vardır. TAPI Projesi kapsamında Türkmenistan'dan Afganistan, Pakistan ve Hindistan'a doğalgaz taşıyacak 1.814 kilometrelik bir boru hattın tasarımı, satın alma, inşaat, işletme ve bakım işleri bulunmaktadır. Doğalgaz boru hattın 214 kilometrelik bölümü Türkmenistan'ı geçiyor, Afganistan'a 774 kilometrelik bir bölüm kurulacak ve 826 kilometre'lik bölümü de Pakistandan geçecek. TAPI doğalgaz boru hattının tam olarak devreye geçmesinden sonra, 30 yıl boyunca yıllık 33 milyar metreküp doğalgaz ihraç edilmesi beklenmektedir. Hindistan ve Pakistan, her biri 14 milyar metreküp/yıl alacak, kalan 5 milyar metreküp/yıl ise Afganistan'a tedarik edilecek. TAPI Projesinde, Pakistan ve Hindistan artan enerji ihtiyaçlarını gidericek, Türkmenistan da geniş doğalgaz rezervleri için pazarı genişleticek, Afganistan da transit ücreti tahsil ediyor. Bir doğalgaz boru hattı olan TAPI Projesi, bölgesel rakipler arasında işbirliğini geliştirme ve bölge genelinde ekonomik kalkınmanın güçlendirme potansiyeline sahip bir "barış boru hattı"dır. Ayrıca, TAPI Projesi Afganistan'daki şiddeti azaltma ve Afganistan'da ve Pakistan ile Hindistan gibi bölgesel rakiplerde, güvenlik ve bölgesel istikrarı sağlama potansiyeline de sahiptir.

Çalışmanın soruları cevaplama üzere bu tez üç bölüme ayırmıştır. Birinci bölümde Hindistan'ın siyasi, ekonomik ve sosyal özellikleri ve ayrıca iç ve dış politik

yönelimleri incelenmiştir. İkinci bölümde öncelikle Hindistan'ın mevcut enerji kaynakları ve ekonominin sürdürülebilir bir büyüme yaşaması için gerekli olan enerji ihtiyacı incelenecektir. Hindistan mevcut enerji kaynakları kendisine yeten bir ülke olmayıp özellikle petrol, doğal gaz ve kömür gibi fosil enerji kaynakları itibariyle ithalata bağımlı bir ülkedir. Bu itibarla Hindistan'ın gerçekleştirmiş olduğu enerji ticareti ile Hindistan bağlamında enerji güvenliği bu bölümde incelenecek diğer konular arasındadır.

Üçüncü bölümde öncelikle Hindistan ve Afganistan arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkiler ile bu ülkelerde güvenliğe tehdit eden unsurlar ele alınmıştır. İkinci olarak da, özellikle Hindistan için Orta Asya enerjisinin önemi ve Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan Boru Hattı'nın söz konusu ülkelerin güvenliklerine ve ekonomilerine etkileri incelenmiştir.

Yeni milenyumun başından itibaren dünya enerji ihtiyacındaki artış yaklaşık %10 Hindistan'dan kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda orta ve uzun dönemli planlamalarda Hindistan'ın enerji ihtiyacı artarak devam etmesi tahmin edilmektedir. Çünkü Hindistan'da modern enerji imkânlarına kavuşamayan hala 240 milyon civarında bir nüfus mevcuttur. Bununla birlikte hızlı ekonomik büyüme artan enerji ihtiyacı meydana gelmektedir.

Hindistan geleneksel olarak kömür ve petrole dayalı bir enerji tüketimine sahiptir. Yapılan uzun dönemli planlamalarda Hindistan'ın ekonomisi büyümesinin enerji kaynağı olarak kömür, petrol ve doğal gaz olmak üzere fosil kaynaklara bağımlı olarak devam edecektir. 2040'a kadar yapılan öngörülerde bu kaynakların toplam enerji talebini karşılama içerisindeki payı ise %75'ler seviyesinde olacağı tahmin edilmektedir.

Hindistan kömür, petrol ve doğal gaz olmak üzere fosil kaynaklar ithalata bağımlı bir ülkedir. Bu kaynakların ithalatında Orta Asya yeri çok küçük bir seviyedir. Hindistan'ın Orta Asya kaynaklarından fosil yakıt ithal etmesi, ithalat kaynaklarının çeşitlendirilmesi sağlamasıyla Hindistan'ın enerji güvenliğine önemli bir katkı sağlayacaktır.

Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan (TAPI) Boru Hattı projesinin fikri, Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandıktan sonra 1990'ların ortalarında ortaya çıkmıştır. İlk olarak Türkmenistan doğal gazının Afganistan üzerinden Pakistan'a ulaşması amaçlanmıştır. Ancak Taliban rejiminin insan hakları ihlalleri

nedeniyle ilk konsorsiyumdaki şirketlerin çekilmesi projenin yapılabilmesine çekinceler, 2000'li yılların ortalarına kadar projenin askıya alınmasına sebep olmuştur. Pakistan gibi hem büyük ekonomi hem de enerji açığı olan Hindistan'ın projeye dahil olması süreci hızlandırmıştır. Kurulduklarından itibaren savaşta olan rekabet içerisinde olan Pakistan ve Hindistan'ın büyük bir enerji projesine beraber üye olmaları sadece ekonomik olarak değil siyasal olarak da bölgenin istikrarına büyük adım olmuştur.

Türkmenistan'ın son yıllarda Rusya ve İran'a doğalgaz satışlarını durdurması ve en önemli ihracat ülkesi olan Çin'in Türkmenistan doğalgazına yeni projesini durdurulması, milli gelirinin büyük kısmını doğalgaz gelirlerinden sağlayan Türkmenistan'ı ekonomik olarak zor bir durumda bırakmıştır. Bu bağlamda TAPI projesi Türkmenistan'ın Çin'e olan enerji ihracat bağımlılığı azalayacak, ihracat pazarını coğrafi ve siyasal olarak çeşitlenecek, proje üyesi ülkeleri ile ikili ilişkileri artacaktır.

İç savaş başta olmak üzere işsizlik, uyuşturucu kaçakçılığı, Taliban grubu ve İSİD gibi örgütlerden kaynaklı çok çeşitli güvenlik sorunları olan Afganistan ise, TAPI projesi kapsamında ulusal gelirine önemli bir miktar Pakistan ve Hindistan'dan doğalgaz geçiş ücreti elde edecek. İç güvenlik problemlerini çözecek güce, istikrara ve diğer ülkelerin desteğine kavuşabilecek, bölgede başka projeler ile ekonomik çıkarlarını arttırabilecek ve proje üyesi ülkeler ile ikili ilişkileri arttıracaktır.

Enerji ihtiyacı çok önemli bir ekonomik ve siyasal sorun haline gelen Pakistan ise, TAPI projesi kapsamında enerji eksikliğini ucuz ve güvenli bir yoldan kapatabilecek, ikili ilişkilerinde sorunlar yaşadığı Hindistan ile aynı projede yer almasından dolayı hem ekonomik hem de siyasal ilişkileri güçlendirebilecektir. Ayrıca bölgede başka projeler ile ekonomik refahını arttırabilecek ve proje üyesi ülkeler ile ikili ilişkilerini arttıracaktır.

Enerji açığı çok önemli bir ekonomik ve siyasal sorun haline gelen diğer bir büyük ekonomi olan Hindistan da, TAPI projesi kapsamında enerji açığını ucuz ve güvenli bir yoldan kapatabilecek, ikili ilişkilerinde sorunlar yaşadığı Pakistan ile aynı projede yer almasından dolayı hem ekonomik hem de siyasal ilişkileri güvence dayalı bir ortamda ilerletebilecek, güvenlik sorunlarının kaynağı olan Afganistan'ın ekonomik ve siyasal gücünün artması ile Afganistan kaynaklı güvenlik sorunlarını azaltabilecek, bölgede başka projeler ile ekonomik refahını arttırabilecek ve proje üyesi ülkeler ile ikili ilişkilerini arttıracaktır.

Bu bağlamda, TAPI projesi Afganistan'ın tarihinde İpekyolu kervan ticaretinin merkezi olması misyonunu bir kez daha canlandırarak, bu kez hem enerji kaynaklarının dağıtımında bir kavşak hem de bölge ülkelerinin siyasi ve ekonomik ilişkileri için bir ortak alan oluşturarak, güvenlik sorunlarını çözecek ve böylelikle jeopolitik önemi çerçevesinde Orta Asya ve Güney Asya'nın ekonomik ve siyasi istikrarına büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- “India-Afghan Trade Agreement Extended”, *Asian Recorder*, c.IV, S.31, July 26-August 1, 1956, ss. 21-53.
- Abbasi, Zaheer “Trade deficit up by 36.32 percent in 2016-17”, Jul 12th, 2017, <https://fp.brecorder.com/2017/07/20170712197015/> (11.01.2019)
- Abdi, Bilal “India’s Oil Import Bill Seen Rising 29 Percent To \$85-90 Billion Current Fiscal” November 16, 2017, <https://energy.economictimes.indiatimes.com/news/oil-and-gas/-indias-oil-import-bill-seen-rising-29-per-cent-to-85-90-billion-current-fiscal/61666821> (11.01.2019)
- Aggarwal, M., Bhattacharjee, N., “India’s time to capitalize on oil and gas sector”, <https://www.livemint.com/%20Opinion/FjMgDDggOkPZ05qounbRjM/Indias-time-to-capitalizeon-oil-and-gas-sector.html>, (26.07.2018).
- Ahlers, R., Brandimarte, L., Kleemans I., Sadat, S.H., (2014). “Ambitious development on fragile foundations: Criticalities of current large dam construction in Afghanistan”, *Geoforum*, c. 54, ss. 49–58.
- Ahmed, Z.S., Bhatnagar, S., (2015). “Conflict or Cooperation? The Role of India and Pakistan in Post-2014 Afghanistan”, *South Asian Studies*, c.30, S.1, January – June, ss. 273 – 290.
- Akyüz, A., (2007). “Soğuk Savaş Sonrası Hindistan’ın Avrasya Jeopolitiği’ndeki Yeri”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Alam, M., Mohammad, S. Y., Gain, M., Mondal, S. (2014). “Renewable energy sources (res): an overview with Indian context”, *Int. J Eng. Computer Sci*, c.3, S.10, ss.8871-8878.
- AlJazeera, “Officials confirm ISIL present in Afghanistan”, 18 January 2015, <http://www.aljazeera.com/news/asia/2015/01/afghan-officials-confirm-isil-presence201511815245847478.html> (11.01.2019)
- Aljazeera, 2012. “Portre: Manmohan Singh, 30 Eki 2012”, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/portre-manmohan-singh>, (14.11.2016).
- Alokozay, K. and Nordland, R. “Afghan President Blames ISIS for a Bombing”, *The New York Times*, 2015, <http://www.nytimes.com/2015/04/19/world/asia/afghanistan-jalalabadsuicide-bombing-bank.html> (11.01.2019)
- Arı, Tayyar, *Global Politika ve Güney Asya : Keşmir Sorunu ve Nükleer Yarışı*, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. İstanbul, ocak 2000, s.47
- Ashraf, F., (2007). “India-Afghanistan Relations: Post-9/11”, *Strategic Studies*, c. 27, S. 2.
- Asian Development Bank, “Central Asia Atlas of Natural Resources”, 2010, <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/27508/central-asia-atlas.pdf> (11.01.2019)
- Bajoria, J., “India-Afghanistan Relations”, July 22, 2009, <https://www.cfr.org/backgrounder/india-afghanistan-relations> (11.01.2019)

- Bajpai, K. (2000). "India's nuclear posture after Pokhran II". *International Studies*, c.37, S.4, ss.267-301.
- Banga, R., "India's Role in SAARC", <https://tr.scribd.com/document/284597846/India-s-Role-in-SAARC>, (03.06.2018).
- Bangladesh Liberation War, <https://www.pdf-archive.com/2016/10/20/bangladesh-liberation-war/bangladesh-liberation-war.pdf>, (01.06.2018).
- Baru, S., (2014), *The Accidental Prime Minister Manmohan Singh*, Penguin Books, India, s. 17-25.
- BBC News, "Karzai gets India trade pledge", 6 March 2003, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/2826689.stm (11.01.2019)
- BBC, (2014). "Hindistan Başbakanı Singh Seçimlerden Sonra Emekliye Ayrılacak, 3 Ocak 2014", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/01/140103_hindistan_basbakan, (15.11.2016).
- Bhatia, A., "Is India really changing under PM Modi?", <https://www.quora.com/Is-India-really-changing-under-PM-Modi-1>, (12.05.2017).
- Bholasa, SK, Party system in Indian Politics, <http://dspace.vpmthane.org:8080/jspui/bitstream/123456789/4229/1/FC%20Sem%201%20Party%20System%20in%20Indian%20Politics.pdf> (2017)
- Bose, S., (2003). *Kashmir: Roots of Conflict, Paths to Peace*. Harvard University Press.
- BP, (2015). *BP Statistical Review of World Energy*, 64th Edition.
- BP, (2016). *BP Statistical Review of World Energy*, 66th Edition.
- BP, (2018a). *BP Statistical Review of World Energy*, 67th Edition.
- BP, (2018b). *BP Energy Outlook, Country and regional insights – India*.
- Buzan, B., Waever, O., (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, U.K.
- Buzan, B., (1991). *New Patterns of Global Security in the Twenty- First Century*, *International Affairs institute*, c. 67. S.3.
- Center for Science and Environment, (2013), "Green norm for wind power and small hydro power", <https://www.cseindia.org/green-norms-for-green-energy-small-hydro-power-8007>, (10.08.2018).
- Chakma, B. (2005). "Toward Pokhran II: Explaining India's Nuclearisation Process", *Modern Asian Studies*, c.39, S.1, ss.189-236.
- Chandra, B., Mukherjee, A., Mukherjee, M., (2008). *India After Independence 1947-2000*, Penguin Books, India.
- Chandra, B., Mukherjee, A., Mukherjee, M., (2008). *India Since Independence*, Penguin Books, India.
- Chandrakar, A. K., (2015). *Energy Resources: Indian Scenario*, Central University of Gujarat.
- Chandran, S., (2010). "The New Great Instability: Afghanistan after the American Exit", *Journal of Defence Studies*, c. 4, N. 4.

- Chellaney, Brahma, “It’s not only rocket science”, Feb 06, 2007, <https://www.hindustantimes.com/india/it-s-not-only-rocket-science/story-2WRXlXncWDAvgj6RxkuYNL.html> (11.01.2019)
- Cordesman, H.A., (1999). *Geopolitics and Energy in the Middle East*, Center for Strategic and International Studies’ Washington D.C.
- Cornot-Gandolphe, S., (2017). *India's vision to a gas-based economy, drivers and challenges*, Cedigaz Insights N 24.
- Crawford, Robert M.A., (2000). *Idealism and Realism in International Relations, beyond the discipline*, Routledge, London.
- Cutler, Robert M. “Turkmenistan-Afghanistan-Pakistan-India Gas Pipeline Gets Official Four-Way Go-Ahead”, 1/19/2011, <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles.html> (11.01.2019)
- Çalış, A., (2006). “Hindistan Ülke Profili”, *İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi Raporları*, Ankara.
- Çetin, T., (2010). “Orta Asya ve Kafkaslar ’da Enerjinin Politik Ekonomisi”, *Enerji, Piyasa ve Düzenleme*, c.1, S.1, ss.76-100.
- D’Souza, Shanthie Mariet, “India in Post 2014 Afghanistan: Challenges and Opportunities,” March 2014, <http://asiancenturyinstitute.com/international/535-india-in-post-2014-afghanistan> (11.01.2019)
- Dadwal, S.R., (2009). “India's Energy Security: Challenges and Opportunities”, *Eurasian Geography and Economics*, c.50, S.6, ss.665-681.
- Dahiy, R., (2012). “Reforming the Military Institutions and National Security Strategy, Krishnappa Venkatsamy and Princy George (Eds.), *Grand Strategy for India 2020 and Beyond*, Institute For Defence Studies & Analyses New Delhi, Pentagon Press, New Delhi, ss.72-82.
- Department of Atomic Energy, “4 Eventful Years of Solid Achievements – DAE”, http://dae.nic.in/writereaddata/DAE_Achievements_2014_2018.pdf, (05.06.2018).
- Department of Atomic Energy, “Primary Energy”, <https://dae.nic.in/?q=node/126>, (03.07.2018).
- Department of Defence, “Enhancing Security and Stability in Afghanistan” December 2017, <https://media.defense.gov/2017/Dec/15/2001856979/-1/-1/1/1225-REPORT-DEC-2017-FINAL-UNCLASS-BASE.PDF> (11.01.2019)
- Department of Economic and Social Affairs (DESA) United Nations, (2006). *The Republic of India Country Profile*.
- Deutsche Welle, “India to regain top global GDP growth spot in 2018-19”, <http://www.dw.com/en/india-to-regain-top-global-gdp-growth-spot-in-2018-19/a-42355768>, (29.01.2018).
- Devonshire-Ellis, Chris, (2012). *A Brief History of India in Doing Business in India*, Springer.
- Dietl, G., (2004). “New threats to oil and gas in West Asia: Issues in India's energy security”, *Strategic Analysis*, c.28, S.3, ss.373-389.

- Director of Central Intelligence, (2009). *National Intelligence Estimate, India in the Mid 1980's- Goals and Challenges*, s.12.
- Drong, A., (2016). "India's Role in the Emergence of Bangladesh as an independent state", *Vestnik RUDN. International Relations*, c.16, S.4, ss.736-744.
- Ebinger, C. K., (2016). *India's Energy and Climate Policy*, Brookings Energy Security and Climate Initiative.
- EFSAS, (2017). *1971 Liberation War, birth of Bangladesh and comparison with present day Pakistan*, European Foundation for South Asian Studies, Amsterdam.
- EIA, US Energy Information Administration, (2016), Country Analysis Brief: India.
- Einhorn, R., Sidhu, W.P.S., (2015). *Operationalizing U.S.-India Civil Nuclear Cooperation, The Second Modi-Obama Summit: Building the India-U.S. Partnership*, The Brookings Institution.
- Ekonomi Bakanlığı, "Hindistan'ın Genel Bilgileri", <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Hindistan> (24.10.2016).
- Embassy of India Kabul, Afghanistan, "Development Partnership" 11 May, 2016, <https://eoi.gov.in/kabul/?0707?000> (11.01.2019)
- Embassy of India Kabul, Afghanistan, "India-Afghan Culture Relations" 20 August, 2013, <https://eoi.gov.in/kabul/?0363?000> (11.01.2019)
- Embassy of India Kabul, Afghanistan, "India-Afghan Relations" 01 November, 2016, <https://eoi.gov.in/kabul/?0354?000> (11.01.2019)
- Envecologic, "Renewable Energy Energy in India: Potential, Growth and Politics", <https://envecologic.com/?p=1240>, (03.06.2017).
- Erman, Kubilayhan, (2017). "Jeopolitik Teoriler ve Afganistan", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.4, S.11, ss. 304-420.
- Ethnologue, "Language of the World", <https://www.ethnologue.com/>, (24.12.2016).
- EY, (2015). *Gas market in India, Overview and future Outlook*, Ernst & Young LLP, India.
- Fazil, M.D., (2015). "Diplomacy of the TAPI Gas Pipeline Project", <https://southasianvoices.org/diplomacy-of-the-tapi/> (11.01.2019).
- Federation of American Scientists, (2013), *India's domestic political settings*, Congressional Research Service.
- FICCI, (2011), *India's energy security Key issues impacting the Indian oil and gas sector*, Ernst & Young Pvt. Ltd. Published in India.
- Foster, J., (2008). "A Pipeline Through A Troubled Land: Afghanistan, Canada, And The New Great Energy Game", Canadian Centre for Policy Alternatives FOREIGN POLICY SERIES, c.3, S.1.
- Frank, Gunder, A. (1992). The Centrality of Central Asia, *Studies in History*, c.8, S.1, pp. 43-97.
- Ganapathy, V, (2014). "Military lessons of the 1965 Indo- Pakistani war," *Scholar Warrior Journal*, S.Autumn.

- Gateway House, Indian Council on Global Relations, (2016). *A Brief History of India's Foreign Policy*.
- GCA, "TAPI: India, Afghanistan Fail to Agree on Transit Fee", 18 April 2012, <http://gca.satrapia.com/tapi-india-afghanistan-fail-to-agree-on-transit-fee> (11.01.2019)
- Ghubar, Gulabuddin "Enhanced Security Measures In Effect For TAPI Pipeline, 23 February 2018, <https://www.tolonews.com/afghanistan/enhanced-security-measures-effect-tapi-pipeline> (11.01.2019)
- Global Green Growth Institute, (2015), *Renewable Energy and Green Growth in India*, The Energy and Resources Institute.
- Gopalswamy, B., (2010). "India and the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty: To Sign Or Not to Sign". *Stockholm International Peace Research Institute (Stockholms internationella fredsforskningsinstitut)(SIPRI)*.
- Government of India, (2015), *India's Intended Nationally Determined Contribution: Working towards Climate Justice*, India's Submission to the UN Framework Convention on Climate Change, 01 October 2015.
- Gundu, R. K., Teresita, C.S., (2008). "India and Pakistan in Afghanistan: Hostile Sports", *CSIS South Asia Monitor*, S.117.
- Haider, Z. (2009). "A Revisit to the Indian Role in the Bangladesh Liberation War", *Journal of Asian and African Studies*, c.44, S.5, ss.537-551.
- Hakimi, Abdul Waheed, "Implications Of The Durand Line Dispute On Disagreements Between Afghanistan And Pakistan", 2018-07-28 <http://www.afghanzariza.com/2018/07/28/implications-of-the-durand-line-dispute-on-disagreements-between-afghanistan-and-pakistan/blog> (11.01.2019)
- Hameed, S., (2012). "Prospects for Indian-Pakistani Cooperation in Afghanistan", August 22, 2012, s.7, <https://www.csis.org/analysis/prospects-indian-pakistani-cooperation-afghanistan> (11.01.2019)
- Hanauer, Larry and Chalk, Peter "India's and Pakistan's Strategies in Afghanistan", 2012, https://www.rand.org/pubs/occasional_papers/OP387.html (11.01.2019)
- Haq, Riaz, "Kautilya's Doctrine Dominates India's Pakistan Policy", 17 October 2017, <https://pakistanlink.org/Opinion/2017/Oct17/05/04.HTM> (11.01.2019)
- http://mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Afghanistan_Dec_2016.pdf (11.01.2019)
- <http://www.commonlii.org/in/other/treaties/INTSer/1975/22.html> (11.01.2019)
- https://mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Bilateral_Brief_on_Afghanistan_December_31_2018.pdf (11.01.2019)
- <https://www.amazon.in/How-India-Sees-World-Kautilya/dp/9386228408> (11.01.2019)
- IAGCI, "Afghanistan: Security and humanitarian situation", April 2018, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/701005/Afghanistan_-_Security_-_CPIN_-_v5.1_April_2018_.pdf (11.01.2019)
- IANS, "Year that saw oil, gas production switch to revenue-sharing mode", <https://energy.economictimes.indiatimes.com/news/oil-and-gas/year-that-saw-oil-gas-production-switch-to-revenue-sharing-mode/62306952>, (26.07.2018).
- IBEF, (2014). *Economic Surveys 2013-14*, Indian Brand Equality Foundation.

- IBEF, (2017). *About Indian Economy Growth Rate & Statistics*, Indian Brand Equality Foundation. <https://www.ibef.org/economy/indian-economy-overview>, (02.06.2018).
- IBEF, (2018). *Oil and Gas Report, March 2018*, Indian Brand Equality Foundation.
- IEA, (2015). *India Energy Outlook, World Energy Outlook Special Report*, International Energy Agency.
- IEA, “Electricity generation by fuel India 1990 – 2016” <https://www.iea.org/statistics/?country=INDIA&year=2016&category=Electricity&indicator=ElecGenByFuel&mode=chart&dataTable=ELECTRICITYANDHEAT>, (27.01.2019).
- Indian Chamber of Commerce, (2012). *The Indian Coal Sector: Challenges and Future Outlook*.
- Institute for War and Peace Reporting, “Iran Faces Renewed Afghan Dam Sabotage Claims”, 01 Feb 2011, <https://reliefweb.int/report/afghanistan/iran-faces-renewed-afghan-dam-sabotage-claims> (11.01.2019)
- ISPRIL, “Indian Strategic Petroleum Reserves Limited”, <http://www.isprilindia.com/aboutus-2.asp>, (01.09.2018).
- Jain, G., (2010). “Energy security issues at household level in India”, *Energy Policy*, c.38, S.6, ss.2835-2845.
- Jain, S. K. (2010). “Nuclear Power in India—Past, present and future”, http://npcil.nic.in/WriteReadData/userfiles/file/CMD_paper_07dec2010.pdf, (11.08.2018).
- Joshi, N., (2011). *Reconnecting India and Central Asia: Emerging Security and Economic Dimensions*, Pentagon Press, New Delhi.
- Kadoshin, S., Takashi, N., Toshihide, I., (2000). “The trend in current and near future energy consumption from a statistical perspective”, *Applied Energy*, c.67, S.4, December.
- Kagan, D., (2003). *The Peloponnesian War*, Viking, New York.
- Katzman, K., Clayton, T., (2017). “Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy”, Congressional Research Service Report, December 13, <https://fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf> (11.01.2019)
- Kaur, Bineet, “India - Afghanistan: An Analysis Of Strategic And Security Concerns”, *Mainstream*, c.LV, N.9, February 18, 2017, <http://www.mainstreamweekly.net/article6978.html> (11.01.2019)
- Kerimkhanov, Abdul “Gazprom intends to resume purchases of Turkmen gas”, 30 November 2018, <https://www.azernews.az/region/141822.html> (11.01.2019)
- Khaama Press, “200 Taliban militants surrender to Gen. Dostum in Jawzjan”, 29 December 2014, <http://www.khaama.com/200-taliban-militants-surrender-to-gen-dostum-in-jawzjan-8892> (11.01.2019)
- Khaama Press, “ISIS, Taliban announced Jihad against each other”, 20 April 2015, <http://www.khaama.com/isis-taliban-announced-jihad-against-each-other-3206> (11.01.2019)

- Khan, I., (2005). "Central Asia: Energy Pipelines or Economic Lifelines?", www.gasandoil.com/news/central_asia/b8c080c0ee0b939bd84fa22508f785b2 (11.01.2019)
- Khan, S.A., Kayan, S.A., (2013). "Pipeline Politics In Central Asia: Paradox Of Competitive/Cooperative Relations Between The United States, Russia And China", *Central Asia Journal*, S.73, Winter, ss. 57-83, s. 61.
- Khurana, G. S., (2007). "The Maritime Dimension of India's Energy Security". *Strategic Analysis*, c.31, S.4, ss.583-601.
- Kiran, Afifa, (2009). "Indian Quest for Strategic Ingress in Afghanistan and Implications for Pakistan", *ISSRA Papers*, c. I, December, ss. 12-29.
- Kliegman, A. "Taliban and Islamic State Declare Jihad on Each Other", Center for Security Policy, 2015, <http://www.centerforsecuritypolicy.org/2015/04/23/taliban-and-islamic-statedeclare-jihad-on-each-other/> (11.01.2019)
- Kocak, Konur Alp "TAPI natural gas pipeline Project Boosting trade and remedying instability?", European Parliamentary Research Service, November 2016, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/593554/EPRS_BRI\(2016\)593554_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/593554/EPRS_BRI(2016)593554_EN.pdf) (11.01.2019)
- Kocakenar, Mustafa, "Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler", 7 Eylül 2015, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/19571/amerikan_dis_politikasinda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler, (11.01.2019)
- Krishnamurthy, Rajeshwari (2017). "India-Afghanistan Relations: Innovating Continuity – Analysis", August 20, 2017, <https://www.eurasiareview.com/20082017-india-afghanistan-relations-innovating-continuity-analysis/> (11.01.2019)
- Kronstadt, A., (2009). *India – U.S. Relations*, Congressional Research Service.
- Kuchins, Andrew C., Sanderson, Thomas M. and Gordon, David A., (2010). "Afghanistan: Building the Missing Link in the Modern Silk Road", *The Washington Quarterly*, April, c.33, S.2, ss. 33-47.
- Kulke, H., Rothermund, D., (2004). *A History of India*, Taylor & Francis e-Library, New York.
- Kulke, Hermann and Rothermund, Dietmar, (2002). "A History of India" 3rd ed., Taylor & Francis Group, New York, s. 318.
- Kumar, A., (2010). "An historical perspective on Indian foreign policy", *World Affairs*, c.14, S.1.
- Kumar, P.A., (2011), *India's Foreign Policy*, University of Calicut Press, School of Distance Education, Malappuram, India.
- Lall Marie and Iftikhar A. Lodhi, (2007). 'Political Economy of Iran-Pakistan-India (IPI) Gas Pipeline', *ISAS Working Paper*, No. 26 (23 October 2007), p-31.
- Lelyveld, Michael "China May Face Competition For Turkmen Gas", Radio Free Asia, 29 Ekim 2018, https://www.rfa.org/english/commentaries/energy_watch/china-may-face-competition-for-turkmen-gas-10292018102513.html (11.01.2019)

- LiveMint, “India to US : Will take steps on energy security”, <https://www.livemint.com/Politics/reERINpaInkD5pi0VXicVI/IndiatoUSWill-take-steps-on-energy-security.html>, (02.08.2018).
- Mackinder, Halford, (1919). *Democratic Ideals and Reality*, Henry Holt and Company, New York.
- Madan, T., (2006), *India*, The Brookings Foreign Policy Studies Energy Security Series, The Brookings Institution.
- Mahmood, A., Javaid, N., Zafar, A., Riaz, R.A, Ahmed, S., Razzaq, S., (2014). Pakistan's overall energy potential assessment, comparison of LNG, TAPI and IPI gas projects, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, c. 31, ss. 182-193.
- Makaroğlu, İ., (2006). “Türkiye Dış Ticaretinde Hindistan İhracatı Ve İhracatçıların Eğitimi İle İlgili Bir Araştırma”, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Malhotra, K.R, (2018). *India Energy & Oil Demand Outlook*, IEF, International Energy Forum.
- Malik, V. P. (2009). The Kargil War: Some Reflections. *CLAWS Journal*, c.1, S.17.
- Maps of India, “Indian Languages”, <https://www.mapsofindia.com/culture/indian-languages.html>, (24.12.2016).
- Marwah, Ved, “India’s Internal Security Challenges”, Strategic Analysis, c. 27, S. 4, October 2003, https://idsa.in/strategicanalysis/IndiasInternalSecurityChallenges_vmarwah_1003 (11.01.2019)
- McLaughlin, Jonathan, “India Nuclear Milestones: 1945-2018”, October 31, 2018, <https://www.wisconsinproject.org/india-nuclear-milestones/> (11.01.2019)
- Ministry of Coal of India, (2017). *The Year at the Glance, Annual Report 2016-2017*.
- Ministry of Commerce and Industry, “Trade Statistics”, Department of Commerce, Ministry of Commerce and Industry, New Delhi, India.
- Ministry of External Affairs Government of India, “India-Israel Relations, 2013”, https://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Israel_XP_Open_Brief_31-01-2013.pdf, (04.06.2018).
- Ministry of Law and Justice of India, (2015). *The Constitution of India*, New Delhi.
- Ministry of Natural Resources and Environment, “Power from Renewables – Grid Interactive and off-grid renewable power”, <https://mnre.gov.in/file-manager/annual-report/2013-2014/EN/power-renewable.html>, (10.08.2018).
- Ministry of New and Renewable Energy, “Current Trends/Status in Solar Power Market”, <https://mnre.gov.in/file-manager/UserFiles/presentations-23052013/MERCADOS.pdf>, (12.08.2018).
- Ministry of New and Renewable Energy, “Small Hydro Power Programme”, <https://mnre.gov.in/small-hydro>, (10.08.2018).
- Ministry of Petroleum and Natural Gas (MoPNG) of India, “Petroleum and Natural Gas Statistics 2015-16,” <http://petroleum.nic.in/docs/pngstat.pdf>, (18.08.2018).

- Ministry of Petroleum and Natural Gas Economics and Statistics Division, (2015) *Indian Petroleum and Natural Gas Statistics 2014-15*.
- Mishra, J. (2002). "Pokhran II Beyond and (Emerging Indian Nuclear Posture)", *Air Command and Staff Collage, Air University*.
- Moravcsik, A., (2010). *Liberal Theories of International Relations*, Paper No. 92/6, Harvard University.
- Morgenthau, H.J., (1976). *Politics among Nations*, Scientific Book Agency, Calcutta.
- Mudabber, Zabihullah, "Afghanistan's Water-Sharing Puzzle", November 11, 2016, <https://thediplomat.com/2016/11/afghanistans-water-sharing-puzzle/> (11.01.2019)
- Mujib Mashal, "What Iran and Pakistan Want from the Afghans: Water", Dec. 02, 2012, <http://world.time.com/2012/12/02/what-iran-and-pakistan-want-from-the-afghans-water/> (11.01.2019)
- Mustafin, R., (2007). "Hindistan'ın Nükleer Politikası", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Nambiar, S. (2011). "India's engagement with ASEAN: Beyond trade in goods", *Institute of South Asian Studies, National University of Singapore working paper*, (Vol. 129, p. 26).
- Narnaware, P. H., Surose, R. G., Gaikwad, S. V. (2015). "Current Status And The Future Potentials Of Renewable Energy In India-A Review". *International Journal of Advances in Science Engineering and Technology*, S.Special Issue-1, ss.33-38.
- Nation.com, "PTEA demands supply of system gas to textile industry", December 08, 2017, <https://nation.com.pk/08-Dec-2017/ptea-demands-supply-of-system-gas-to-textile-industry> (11.01.2019)
- Nelson, D. and Yusufzai, A., "Pakistan Taliban pledges allegiance to ISIL", *The Telegraph*, 2014, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/pakistan/11162277/Pakistan-Talibanpledges-allegiance-to-Isil.html> (11.01.2019)
- New World Encyclopedia, "Languages of India", www.newworldencyclopedia.org/entry/Languages_of_India, (24.12.2016).
- Nishith Desai Associates, (2018), *Oil and Gas industry in India*, India.
- NSSO, (2007). *Household Consumer expenditure in 2004/05*, National Sample Survey Organization, Ministry of Statistics and Program Implementation, Government of India.
- NSSO, (2008). *Household Consumer expenditure in 2006/07*, National Sample Survey Organization, Ministry of Statistics and Program Implementation, Government of India.
- Nye, Joseph, (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York.
- OECD, *Economic Surveys: India*. 2017, s.4
- Ovozi, Qishloq, "Turkmenistan's Bogus Budget", December 02, 2017, <https://www.rferl.org/a/turkmenistan-bogus-budget/28892094.html> (11.01.2019)

- Öz, S., (2007). “Küresel Rekabette Yeni Bir Güç: Hindistan”, TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, Yayın No: REF-TM 2007/09, İstanbul.
- Parikh, J., Parikh, K. (2011). “India’s energy needs and low carbon options”. *Energy*, c.36, S.6, ss.3650-3658.
- Plannig Commission, “Twelfth Five Year Plan”, www.planningcommission.nic.in/hackathon/Energy.pdf, (04.08.2018).
- Pletcher, K., (2010), *History of India*, edited by Kenneth Pletcher, Britannica Educational Publishing, ProQuest Ebook Central.
- Pode, R., (2010). “Addressing India's energy security and options for decreasing energy dependency”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, c.14, S.9, ss.3014-3022.
- Pramit Pal Chuadhuri, “2016 Modi’in dış politikasında balayının sonu”, <http://www.birgun.net/haber-detay/2016-modi-nin-dis-politikasinda-balayinin-sonu-141573.html>, (2.01.2017).
- President of Russia – The Kremlin Moscow, “Meeting with Hamid Karzai”, 24 June 2015, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/49760> (11.01.2019)
- Press Trust of India, "Oil Pipeline to Wagah on the Cards: Report," *The Financial Express*, May 30, 2012, <https://www.financialexpress.com/archive/oil-pipeline-to-wagah-on-the-cards-report/955462/> (11.01.2019)
- Price, Gareth, (2013). “India’s Policy towards Afghanistan” *Chatham House*.
- PRS Legislative Research, “Demand for Grants 2017-2018 Analysis: Coal”, https://www.prsindia.org/parliamenttrack/budgets/demand-grants-2017-18-analysis-coal#_ednref8, (30.07.2018).
- Purtaş, F., (2006). “Avrasya’daki 'Yeni Büyük Oyun' Bağlamında Hindistan’ın Orta Asya Politikası”, *USAK, OAKA*, c.1., S.2., ss.56-77.
- PWC, (2012). *Exploring India!*, Price Waterhouse Coopers, India.
- PWC, (2015). *Renewable energy’s transformation of the Indian electricity landscape*, Price Waterhouse Coopers, India.
- Raghav Sharma, “India and Afghanistan: Charting the Future”, Institute for Peace and Conflict Studies Special Report, April 2009, http://www.ipcs.org/issue_briefs/issue_brief_pdf/SR69-Final.pdf (11.01.2019)
- Rahim, Shoaib A. “Why Pakistan Is TAPI's Biggest Hurdle”, April 07, 2018, <https://thediplomat.com/2018/04/why-pakistan-is-tapis-biggest-hurdle/> (11.01.2019)
- Raiphea, P.Y., (2013). “India – Afghanistan Strategic Partnership: An Analysis of India, Afghanistan and Pakistan Perspectives”, *International Journal of Scientific and Research Publications*, c.3, S.4, ss.2250 – 3153.
- Rajan, M.S., (1993), *Studies on India’s Foreign Policy*, ABC Publishing House, New Delhi.
- Ramani, Samuel, “An Indian Perspective on Afghan Security”, December 04, 2018, <https://thediplomat.com/2018/12/an-indian-perspective-on-afghan-security/> (11.01.2019)

- Ramesh, V., Anjappa, P., Dhanamjaya, P., (2013), “Simulation and Implementation of Incremental Conductance MPPT with Direct Control Method Using Boost Converter,” *International journal of engineering science and innovative technology (IJESIT)*, c.2, S.6, ss.152-160.
- Rana, Imran “Textile industry: ‘Give me electricity or I will move to Bangladesh”, August 18, 2011, <https://tribune.com.pk/story/233698/textile-industry-give-me-electricity-or-i-will-move-to-bangladesh/> (11.01.2019)
- Rashid, Ahmed, (2010). *Taliban: Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia*, (2nd Ed.), 2010, New Haven, Yale University Press.
- Ratner, M., (2017). *India’s Natural Gas: A Small Part of the Energy Mix*, Congressional Research Service.
- Rémy, Gilles “TAPI gas pipeline: a strategic project contributing to peace and stability in Central and South Asia”, <http://cifalgroup.com/images/Publications/TAPI%20gas%20pipeline%20by%20G.%20R%C3%A9my%20202.2018%20GlobalEnergy.pdf> (11.01.2019)
- Rubin, B., Rashid, A., (2008). “From the Great Game to Great Bargain”, *Foreign Affairs*, c. 87, N. 6, November/December.
- S&P “Global Platts, Top 250, Global Energy Company Rankings”, <https://top250.platts.com/Top250Rankings>, (18.08.2018).
- Sachdeva, Gulshan (2014). “Post-2014 Challenges in Afghanistan and India’s Role”, International conference on Pakistan’s Strategic Environment: Post-2014, May 28-29, Islamabad, ss. 96-115, <http://www.ipripak.org/wp-content/uploads/2015/01/Pakistan%E2%80%99s-Strategic-Environment-Post-2014.pdf> (11.01.2019)
- Sachdeva, Gulshan, (2012). “Afghan Reconstruction beyond 2014,” *Dialogue*, c. 13, S.3 (January-March,), http://www.asthabharati.org/Dia_Jan012/gul.htm (11.01.2019)
- Saikia, B., (2017). “A brief study of the changing nature of Indian foreign policy”, *International Journal of advance, research, Ideas and Innovations in technology*, c.3, S.4.
- Saikia, B., (2017). “A Brief Study of the Changing Nature of Indian Foreign Policy”, *International Journal of Advance Research, Ideas and Innovations in Technology*, 2017, c.3, S.6, ss.433-436.
- Sehgal, A., Tongia, R. (2016). *Coal Requirement in 2020: A Bottom-up Analysis*. Brookings Institution India Center.
- Shaji, R., (2014), “A Review on India’s Renewable Energy Potential”, *International Journal of Scientific & Engineering Research*, c.5, S.4.
- SHAKTI, (2016). *An Energy Security Index For India*, Sustainable Energy Foundation.
- Sharma, Raghav, (2010). “China’s Afghanistan Policy: Slow Recalibration”, China Report, c. 46, S. 3, ss. 201—215.
- Siddique, Qandeel, (2011). “Pakistan’s Future Policy Towards Afghanistan: A Look At Strategic Depth, Militant Movements And The Role Of India And The US”, *Danish Institute for International Studies*, Vesterkopi AS, Copenhagen.

- Singh, Mahendra, Murari, Krishan, Indian Party System, Research Gate, July 2020, s.22
- Singh, Swaran, (2010). "Afghan factor in reviving the Sino-Pak axis.", in M. Laruelle, J.F. Huchet, S. Peyrouse & B. Balci (eds.), *China and India in Central Asia: A New "Great Game"?*, pp. 81-96, Palgrave MacMillan, New York.
- Sircar, S., "Rupee Asia's sole winner against dollar this month after Modi's UP election victory, <http://www.livemint.com/Money/8cZAdCo61j19s9LxNNWH6O/NarendraModis-victory-in-UP-elections-makes-rupee-sole-Asi.html>, (15.03.2017).
- Speech by Shri Murli Deora, (2008). Hon'ble Minister of Petroleum and Natural Gas at the meeting of the consultative Committee of Members of Parliament for the Ministry of Petroleum and Natural Gas in New' Delhi on Wednesday, June 4, 2008, <http://petroleum.nic.in:80/speeches/04-06-2008.pdf>. (11.01.2019)
- Spencer, R. "Islamic State, Taliban declare jihad against each other", Jihad Watch, 2015, <http://www.jihadwatch.org/2015/04/islamic-state-taliban-declare-jihad-against-each-other> (11.01.2019)
- Spykman, N.J., (1944). *The Geography of the Peace*, Brace and Company, New York.
- Sushma, N., (2018), "India is beating China in the race to build massive solar power projects", <https://qz.com/india/1283299/in-the-race-to-build-massive-solar-power-projects-india-is-poised-to-beat-china/>, (27.08.2018).
- Sürekli, N.C., (2016). "Kamu Yönetiminin Denetlenmesinin Bir Aracı Olarak Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu, Çin, Hindistan Ve Türkiye'deki Uygulamaları", Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.
- Swami, Praveen, "At Afghan dam inauguration, PM promises: India will not forget you", June 5, 2016, <https://indianexpress.com/article/india/india-news-india/narendra-modi-afghanistan-salma-dam-inauguration-ashraf-ghani-2834106/> (11.01.2019)
- Tandon, A, (2016), "India's Foreign Policy Priorities and the Emergence of a Modi Doctrine", *Institute for Defence Studies and Analyses, Strategic Analysis*, c.40, S.5, ss.349–356.
- Taneja, N., (2014). *India-Korea CEPA: Harnessing the Potential in Services*, Indian Council for Research on International Economic Relations.
- TERI, The Energy and Resources Institute, (2015). *TERI Energy and Environment Data Diary and Yearbook (TEDDY) 2014/15*, New Delhi: TERI.
- Tharoor, Shashi, (2008). "Hooray for Bollywood: India's 'soft power'" <http://www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2008/01/07/2003396110> (11.01.2019)
- The Economic Times, 2011, "Oil Price Rise to Impact India's GDP growth: Goldman Sachs" <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/indicators/oil-price-rise-to-impact-indias-gdp-growth-goldman-sachs/articleshow/8070796.cms>, (02.08.2018)

- The Guardian, “Afghan leaders sign power-sharing deal” 21 September, 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/sep/21/afghanistan-power-sharing-deal-abdullah-ashraf-ghani-ahmadzai> (11.01.2019)
- The Institute for Economics and Peace, “Global Peace Index 2017”, June 2017, <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/06/GPI17-Report.pdf> (11.01.2019)
- The News, “Over 40pc Pak textile units relocate to Bangladesh”, April 30, 2012, <https://www.thenews.com.pk/archive/print/622007-over-40pc-pak-textile-units-relocate-to-bangladesh> (11.01.2019)
- The Telegraph, “Islamic State claims Pakistan and Afghanistan for its “caliphate”, 5 September 2014, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/pakistan/11075390/Islamic-Stateclaims-Pakistan-and-Afghanistan-for-its-caliphate.html?mobile=basic> (11.01.2019)
- The World Bank, (2017), *Global Economic Prospects*, Washington DC.
- The World Bank, “Energy use (kg of oil equivalent per capita)”, <https://data.worldbank.org/indicator/EG.USE.PCAP.KG.OE>, (27.08.2018).
- The World Bank, “India Country”, <http://data.worldbank.org/country/india>, (02.06.2018).
- The World Bank, “Solar Powers India’s Clean Energy Revolution”, <https://www.worldbank.org/en/news/immersive-story/2017/06/29/solar-powers-india-s-clean-energy-revolution>, (26.08.2018).
- The World Factbook, “India”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/in.html>, (24.12.2016).
- TradeMap, “List of supplying markets for a product imported by India, Product: 2701 Coal; briquettes, ovoids and similar solid fuels manufactured from coal”, https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699|||2701||4|1|1|1|2|1|2|1|1, (02.08.2018).
- TradeMap, “List of supplying markets for a product imported by India, Product: 2701 Coal; briquettes, ovoids and similar solid fuels manufactured from coal”, https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699|||2701||4|1|1|1|2|1|2|4|1, (02.08.2018)
- TradeMap, “List of supplying markets for a product imported by India, Product: 2701 Coal; briquettes, ovoids and similar solid fuels manufactured from coal”, https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699|||2709||4|1|1|1|2|1|2|2|1, (02.08.2018)
- TradeMap, “List of supplying markets for a product imported by India, Product: 2709 Petroleum oils and oils obtained from bituminous minerals, crude”, https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699|||2709||4|1|1|1|2|1|2|4|1, (02.08.2018)
- TradeMap, “List of supplying markets for a product imported by India, Product: 2711 Petroleum gas and other gaseous hydrocarbons”, https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699|||2711||4|1|1|1|2|1|2|1|1, (02.08.2018)

- TradeMap, “List of supplying markets for a product imported by India, Product: 2709 Petroleum oils and oils obtained from bituminous minerals, crude”, https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699||||2711|||4|1|1|1|2|1|2|4|1, (02.08.2018)
- UNDP, (2000). *The World Energy Assessment, Energy and the Challenge of Sustainability*, United Nations Development Programme.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), (2011). *The Global Afghan Opium Trade: A Threat Assessment* (Vienna: UNODC, July 2011), p. 7, http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Global_Afghan_Opium_Trade_2011-web.pdf (11.01.2019)
- Unnikrishanan, N., Purushothaman, U., (2015). *India in the Modern World/Indian Foreign Policy: Priorities and Imperatives*.
- Vaid, Manis (2012). "Oil Trade Helps Fuel Peace Engagements", <https://www.orfonline.org/research/oil-trade-helps-fuel-peace-engagements/> (11.01.2019)
- Vasani, Harsh, (2016). “India's Anti-Satellite Weapons”, <https://thediplomat.com/2016/06/indias-anti-satellite-weapons/> (11.01.2019)
- Wilson, M.R., “The 1987 Indo- Lanka Accord”, <http://www.iataj.org/lanka2.pdf>, (04.06.2018).
- Wisconsin Project on Nuclear Arms Control, “Pakistan Missile Milestones – 1961-2014”, September 1, 2014, <https://www.wisconsinproject.org/pakistan-missile-milestones-1961-2014/> (11.01.2019)
- Word Data Atlas, “India - Gross domestic product in constant prices growth rate”, <https://knoema.com/atlas/India/Real-GDP-growth>, (29.08.2018).
- World Nuclear Association, “Nuclear Power in India”, <http://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/india.aspx>, (02.11.2018).
- Worldometers, “India Population (1950-2017)”, www.worldometers.info/world-population/india-population/, (02.06.2018).
- Yurman, D., 2018, “India slashes plans for new nuclear reactors by two-thirds”, <http://energypost.eu/17408-2/>, (04.08.2018).